

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ОЛИВЕР МИТЕВ

СОЗДАВАЊЕ НА НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

Штип, Октомври 2015 година

Комисија за оценка и одбрана

Ментор: **Страшко Стојановски**
Доц. Д-р, Правен факултет, УГД – Штип

Член: **Дејан Маролов**
Доц. Д-р, Правен факултет, УГД – Штип

Член: **Димитар Апасиев**
Доц. Д-р, Правен факултет, УГД – Штип

Апстракт

Процесот на создавање на независна Република Македонија се надоврзува на севкупниот процес на дезинтегрирање на поранешните источноевропски еднопартиски општества, вклучително и она на СФР Југославија, и промовирањето на политичкиот плурализам и демократијата, како основни конституенти на модерните општества. Македонската независност е трасирана со референдумот од 8 септември 1991 година, за веднаш потоа да уследи период на внатрешно консолидирање и меѓународно признавање. Дипломатската иницијатива резултира со прием на Република Македонија (под референцата Поранешна Југословенска Република Македонија) во Организацијата на обединетите нации.

Во следниот период, до есента 1995 година, како резултат на пошироката меѓународна регионална интервенција во поранешна Југославија, како и блокадата од Република Грција, Република Македонија се најде во тешка и комплексна состојба. Како резултат на т.н. спор за името, Грција воведува еднострано трговско ембарго, а блокадата е надополнета со неможноста за интеграција на Република Македонија во останатите меѓународни организации и иницијативи. „Статус кво“ состојбата е надмината со Привремената спогодба, по што уследи процес на стабилизирање и унапредување на односите, во прв ред со САД и поголем дел од земјите членки на ЕУ.

Abstract

The process of creation of independent Republic of Macedonia is parallel to the all of the global processes of disintegration of the former east European one party systems, including the former SFR Yugoslavia, and promotion of political pluralism and democracy as basic constituents of the modern societies. The Macedonian independence was established with the referendum of September 8 1991. After this the period of internal consolidation and international recognition followed. The diplomatic initiatives resulted with the membership of Republic of Macedonia (unter the temporary reference the former Yugoslav Republic of Macedonia) in United Nations.

In the period which followed, as a result of the wider international intervention in former Yugoslavia and the blockade from Greece, Macedonia was in weary difficult and complex situation. As a result of so called Name Issue, Greece imposed onside trade embargo, and blockade for further integration in other international organizations and initiatives. The status quo situation was changed with Interim accord, after which the period of stabilization and establishing of relation with USA and most of EU countries followed.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
1. РАСПАЃАЊЕ НА СФРЈ	
1.1 Уставот од 1974 година и трансформацијата на СФРЈ	8
1.2 Смртта на Тито и внатрешните превирања	11
1.3 Кризата во Југославија 1990-1991	13
2. ОСАМОСТОЈУВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	
2.1 Формирањето на полит. партии и првите повеќепартиски избори	17
2.2 Декларацијата за сувереност и Одлуката за референдум	26
2.3 Донесување на Уставот на 17 Ноември 1991 година	37
2.4 Први чекори за признавање на Република Македонија	41
2.5 Повлекување на ЈНА од Македонија	45
2.6 Внатрешни односи во Република Македонија 1991-1993	49
2.7 Надворешна политика и дипломатија 1991-1993	61
3. МЕЃУНАРОДНО ПРИЗНАВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	
3.1 Прием на Македонија во ООН на 08 Април 1993 година	70
3.2 Спорот со Грција околу името и ембаргото од нивна страна	76
3.3 Внатрешни односи во Република Македонија 1993-1995	84
3.4 Надворешната политика и дипломатијата 1993-1995	90
3.5 Постигнување на привремената спогодба на 13 септември 1995 год.	96
ЗАКЛУЧОК	100
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	103

Вовед

Тематската содржина на овој труд преставува обид за една посепфатна анализа на случувањата кон крајот на 80-те и почетокот на 90-те години од 20-от век кои доведоа до создавање на независна Република Македонија. Посебен акцент и мој фокус на истражување и анализа ќе биде периодот од прогласувањето на независноста на 08 септември 1991 година, па сè до потпишувањето на Привремената спогодба на 13 септември 1995 година.

Процесот на осамостојување на Република Македонија е многу важен сегмент од историјата на македонскиот народ. Обидите и желбата на македонскиот народ за самостојна држава конечно стана реалност кон самиот крај на 20-от век. Настаните кои се случуваа на просторите на поранешна Југославија кон крајот на 80-те и почетокот на 90-те години од 20-от век имаа силно влијание врз македонската држава и македонскиот народ. Конечно, по скоро пет децениско постоење како составен дел на заедничката држава СФРЈ, во почетокот на 90-те години од минатиот век, македонскиот народ и политичката елита во Македонија требаше да решат во кој правец ќе се движи државата.

Во овој период се случија многу настани кои оставија белег врз историјата на македонскиот народ и многу допринесоа за иднината на Република Македонија. Истражувањето на настаните од правно политички аспект имаат за цел да дадат појасна слика колку Република Македонија беше спремна за настаните кои се случуваа не само на просторите на поранешна Југославија, туку и во цела Источна Европа, во која се распаѓаше социјалистичкиот начин на управување. Исто така, преку анализа ќе биде направен обид да се детерминира каква е улогата на македонската политичка елита во создавањето на независна Република Македонија. Посебен сегмент на овој труд ќе биде Надворешната политика и Дипломатијата, која е многу важна за сите настани кои се случуваа во врска со Република Македонија на меѓународен план.

Преку една систематска анализа на историските факти и случувања во овој почетен период на создавање на независна држава, систематски проучувајќи ги сведоштвата на директните учесници во овие процеси и компарирајќи ги нивните кажувања и ставови од временска дистанца од околу една декада, ќе се обидам да детерминирам колку од превземените постапки биле системски и подолго време подготвувани со одредена претходна анализа и што би донеле тие во иднина, а колку пак, од постапките на македонските државници биле стихийни и донесени под влијание на надворешен притисок, што во значителна мера го трасирал патот на Република Македонија во меѓународно признавање и етаблирање на светската сцена. Хронолошки ќе бидат третирали настаните што се случиле во овој период, што во голема мера ќе даде една јасна слика како се создаваше независна Република Македонија. Посебно ќе бидат проучени поважните настани во овој период од Референдумот на 08 септември 1991 година, па сè до постигнувањето на Привремената спогодба на 13 септември 1995 година, поделено во две фази:

Прво, проследување на настаните до приемот на Македонија во Организацијата на Обединетите Нации на 08 април 1993 година;

Второ, периодот по нејзиниот прием, како 181 земја членка во светското семејство на народите, сè до есента 1995 година кога се случија неколку значајни настани (Склучувањето на Привремената спогодба со Грција, Заокружувањето на процесот на признавање на независноста и атентатот на претседателот Киро Глигоров).

Случувањата на домашната политичка сцена имаат огромно значење за иднината на Македонија. Во овој период кога се распаѓаше социјалистичкиот режим на управување во цела Источна Европа, кога владееше воена криза во поранешната заедничка држава, преминот во повеќепартиски систем и создавањето на новите институции и политички поредок во Македонија оставија силен печат на државата. Во тој контекст многу значајни се првите парламентарни избори, изборот на експертската влада, создавањето на македонската армија, монетарното осамостојување и низата чекори за меѓународно признавање. Аналитичкото проучување на настаните од аспект на

историска ретроспектива, овозможува да се лоцираат одредени позитивни или негативни рефлексии во рамките на денешната позиционираност на државата. Така, гледано низ призмата на внатрешполитичките случувања, можеме јасно да различиме два периоди, и тоа: период на експертската влада и потоа формирањето на политичка, коалициона влада, која ќе продолжи да егзистира и по изборите во 1994 година.

Значајно место во овој труд ќе завземе и Надворешната политика и Дипломатијата. Во овој период таа претставува нераскинлив дел од сите случувања кои се одвиваа на меѓународна сцена, како на билатерален план со одредени држава, така и на мултилатерален план, во рамките на организациите кон кои се стремеше да стане полноправна членка. Исто така, ќе се направи обид за анализа колку македонската млада дипломатија и нејзината улога во процесот на стекнување независност успешно се снајде и ја промовираше државата на меѓународен план.

Трудот ретроспективно нуди можност за преглед на состојбите во Р. Македонија во процесот на нејзиното осамостојување. Исто така, трудот ќе даде придонес во систематизирање на податоците и суштинска анализа на позначајните правни, политички и меѓународни аспекти на овој процес.

Се надевам дека овој труд ќе побуди интерес кај научната јавност, односно ќе создаде основа и за други научни истражувања поврзани со оваа тема од друг или сличен аспект, анализирајќи ги процесите од една временска дистанца која сметам дека е доволна за анализа на конкретниот период и настани што се имаат случено во тоа време. Со оглед на фактот дека директните учесници во овие настани имаат објавено свои трудови и мемоари за тој период, кој во директна корелација со документите кои постојат ќе дадат појасна слика за се што се случуваше, а свои директни последици и реперкусии има и ден денес. Интересно би било да се проучуваат одлуките на политичката елита во тој период, настаните на внатрешен план поставеноста на надворешната политика и дипломатија и вештите маневри или пропусти кои се направени, а кои носат директни или индиректни последици или корист на државата и македонскиот народ.

Глава 1

РАСПАЃАЊЕ НА СФРЈ

1.1 Уставот од 1974 година и трансформација на СФРЈ

На преминот од 60-тите во 70-тите години во СФР Југославија се актуелизирало прашањето за уставни измени во федерацијата, а под паролата за рамноправност на народите и народностите. Во тој период биле забележливи тенденциите за децентрализација на федерацијата и јакнење на функциите и самостојноста на републиките и покраините. Усвоените уставни амандмани во 1971 година биле основата за уставната реформа од 1974 година. Тие целосно биле вградени во Уставот на Југославија, а се разбира и во Уставот на СР Македонија, со што се придонело за политичка стабилност на федерацијата и стабилизација на меѓунационалните односи на краток рок.

Со донесувањето на уставните измени, федерацијата ги изгубила своите изворни органи и функции. Сите федерални органи, законодавни, извршни и судски, по начинот на конституирањето и функционирањето, станале заеднички органи на републиките и покраините. Следствено на тоа, сите сојузни закони и прописи се спроведувале независно во републиките и покраините што од правна гледна точка отварало пат за осум различни толкувања и примени. Основна карактеристика на новиот Устав била класната определба, бидејќи со него работничката класа и сите работни луѓе требало да развиваат социјалистичка самоуправна демократија, како посебен облик на диктатура на пролетеријатот. Воедно, новиот Устав го прокламирал и така наречениот делегатски систем¹.

Главна обележје на Уставот било јакнењето на уставната положба на републиките и покраините. Според него, републиките добиле конститутивен карактер, така што дефиницијата за федерацијата се променила – таа станала сојузна република на слободни и рамноправни народи. Односите во федерацијата сега биле поставени така што работните луѓе и граѓаните во

---

¹ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 54.

своите матични републики и покраини, непосредно ги остварувале своите суверени права. Додека пак, во рамките на федерацијата ги остварувале сите оние права, кои според Уставот се остварувале со претходна согласност на сите републики и покраини. Функционирањето на федерацијата, практично се спроведувало токму преку републиките и покраините. Федерацијата, согласно уставните измени била лишена од можноста да одлучува и делува самостојно и независно. Секоја република можела да стави вето, на која било федерала одлука со што практично се блокирала централната управа. Тоа условило на федрално ниво да не постои никаква независна структура на власт, која би можела независно од републиките да се постави како посебен функционален ентитет.

Државниот централизам со новиот Устав станал историска категорија. Федерацијата, неформално, сè повеќе добивала карактеристики на конфедерација. Со донесувањето на уставните измени се сакало да се неутрализираат постоечките извори на меѓунационалните недоразбирања, со што републиките и покраините самостојно би ги реализирале своите права. Тоа пак, допринело обврските кон федерацијата да им станат само декларативни². Голем дел од ингеренциите на федерацијата преминале во републички, односно покраински рамки. Промените требало да значат зајакнување на одговорноста на републиките и покраините во доменот на нивниот општествено-економски развој и одговорност за одредени прашања од интерес на федерацијата. Исто така, со донесените измени требало да се надмине крајно наелектризираната состојба во федерацијата, главно предизвикана од меѓунационалната нетрпеливост. Решавањето на одредени прашања од заеднички интерес се вршел со консензус. Во доменот на федералните органи останала одбраната. Но, со новиот Устав било предвидено освен ЈНА, рамноправна компонента на вооружените сили да биде и Територијалната одбрана, со што практично се отворал пат за наоружување на републиките.

Сојузното собрание станало алатка за обединување и функционирање на федерацијата. Со уставните промени, Сојузното собрание, како и Сојузниот

---

² Велјановски Н., Македонија 1945-1991 државност и независност, Институт за национална историја, Скопје 2002, стр. 264-265.

извршен совет се трансформирале во органи на републиките и покраините. Сојузното собрание го сочинувале два собора – Сојузен собор и Собор на републиките и покраините, кој се конституирал врз основа на делегатски принцип. Уставните измени предвидувале и формирање на колективно раководно тело – Претседателство на СФРЈ, со кое реководел претседател. Додека бил жив Тито, претседателската функција ја вршел тој, а по неговата смрт, претседател се избирал од републиките по однапред воспоставен редослед. Со уставните промени било предвидено формирање колективни раководни тела, претседателства и во републиките и покраините. Било формирано и Претседателство на СРМ кое имало протоколарна улога. Нова придобивка од Уставот бил воспоставениот делегатски систем кој бил замислен како демократски. Со него требало да се зајакнат врските помеѓу делегатите и базата која ги делегирала. Тоа бил нов облик на непосредно учество на работните луѓе и работничката класа во управувањето со општествените работи и нов облик на политички систем. Делегатството преставувало начин на остварување на власта на работничката класа, во сите сегменти, непосредно или преку од нив избраните делегати.

Со уставните реформи во практикувањето на државноста на Македонија евидентно било нагорното поместување на позицијата како република и како народ. Било овозможено порамноправна застапеност во републичките органи на федерацијата како и ЦК на СКЈ. Македонија за прв пат добила потпретседателско место во тогашниот СИС. Била евидентна поголема застапеност во распределбата на амбасадорските и конзулските места, како и унапредување на македонските офицери во рамките на ЈНА. Исто така, било овозможено поголемо влијание во креирањето на внатрешната политика, како и учество во креирањето на надворешната политика на федерацијата, посебно во однос на соседните држави на СР Македонија.

Донесувањето на Уставот во 1974 година се смета како почеток на крајот на СФРЈ. Иако се предвидувало поголема самостојност на републиките и покраините со што би се амортизирило постоечкото незадоволство со цел јакнење на федерацијата, тоа не се случило. Напротив национализмот се повеќе доаѓал до израз а меѓуетничката нетрпеливост станувала се поевидентна. Ваквата ситуација дошла до израз по смрта на Тито, кога

внатрешните превирања за превласт со сојузните органи била најизразена. Одредени републики настојувале заедничките механизми за раководење на федерацијата да ги задржат во свои раце со цел да ги употребат во функција на своите национални интереси и цели. Особено уставните измени ќе бидат употребени од страна на републиките во 90-тите години кога дел од нив прогласиле независност токму повикувајќи се на Уставот од 1974 година. Некои републики, вешто ја искористиле и триторијалната одбрана со цел да и се спротивстават на ЈНА за одбрана на своите намери за стекнување на сувереност и независност.

1.2 Смрта на ТИТО и внатрешните превирања

Проблемите со кои се соочила СФРЈ во периодот по смртта на Тито се продлабочиле. Во декадата од 1981-1990 година на површина се појавиле сите аномалии кои биле повеќе или помалку успешно менаџирани од страна на врховниот командант и нему потчинетиот државен апарат. Повоената историја на Југославија е незамислива без името и делото на Јосип Броз Тито. За неговиот лик и дело може да се констатира дека бил харизматична, култна личност, личност со изразени лидерски способности, личност која имала клучна улога во обновата и изградбата на земјата и еден од творците на работничкото самоуправување³.

Улогата на Тито и неговиот авторитет создаден во НОБ како врховен командант и водач на КПЈ-СКЈ одиграло огромна улога во создавањето на СФР Југославија и нејзиното неколку децениско одржување на светската сцена. Под паролата братство и единство и еднаквост на сите југословенски народи и народности, Тито како клучна фигура, ја одиграл улогата на творец на задничката држава – Југославија. Освен почитувањето што го уживал меѓу народите во Југославија тој бил ценета личност и во целиот свет. Тој е еден од иницијаторите за создавање на Организацијата на неврзаните.

Тито, особено бил ценет во Македонија. За причините, на силно изразената верба за братство и единство помеѓу народите, тешко е да се даде

---

³ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 73.

конкретно објаснување. Но, факт е дека југословенството во Македонија било високо ценето, а југословенската свест била манифестирана многу повеќе, за разлика од другите народи и републики. Една од причините за тоа можеби е конечното создавање на своја национална држава иако тоа било во рамките на федерацијата. Македонците сметале дека улогата на Тито била огромна. Исто така, прокламирањето на братството и единството било безусловно прифатено од страна на македонскиот народ кој претходно бил сведок само на поделби и туѓо владеење.

По неговата смрт политичкото и државното раководство се нашло затечено, а постојната несигурност и дезориентација се зголемила. Неможејќи да се снајдат, за да го изградат сопствениот авторитет, неговите наследници најчесто се повикувале на Титовото име и дело. Така, претседателството на СФРЈ сè повеќе се сведуvalo на протоколарен орган. На почетокот на 80-тите години политичката структура врзана за Тито останала без вистинска програма. Кога се анализираат причините за продлабочувањето на кризата во Југославија и нејзиното распаѓање, како една од клучните се посочува токму смртта на Тито. Тој со својот авторитет израсна во државник за почит, но му се забележува дека не оставил добар и ефикасен систем за зачувување на воспоставената рамноправност и идејата за југословенството⁴.

По Титовата смрт дошло до пораст на национализмот. За време на неговиот живот тој се определил за федерација со еластичен облик во кој не би имало ниту еден „државен народ“. Тој се залагал за југословенско определување и тоа вешто го прокламирал. По неговата смрт до израз дошле сите аномалии и слабости на системот кој се градел со децении. Дел од републиките се наметнувале да станат доминантни во федерацијата, делегеријајќи свои претставници во сојузните органи, преку кои требало да извршат поголемо влијание при носењето на одлуките за своја бенефит и корист. А дел пак од републиките, се чувствувале маргинализирани што предизвикувало нови конфликти и незадоволство. Националното прашање, станало доминантно политичко прашање. Сè почесто се наметнувало

---

⁴ Велјановски Н., Македонија 1945-1991 државност и независност, Институт за национална историја, Скопје 2002, стр. 332-333.

прашањето за рушење, разбивање или прекројување на Југославија. Во обид да се утврдат причините за распадот на Југославија, се наметнува констатацијата дека смртта на Тито е само еден сегмент во целиот тој процес. Причините за распаѓање на СФРЈ се предизвикани од економски, политички, внатрешни и надворешни фактори.

1.3 Кризата во Југославија 1990 – 1991

Многу е тешко да се каже и да се определи времето кога почна распадот на Југославија. Една од основните причини се и уставните амандмани и посебно Уставот од 1974 година. Југословенската криза се интензивирала и ескалирала по 1986 година во сферата на економските, политичките, меѓунационалните и меѓурејубличките односи. Кризата во СФРЈ од економски и политички аспект била присутна подолго време. Смртта на Тито од една страна ја заострило кризата, но од друга страна се отвориле можности да се дискутира за слабостите, недостатоците и неодржливоста на политичкиот систем на социјалистичкото самоуправање⁵. Меѓунационалната нетрпеливост, во услови на силна поделеност помеѓу републиките, која се чувствувала во сите сфери на општествениот живот, била идеална подлога за ескалирање на национализмот. Републиките сè повеќе се свртувале кон себе, во преден план ги ставале сопствените интереси, со тенденција за јакнење на сопствената позиција во рамките на федерацијата. Недовербата растела, а конфронтациите на национална основа сè повеќе се зголемувале. Националното прашање станало доминантно политичко прашање. Сè повеќе се заговарало сценариото за рушење, разбивање или прекројување на Југославија, како централистичка и унитаристичка држава, со превласт на еден или повеќе народи, или како конфедерација, во која секој ќе живее затворен во национални рамки⁶.

Процесот на транзиција во 80-тите и 90-тите години ги зафатил земјите од Источна Европа, а ја зафатил и Југославија. Транзицијата во Југославија

---

⁵ Исто, стр. 346-347.

⁶ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 76-77.

била придружена со криза која ја зафатила федерацијата а се манифестирала преку нефункционирање на политичкиот систем на социјалистичкото самоуправање. Се зголемувала недовербата кон сојузните органи и прашање на време било кога тие ќе престанат да функционираат. СКЈ се соочил со најкризниот период од своето постоење. Соочен со внатрешното неединство, престанал да биде предводник на работничката класа и не понудил решенија за излез од кризата. Истовремено ескалирала и економската криза внатре во федерацијата. Југославија престанала да постои како единствен економски простор. Економската нестабилност се манифестирала преку високиот степен на задолженост на стопанството во земјата и странство. Задолженоста на земјата, која претходно се решавал со надворешно задолжување, избил на површина, долговите доспевале за враќање а средства немало. Економскиот систем го зафатил процес на дезинтеграција. Во вакви тешки и сложени околности, кризата својата кулминација ја достигнала во текот на 1990-1991 година. Една од реформите ставена на маса било и прашањето за политички плурализам. Можноста за формирање партии и воведувањето на повеќепартиски систем, овозможил одржување на првите повеќе партиски избори во сите републики. Изборната победа во сите републики ја однеле партиите со национален предзнак, тие во своите програми се залагале за отцепување од Југославија. Така, демократизацијата во СФРЈ го забрзала процесот на нејзино распаѓање.

Обидите за зачувување или преуредување на федерацијата на виделина ги изнел несогласувањата и различните интереси на републиките. Воглавно, преовладувале два концепта за идно уредување, и тоа конфедеративен и федеративен концепт. Конфедеративниот концепт бил промовиран од Словенија, а го прифатила и Хрватска, тој предвидувал асиметрична асоцијација. Словенците овој концепт го предложиле на XIV-от Конгрес на СКЈ одржан од 20-22 јануари 1990 година. Предлогот се состоел во мирно преминување во повеќепартиски систем, автономија на граѓанското општество, почитување на човековите права и трансформација на СКЈ. Делегацијата на Словенија не добила поддршка за предлогот по што го напуштила конгресот. Конгресот го напуштиле и Хрватите, Македонците и Босанците, со што работата на конгресот била прекината. Новоизбраните влади на Словенија и

Хрватска во јули 1990 година ја прогласиле својата сувереност и предложиле федерацијата да се трансформира во конфедерација, која би ја сочинувале суверени држави.

Во првата половина на 1991 година биле одржани серија состаноци на претседателството за изнаоѓање на решенија за излез од кризата. Но, и тие не донеле никаков напредок. Неможејќи да донесат конкретни решенија, одговорноста била префрлена на претседателите на републиките. Се одржале неколку средби почнувајќи од 28 март 1991 година до 22 јули 1991 година, познати уште како ју-самити. Во решавањето на кризата се вклучил и меѓународниот фактор. ЕЗ донела одлука за свикување на мировна конференција за Југославија во Хаг. Мировната конференција започнала на 7 септември 1991 година.

Во меѓувреме воените дејствија сè повеќе земале замав, а војната се разгорувала. Словенија за свое осамостојување организирила референдум во декември 1990 година, а потоа следувала Декларацијата за независност од 25 јуни 1991 година. Додека пак, Хрватска донела уставен акт, а на 25 јуни 1991 година усвоила декларација за независност. Македонија организирила референдум на 8 септември 1991 година со кој се определила за сувереност и самостојност со можност за иден сојуз со југословенските републики. Босна и Херцеговина и покрај противењето на Србите донела Резолуција за сувереност прифатена од Собранието на 14 октомври 1991 година⁷.

Со наведените постапки Југославија се нашла во процес на распаѓање. Сè произвесен бил неуспехот на Хашката конференција. Од тие причини Арбитражната комисија на состанокот одржан на 16 декември 1991 година, усвоила два документа - Декларација за Југославија и Препорака за признавање на нови држави од Источна Европа и Советскиот сојуз⁸. Согласно декларацијата за Југославија со која се уредени условите под кои може да биде призната независноста на југословенските републики кои го сакаат тоа, било потребно тие да побараат признавање најдоцна до 23 декември 1991

---

⁷ Исто, стр. 124.

⁸ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 294-296.

година. Арбитражната комисија предводена од Роберт Бадентер утврдила дека сите услови за признавање ги исполнуваат Словенија и Македонија. Но, и покрај тоа на министерскиот состанок на ЕЗ во Лисабон признаени се Словенија и Хрватска, со што дефинитивно е потврдено распаѓањето на СФРЈ. Војната со сета жестина ја зафатила Хрватска и Босна и Херцеговина. Конфликтот во наредниот период ќе однесе многу човечки жртви и ќе предизвика огромна материјална штета. Хашката мировна конференција официјално ќе заврши со неуспех летото 1992 година, со што е констатирано дека Југославија повеќе не постои.

Глава 2

ОСАМОСТОЈУВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

2.1 Формирање на политичките партии и првите повеќе партиски избори

Политичките промени и општествената криза кои се случија на просторот на поранешна Југославија кон крајот на осумдесетите и почетокот на деведесетите години од минатиот век, неуспехот на последниот вонреден 14-ти конгрес на СКЈ, како и напуштањето на дотогашниот политички и економски систем, неминовно водеше кон осамостојување на одделни републики и распаѓање на еднопартискиот систем. Конкретните чекори кои беа превземени во одделни републики беа поттик за превземање дејствија и во Македонија. Собранието на СРМ следејќи ги тие промени пристапило кон измена и донесување на одредени законски прописи.

За таа цел е донесен Законот за изменување и дополнување на Законот за општествени организации и здруженија на граѓани, како и усвоените 25 амандмани на Уставот, со кои повеќе партискиот систем во Македонија се официјализирал⁹. Меѓутоа, во политичкиот живот и пред тоа се чувствувало силно политичко раздвижување со платформи што се разликувале од онаа, дотогаш единствено важечка на Сојузот на комунистите, кој пак и самиот почнал да се залага за плурализам и за реформи во политичкиот и стопанскиот систем¹⁰. Собранието на СРМ на заедничка седница на Соборот на здружениот труд, Соборот на општините и Општествено-политичкиот собор го усвоило предлогот на Извршниот совет на Собранието на СРМ и донело одлука за пристапување кон измена на Уставот на СРМ. Исто така во овој период на 08.08.1990 година и Собранието на СФРЈ ги усвоило амандманите на Уставот на СФРЈ со кои било овозможено воведување на повеќе партискиот систем во државата. По неколкумесечна уставна процедура и јавна расправа,

---

⁹ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 129.

¹⁰ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 163.

Собранието на СРМ на седница одржана на 20.09.1990 година донесе одлука за прогласување на Амандманите од LVII до LXXXI на Уставот на СРМ¹¹.

Со донесувањето на уставните амандманите се извршиле радикални промени во политичкиот систем на Републиката. Така, со амандманот LXVI е пропишано дека „Граѓаните се носители на власта што ја остваруваат преку преставници во Собранието на Републиката, на општината односно на градската заедница, со референдум, на собири и со други форми на лично изјаснување, утврдени со закон...“¹². Во амандманот LXXIV е предвидено „Собранието на Социјалистичка Република Македонија го сочинуваат 120 пратеници. Од секоја општина се избира најмалку по еден пратеник во Собранието...“¹³. Амандманот LXXV предвидел дека „Се установува функцијата Претседател на Социјалистичка Република Македонија (Претседател на Републиката)...“¹⁴. А во амандманот LXXVI се дефинира дека „Во Социјалистичка Република Македонија се образува Влада на Социјалистичка Република Македонија. Владата на Социјалистичка Република Македонија ја сочинуваат претседател, еден или повеќе потпретседатели и членови (министри) што раководат со одделни републички органи на управата или вршат други должности што ќе им ги довери Владата...“¹⁵. Така, наместо самоуправувањето и делегатскиот систем, во центарот се ставени граѓанската демократија и пратеничкиот систем, како и политичкиот плурализам. Наместо извршен совет повторно била воведена влада, а била воведена и функцијата претседател на републиката наместо колективно претседателство. Исто така СР Македонија е дефинирана како „национална држава на македонскиот народ“ и како „заедница на работни луѓе и граѓани, на македонскиот народ и на рамноправните со него припадници на другите народи и народности кои живеат

---

¹¹ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 50.

¹² Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, бр. 28, 1990.

¹³ Исто

¹⁴ Исто

¹⁵ Исто

во неа¹⁶.

Сите овие длабоки политички и општествено-економски промени довеле до конституирање на самостојна Република Македонија. Идниот политички систем било предвидено да биде граѓанска демократија. Воспоставување на пратенички систем преку формирање на повеќе партиско еднодомно собрание, формирање на влада како највисок извршен орган на местото на извршниот совет а била воведена и функцијата Претседател на Републиката кој го заменил колективното тело Претседателство. Било предвидено воведување на пазарна економија. Напуштање на државно-сопственичкиот монопол со воведување на сите облици на сопственост и воспоставување на политички плурализам на местото од дотогаш постоечкиот партиски монопол. Се гарантирала слободата на политичко организирање и дејствување, а бил воспоставен непосреден избор на членови во Собранието на Републиката и општините кои можеле да бидат предлагани не само од граѓаните, туку и од политички организации, и други облици на организирање и здружување на граѓани. Исто така, според определбите, за државно уредување е дефинирано дека идната држава ќе биде децентрализирана и унитарна.

Случувањата во текот на 1990 година и отпочнатиот неповратен процес на демократизација на просторот на заедничката држава допринесе и во Македонија да се појават дваесетина новорегистрирани политички партии и движења. Демократските промени содржеле незапирлив пробив на плурализмот во политичкото организирање на граѓаните, односно напуштање на дотогашниот еднопартиски систем. Длабоката криза во СФР Југославија и *де факто* распадот на Сојузот на комунистите, допринел во текот на 1990 година до месец септември на просторот на СФРЈ да се регистрираат 119 политички партии и појава на антикомунистичко движење, како и до појава на национализам во средините со мешано население¹⁷. Во тој контекст и појавата на движења и политички субјекти во Македонија била одраз на тежненијата на македонскиот народ, национално да се ослободи и да се осамостои.

---

¹⁶ Ачковска В., Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 236.

¹⁷ Велјановски Н., Македонија 1945-1991 државност и независност, Институт за национална историја, Скопје 2002, стр. 360-361.

Либерализацијата на нормативните услови дозволиле појава на националните партии и тоа како од националниот блок на Македонците, така и од националниот блок на Албанците. Се појавија и граѓански партии со чисто граѓански концепт. А дотогашниот СКМ се реформираше со напуштање на идеолошките заблуди од минатото и се трансформира со донесување на потполно нова програма. Новотоформираните партии по структурата може да се групираат во четири групи: историски, реформирани, етнички и нови партии¹⁸.

Формирањето на политичките партии во Македонија дошло во време на транзиција. Во премин од еднопартиска доминација во парламентарна демократија, промена од идолошко-авторитарно во демократско општество. Во процес на конституирање на граѓанско општество, со нагласен критички однос кон дотогашниот начин на владеење. Во тој период се чувствува силен ентузијазам и желба за промена кај сите политички субјекти, пренагласен романтизам и очекувања, без посериозна анализа и програма за она што треба и она што се очекува да се постигне. Кај новоформираните партии во тој период, можат да се воочат концептуални разлики и различен пристап во обраќањето и привлекувањето на одредени целни групи во своите редови.

Во првата група на национални партии припаѓаа: Движењето за семакедонска акција – МААК, која е една од првоформираните партии во Македонија, потоа ВМРО – Демократска партија за македонско национално единство чиј претседател бил Љубчо Георгиевски, од Македонскиот блок на национални партии. Додека пак, од Албанскиот блок првоформирани беа Партијата за демократски просперитет – ПДП и Народната демократска партија – НДП. Од помалите етнички групи меѓу првите е формирана Партијата за целосна еманципација на Ромите и Демократскиот сојуз на Турците. Од втората група партии од блокот кои го преферирале граѓанскиот концепт една од првоформираните граѓански партии е Лигата за демократија, а потоа се појавила Социјалдемократската партија на Македонија – СДПМ. Третата група партии кои произлегле или биле блиски до СКМ ја сочинувале новореформираните комунисти СКМ – Партија за демократска преобразба чиј претседател бил Петар Гошев, со сличен предзнак биле и Социјалистичката

---

¹⁸ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 130.

партија на Македонија – СПМ, Странка на југословените во Македонија и Сојузот на реформски сили на Македонија, со претседател Стојан Андов. Овие три блока имале различен пристап по прашањето за осамостојување на Македонија и во кој правец треба да се движи државата. Во програмите кои ги објавиле партиите се водела дебата околу тоа дали Македонија и како ќе ја гради својата иднина со другите југословенски републики. Воглавно овие три блока ги застапувале и нуделе три варјанти за статусот на Македонија и тоа: првата – Македонија да се изгради како самостојна и суверена држава; втората – Македонија да остане составен дел на југословенската федерација; и третата – Македонија да биде рамноправен субјект, но во конфедерална заедница на самостојни и суверени републики¹⁹.

Во програмата на партијата на реформираните комунисти СКМ –Партија за демократски преобразба на Петар Гошев, се споменуваат трите варјанти за идниот статус на Македонија и тоа за зачувување на Југославија врз основа на одлуките на АВНОЈ, врз принципите на доброволна организациона самостојност и рамноправност. Исто така се залагале за Југославија како федеративна демократска заедница на рамноправни народи, но и како конфедеративна држава во рамките на заедницата на југословенските народи или пак, како самостојна држава доколку за такво решение се определат другите републики²⁰. Сепак од сите овие три модалитети на идно уредување и статус преовладал ставот за Македонија како суверена, демократска и правна држава на рамноправни граѓани²¹. Сличен став имала и Социјалистичката партија на Македонија на Киро Поповски која се залагала за суверена македонска држава како рамноправен субјект во рамките на Југославија.

Пројугословенската струја ја застапуваа неколку партии а со својата платформа се истакнувала Странката на Југословените предводена од Милан Ѓурчинов. Со сличен став и концепт биле и програмите на партиите Социјалдемократската партија на Славко Милосавлевски и Партијата на Фаик Абди – Партија за целосна еманципација на Ромите, во чии програмски

---

¹⁹ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 164-165.

²⁰ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 131.

²¹ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 165.

определби била содржана и варјантата за суверена македонска држава во рамките на Југославија. Сличен став имала и Лигата за демократија на Ѓорѓи Марјановиќ која се залагала за зачувување на државното единство и територијалната целост на Југославија во федеративен или конфедеративен облик. Истовремено предупредувала дека доколку дојде до распаѓање на државата Македонија да се определи за неутралност со барање до обединета Европа да ги гарантира нејзините граници²².

Од партиите кои понагласено се залагаа самостојна држава треба да се спомене Движењето за семакедонска акција – МААК на чело со претседателот Гане Тодоровски која се залагаше за самостојна, суверена држава Македонија, без идеолошки предзнак. Носител на правото да решава за конфедерација да биде македонскиот народ и малцинствата по пат на референдум²³. МААК се залагала за целосно духовно обединување на Македонците, независно каде живеат, а веќе за Илинден 1990 година го објавиле Манифестот за слободна, самостојна и независна држава Македонија. Во Програмата на ВМРО – Демократска партија за македонско национално единство предводена од Љубчо Георгиевски јасно е пласиран ставот за создавање на суверена македонска држава, таа е прва партија која во својата програма јасно ја пласира заложбата за независна држава, но во програмата се споменува дека не се откажува од можноста за конфедерална Југославија²⁴. Овој став бил вграден во статутот и во програмата се со цел да може да биде регистрирана партијата. ВМРО-ДПМНЕ се залагала за нов Устав, за ново национално знаме и грб, за македонска армија, за македонска валута, за македонско државјанство и пасош, за македонска армија, репрезентации како и правото на самопоределување до отцепување²⁵. Додека пак, Сојузот на реформски сили на Македонија чиј претседател бил Стојан Андов, ја гледал Македонија како држава на рамноправни граѓани во која македонскиот народ ќе го потврди

---

²² Исто, стр. 165.

²³ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 132.

²⁴ Ачковска В., Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 237.

²⁵ Георгиевски Љ., Тоа сум Јас, Лекс легис, Велес 2012, стр. 32.

стремежот за сопствена држава. Се залагале за државно уредување во кое секој граѓанин ќе може да ја изрази својата посебност. Партијата е формирана на 37 дена пред изборите за да може да учествува на нив²⁶. Политичкиот плурализам оставил простор свои политички партии да формираат и етничките малцинства меѓу кое и најбројното Албанското. Била формирана Партијата за демократски просперитет – ПДП, која била партија на етничките Албанци и се залагала Македонија да биде држава на сите, а носител на суверенитетот да бидат сите етнички групи во духот на асноските одлуки. Додека пак, Народната демократска партија – НДП, уште тогаш експлицитно се залагаше носител на државниот суверенитет да биде и албанскиот народ што живее во Македонија²⁷. Карактеристично е дека во најголем дел од програмските платформи на партиите се критикувал дотогашниот начин на управување темелен врз основа на социјалистичкото самоуправување и договорна економија. Сите партии се залагале за пазарна економија, за приватизација на државната сопственост и за воведување на сите форми на сопственост, за реформи на банкарскиот и даночниот систем, за реформирање и унапредување на аграрот и технолошки развој во земјата.

Впечаток е дека во тој момент на многубројни случувања и промени македонското општество, интелигенција па и самите граѓани биле затечени од новонастанатата ситуација во заедничката држава. Во момент кога дел од републиките биле за дисолуција на СФРЈ, дел биле за зачувување на државата по секоја цена макар и со употреба на сила од страна на ЈНА, македонската интелигенција, водство, елита и научни кругови во тој период немале јасна престава и визија во кој правец треба да се движи Македонија. Тоа особено може да се види од самите програми на партиите формирани во 1990 година. Освен тоа што тие меѓусебно се разликувале, и во рамките на иста партија програмските ставови и цели се менувале. Впечаток е дека партиите дејствувале постфестум, откако ќе се случел некој настан во заедничката држава или пак превземале нешто веќе видено од некоја идеолошки блиска партија од другите републики. Процесите во Југославија ги креирале и воделе

---

²⁶ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 225.

²⁷ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 165.

водствата на другите републики, а како и дотогаш македонското раководство и во тој момент имало маргинална улога во носењето на одлуките и не му се придавало особено значење, ниту пак можело да има значајно влијание врз истите. Од тие причини, ставовите и програмските определби на партиите во тој момент не биле докрај јасно прецизирани или се нуделе повеќе концепти за иднината на Македонија, во зависност од тоа дали Југославија ќе се распадне или ќе опстане во некој облик. Тешко е да се каже дали немањето јасен концепт и визија допринел навремено да не се направат одредени чекори кои подоцна биле задоцнети или попречени заради што државава подолг временски период трпи штета и има далекусежни последици. Од друга страна пак, доцнејќи по настаните што се случувале во другите републики и претпазливо повлекувајќи одредени чекори, во многу допринел војната во Југославија да не се прошири и на македонска територија.

Во текот на цела 1990 година поттикнати од случувањата во другите републики и во Македонија се случуваа многу настани што ги навестувале промените во земјата. Сè почесто се случувале протести по улиците, пред Собранието и зградата на ЦК во кој различни групи го изразуваа својот револт. Особено работниците го искажувале своето незадоволство предизвикано пред сè, од економската криза која веднаш почнала да се чувствува, а потоа силно почнала свое влијание да има и политичката криза. Медиумите и интелегенцијата ослободувајќи се од дотогашните стеги почнале сè похрабро да третираат одредени теми кои претходно не се осмелувале да ги стават на јавна дебата. Во такви околности со измена и донесување на некои основни прописи, со интензивен процес на формирање на политички партии и организации на 24 Септември 1990 година – Претседателот на Собранието д-р. Вулнет Старова распишал избори за пратеници на Собранието за 11 Ноември 1990 година²⁸. Како што се предвидуваше со Уставот во Собранието требало да бидат избрани 120 пратеници, па така и територијата на републиката била поделена на исто толку изборни единици. Во сите изборни единици имало по околу 14 000 гласачи. За изборен модел е избран апсолутно мнозинскиот. Била загарантирана слободата на говор и

---

²⁸ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 9.

изразување, здружување и информирање. Преовладувал натпреварувачки дух со учество на повеќе кандидати од разни политички алтернативи, а покрај политичките партии во фазата на кандидирање право да предлагаат кандидати имале и граѓаните. Прецизно биле дефинирани правилата како услов за фер и демократски избори, а граѓаните како носители на суверенитетот на општи, непосредни, слободни, рамноправни и тајни избори имале можност да гласаат за еден од кандидатите. Партиите во изборната трка учествувале самостојно, на изборите всушност и немало коалиции. Поради неискуството, со изразено чувство на победници или од други причини не се формирале посериозни коалиции со платформи за заеднички настап, па така сите очекувале дека ќе бидат победници и себе се гледале на победничкиот пиедестал²⁹.

Првите слободни, демократски, повеќепартиски, парламентарни избори во Македонија се спроведоа на 11 ноември 1990 година. Во првиот круг од изборите учествуваа 18 политички партии, 1 општествено политичка организација и 43 независни кандидати, или вкупно 1158 кандидати. На изборите, од вкупно 1 339 021 евидентирани избирачи со право на глас, во првиот изборен круг, гласаа 1 135 728 избирачи или 84,82% од вкупниот број на запишани граѓани во избирачкиот список. Во првиот изборен круг изборите завршија во 24 изборни единици. Во вториот изборен круг одржан на 25 Ноември 1990 година се гласаше во останатите 96 изборни единици, а излезноста беше 76,75%. На 9 Декември се одржа и трет круг на гласање. Согласно изборните резултати најмногу пратеници освои ВМРО – Демократска партија за македонско национално единство (38), СКМ – Партија за демократска преобразба (31), ПДП – Партија за демократски просперитет (17), СРСМ – Сојуз на реформски сили на Македонија (11), коалиција СРСМ-МДСМ – Млада демократска прогресивна странка на Македонија (6), коалиција ПДП-НДП – Народно демократска партија (5), СПМ – Социјалистичка партија на Македонија (4), Странка на Југословените (2), НДП (1), ПЦЕР – Партија за целосна еманципација на Ромите (1), коалиција СПМ-СРСМ-МДСМ (1) и три

---

²⁹ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 225.

независни кандидати³⁰. Конститутивната свечена седница на првото македонско повеќепартиско Собрание се одржа на 8 Јануари 1991 година³¹. Седницата започна со интонирање на државната химна, а покрај македонската била интонирана и југословенската химна поради поделеноста на новоизбраните македонски пратеници. Тоа е уште еден доказ дека дури ниту дел од македонските избраници во националното Собрание немале јасна визија и престава во кој правец се движи Македонија. Интонирањето на југословенската химна дошло како компромисно решение помеѓу политичките партии а воочлива иконографија била и поставената слика на Маршалот Тито и две помали слики на македонските револуционери Гоце Делчев и Никола Карев за што исто така имало силно негодување. Седницата ја отвори највозрасниот пратеник во Собранието, а по верификација на мандатите и по давањето на свечена изјава за прв Претседател на Собранието е избран Стојан Андов од редовите на Сојузот на реформски сили на Македонија.

2.2 Декларацијата за сувереност и Одлуката за референдум

Декларацијата за сувереност и Одлуката за референдум се двата основни документа со кои се удрени темелите за независност на Република Македонија. Тоа се постулатите со кои Македонија почнува се да се движи во правец на осамостојување и срамежливо со голема претпазливост полека се отпочна процесот за одвојување од заедничката држава. Двата документи се донесени во амбиент на силна дебата, натегања и условувања на политичките субјекти и интелектуални кругови, без јасна престава каква реакција ќе предизвикаат тие кај сојузните органи и останатите републики. Можеби поради тој страв и самите документи не се експлицитно јасни, конкретни, туку има одредена доза на нејасност, контрадикторност и остава простор за различно нивно толкување.

Донесувањето на Декларацијата за сувереност како акт е пресвртница во

---

³⁰ Георгиевски С и Додевски С, Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008.

³¹ Шкарик С, Македонија на сите континенти, Унион Трејд, Скопје 2000, стр. 541.

статусот на Републиката. Идејата за донесување на Декларацијата за сувереност и независност на Македонија, како предлог била изнесена од страна на пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, два дена по конституирањето на Собранието³². Предлогот за донесување на Декларација е ставен на маса во ситуација кога сè уште не била формирана Влада (по одржаните избори), ниту пак бил избран претседателот на Републиката. Сè уште актуелна била Владата и Претседателството на Републиката предводени од Глигорие Гоговски и Професорот Владимир Митков³³, а единствен функционер во новата власт кој бил избран е Стојан Андов, Претседател на Собранието.

За прв пат за донесување на таков документ станало збор на првата средба на делегациите помеѓу СРСМ и ВМРО-ДПМНЕ која се одржала на 24 декември 1990 година. Во делегацијата на ВМРО-ДПМНЕ биле Љубчо Георгиевски, Борис Змејковски, Тодор Богданов и Драги Арсов, а делегацијата на СРСМ ја сочинувале Стојан Андов, Ристо Иванов, Стево Црвенковски и Зоран Крстевски. На таа средба Љубчо Георгиевски ја изнел идејата за донесување на Декларација за сувереност на Македонија и побарал согласност од СРСМ за донесување на истата, при што начелно и ја добил. Но, притоа СРСМ изнеле мислење дека ваквиот документ е потребно да биде почитуван и дома и надвор и дека треба да има поширока поддршка од политичките субјекти застапени во Собранието³⁴. Идејата за независност и сувереност на Македонија била промовирана од страна на ВМРО-ДПМНЕ која била содржана во определбите на партијата преку нејзиниот нагласен патриотски карактер. Истовремено се воделе остри и сериозни дебати во цела Југославија во кои се барал нов модел на идно уредување на земјата како услов за излез од кризата. Во тие дискусии и расправи активно учествувале и легитимни преставници на СР Македонија кои изнесувале ставови за одредени варјанти за независност на републиките. Во тој период македонското раководство намало тврд став и ја

---

³² Ачковска В., Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 240.

³³ Тие како последно комунистичко водство имале многу конструктивен однос и позитивно влијаеле за конституирањето на новата власт создавајќи, демократски амбиент и услови не попречувајќи ги случувањата во Републиката и овозможувајќи слободен терен за одвивање на сите процеси.

³⁴ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 211-2012.

оставало можноста да се зачува Југославија, но истовремено дискутирајќи за карактерот на идното нејзино уредување предлагало да се договорот нејзините суверени републики³⁵. На седницата одржана на 9 јануари 1991 година, наредниот ден од конститутивната седница, Ламбе Арнаудов пратеник од ВМРО-ДПМНЕ од собраниската говорница предложил да се донесе Декларацијата за сувереност на Македонија. Во ситуација кога Собранието не беше организирано и не беа конституирани сите негови органи меѓу кои и Комисијата за Уставни прашања, а и стравот за поларизација на односите помеѓу СКМ-ПДП и ВМРО-ДПМНЕ, Претседателот на собранието Стојан Андов на седницата на 11 јануари 1991 година му предложи заклучок на Собранието со кој ја задолжил Комисијата за уставни прашања, чиј состав само што бил утврден, да подготви два документа Декларација за сувереност и Платформа за разговорите за иднината на Југославија. Се формирале две работни групи. За претседател на комисијата за изготвување на нацрт текстот на Декларацијата за сувереност е назначен Драги Арсов, пратеник од партијата ВМРО-ДПМНЕ, а за претседател на комисијата што ќе го изготви текстот на Платформата е избран пратеникот од редовите на СКМ-ПДП, Тито Петковски. Така, на седницата одржана на 25 јануари 1991 година, Собранието ги разгледа предлозите на двата документа а по воведното излагање на Претседателот на Собранието по обемна и на моменти бурна расправа, Собранието со акламација ја усвои Декларацијата. Додека на предлог Платформата и беа ставени неколку забелешки и Собранието ја задолжи Комисијата за уставни прашања да изврши редакција на текстот по што и Платформата ќе се смета за усвоена³⁶. Декларацијата за сувереност на СРМ е првиот документ во кој меѓудругото за прв пат беше истакната сувереноста на Македонија и можноста за конституирање на независна и самостојна македонска држава. Така во членот 1 се вели „Со оваа Декларација се изразува сувереноста на Социјалистичка Република Македонија согласно со уставните определби за независност и територијален интегритет на Македонската држава, како и правото на македонскиот народ за

---

³⁵ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 179.

³⁶ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 213-217.

смоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување³⁷. Со декларацијата е предвидено и дека политичкиот, стопанскиот и правниот систем ќе се темелат на Уставот на СРМ и републичките закони, а сојузните закони и Уставот на СФРЈ ќе се применуваат само доколку не се во спротивност со нив. Истовремено е предвидено Собранието да донесе нов Устав со кој треба да се определи општественото уредување и идните симболи на државноста на Македонија. Исто така, во Декларацијата се истакнува дека Македонија самостојно ќе одлучува за идните односи со државите и другите народи на Југославија. А додека пак, Декларацијата, Уставот на СРМ и републичките закони ќе бидат основа за одлучување и дејствување на републичките органи и организации но и на сојузните органи на територијата на Македонија. Во декларацијата, свое место завзема и грижата за македонското националното малцинство во соседните земји и за граѓаните на привремена работа во странство. Значајно е дека во Декларацијата е истакнато дека доколку спогодбено и демократски не се решат меѓусебните односи помеѓу републиките, Собранието ќе донесе уставен закон со кој ќе го превземе извршувањето на суверените права како самостојна и независна држава и ќе го утврди начинот на спогодување со другите републики и меѓусебните односи според начелата на меѓународното јавно право³⁸. Декларацијата за сувереност е многу важен документ како од историска гледна точка, така и од политичко-правен аспект, тоа е документ со кој започнува да се трасира патот на идната Македонска суверена, независна и демократска држава. Пратениците во Собранието со невиден ентузијазам, желба и искрени намери пристапиле кон донесувањето на ваков документ со кој се удрени темелите на македонската независност. Но, Декларацијата ја изразила пред сè и само политичката волја, а требало да поминат повеќе месеци во кој се водеа долги дискусии, се следеше развојот на настаните во Македонија, на југословенскиот простор и на поширок план за да се дојде до документите кои ќе го инаугурираат фактот за

---

³⁷ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 126.

³⁸ Исто, стр. 126-127.

македонската независност и сувереност³⁹.

За разлика од Декларацијата за сувереност која беше донесена веднаш по конституирањето на првото повеќепартиско собрание во услови кога се уште не беше конститурана новата власт, Одлуката за референдум беше донесена со веќе конституирана извршна власт. За претседател на државата во Собранието беше избран Киро Глигоров, а за највисок извршен орган беше избрана Експертска влада предводена од Никола Кљусев, во чиј состав членуваа министри – експерти.

Во услови кога политичката криза во Југославија се разгоруваше, одделни републики превземаа конкретни чекори за осамостојување и раздружување од заедничката држава. Словенија преку плебисцит донесе одлука за добивање на статус на независна држава доколку политичката криза не се разреши, а Хрватска преку донесување на уставен закон појде по патот за осамостојување. Македонското Собрание направи значаен чекор во процесот на мирно раздружување на Македонија од федерацијата преку спроведување на референдум за осамостојување. Одлуката за распишување на референдум е донесена од страна на Собранието на 06 Август 1991 година⁴⁰. Состојбата во Словенија и Хрватска свој одзив имаше и во Македонија, правото на раздружување како основа за прогласување на независност завземаше свое место и помеѓу политичките елити во државата. За прв пат во април 1991 година правото за прогласување на независност на Македонија било присутно во дискусиите на некои пратеници на седниците во Собранието. Тоа право особено го застапуваа некои пратеници на ВМРО-ДПМНЕ а особено пратеникот Доста Димовска, чии идеи всушност беа поддржувани од подпретседателот на претседателот на Републиката, Љубчо Георгиевски, кој всушност биле единствените иницијативи во кои се споменувало и бранело скорешно прогласување на независност на Македонија. Но, во тој момент политичката состојба во Македонија не беше поволна, со внимание се следеа настаните во Словенија и Хрватска и силно се чувствуваše заканата за оружен

---

³⁹ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 181.

⁴⁰ Ачковска В., Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 243.

конфликт. Во исто време и внатре во Македонија се појавија знаци на нестабилност. Како проблемите со пописот на населението кој беше во тек и негодувањето од страна на албанските партии, кои предизвикаа голема загриженост, кои пак ги засенија идеите за раздружување⁴¹. На просторот на СФРЈ тој процес продолжи во правец на рецесија. На 24 јуни 1991 година Словенија ги донесе актите со кои прогласи независност, а истиот ден независност прогласи и Хрватска. Наредниот ден на 25 јуни пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ поднесе предлог-резолуција за независност на Македонија но мнозинството пратеници не го подржаа овој предлог, по бурна и жестока дебата ВМРО-ДПМНЕ ја повлече предлог-резолуцијата⁴².

Процесот на конституирање на суверена и независна држава беше најприоритетно прашање, тој процес се одвиваше во исклучително тешки внатрешнополитички прилики. Бил присутен стравот од можно останување во „скратена“ југословенска федерација, а не било за потценување дејствувањето на надворешните сили кои имале приврзаници и внатре во Македонија кои се залагале за останување во заедничка држава, па макар и со помалку републики⁴³. Како се одвиваа настаните во Југославија и како одминувааше времето се поизразена станала потребата од донесување акт или превземање на дејствие кое јасно ќе ја покаже определбата на македонскиот народ за суверена и независна држава. Двата блока во Собранието имаа различен пристап и спротивставени ставови како да се изведе тоа. Десниот блок предводен од ВМРО-ДПМНЕ се залагаше за донесување на акт во Собранието со кој би се прогласила независноста на Македонија по примерот на Хрватска и Словенија. Стравот на ВМРО-ДПМНЕ бил во тоа дали СДСМ и СРСМ јавно ќе се декларираат за самостојност и можноста референдумот да не успее што би значело останување во Југославија. Тие имале голем сомнеж во државниците во тоа време дали сакаат да ја водат Македонија кон самостојност и на референдумот гледале како замка во која тој ќе пропадне со што ќе се покаже

---

⁴¹ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр.286.

⁴² Исто, стр. 317.

⁴³ Велјановски Н., Македонија 1945-1991 државност и независност, Институт за национална историја, Скопје 2002, стр. 364.

дека македонскиот народ не сака самостојност⁴⁴. Додека пак левиот блок предводен од СДСМ и СРСМ и пред сè на претседателот на државата, Киро Глигоров, цврсто ја застапуваше тезата за спроведување на референдум, бидејќи со сигурност верувале дека народот ќе излезе и ќе ја поддржи независноста на Македонија. Тоа било потребно и значајно за преставување пред меѓународната заедница особено пред Европската заедница, бидејќи со таквата постапка никој немало да може да го оспори правото на самоопределување на Македонија⁴⁵.

Како што одминуvalo времето, сè поголема станувала потребата од јасно дефинирање на сувереноста и самостојноста на Македонија. Така на 26 јули 1991 година до претседателот на Собранието пратеничките групи на СДСМ и СРСМ со своерачни потписи на Бранко Црвенковски и Зоран Крстевски доставија предлог за донесување Одлука за самоопределување на Република Македонија како самостојна и суверена држава и стапување во сојуз на суверени држави на Југославија, преку изјаснување на граѓаните на Македонија по пат на референдум⁴⁶. Од друга страна пак, на истата седница на 26 јули 1991 година пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ преку пратеничката Ратка Димитрова како прва точка на дневниот ред предложи да биде разгледана актуелната безбедносна политичка состојба во Републиката. Како втора точка да биде предлог за донесување на уставен закон на самостојност и независност на Република Македонија. Трета точка, Предлог на усвојување на заклучок на Собранието со кој ќе се обврзе Владата веднаш да ги предложи државно-правните акти за самостојност и независност. Четврта точка да се донесе закон за неприменување на одделни одредби од Законот за Воена обврска на територијата на Македонија. И петта точка, Собранието да донесе заклучок со кој ќе ја задолжи Владата да ги проучи можностите за обраќање на КЕБС и ООН за заштита на суверенитетот и интегритетот на Република Македонија и обезбедување гаранции за почитување на нејзините државни

---

⁴⁴ Георгиевски Љ., Тоа сум Јас, Лекс легис, Велес 2012, стр.49.

⁴⁵ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 202.

⁴⁶ Стенографски белешки, 20 седница на Собранието на Р.М. одржана на 29 јули 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 12.07.2015 година.

граница⁴⁷. Во текот на расправата на дваесеттата седница на 27 јули 1991 година предлозите на ВМРО-ДПМНЕ се преформулирани во Прелог на Нацрт Декларација која претседателот на Собранието го препратил до Владата за мислење. Владата иницијативите ги сметала за корисни но истакнала дека треба да се постигне консензус во Собранието. Владата го известила Собранието дека е можно одржување на референдум како вид на претходно изјаснување за основните прашања што се однесуваат на сувереноста и самостојноста на Републиката⁴⁸. Владата на две седници расправала за референдумското прашање. На владината седница се појавил и предлог на Претседателот на државата напишан на рака. Предлогот му бил даден на потпретседателот на Владата Блаже Ристовски кој требало да го презентира а бил мошне сличен на предлогот на левиот блок партии кој гласел: „Дали сте за самостојна Република Македонија која треба да стапи во сојуз на суверени држави на Југославија“. Владата сериозно разгледувајќи ги сите варијанти и имајќи ја предвид сложената политичка состојба го формулира прашањето: „Дали сте за независна и самостојна македонска држава со право да може да влезе во сојуз на сите шест суверени држави на Југославија“⁴⁹ и тој предлог го достави до Собранието. Собранието како втора точка на дневниот ред на дваесеттата седница одржана на 6 Август 1991 година, а по разгледување на предлог текстот од страна на Законодавно правната комисија и негово подобрување го ставила на дневен ред. Следувала бурна дискусија и полемика во парламентот од страна на двата блока и спротивставените ставови повторно дошле до израз. Десниот блок искажал сомнеж и недоверба за одржување на референдум и децидно барал да се донесе уставен акт како што имаат предложено, а левиот блок инсистирал дека народот е тој кој треба да ја одреди судбината и иднината на државата. Свое обраќање на седницата имал и Претседателот на државата, а исто така и Претседателот на Владата. Како што одминувала седницата така омекнувал и ставот на десниот блок и по

---

⁴⁷ Стенографски белешки, 20 седница на Собранието на Р.М. одржана на 26 јули 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 12.07.2015 година.

⁴⁸ Кљусев Н., Патот кон македонската независност, Матица Македонска, Скопје 2001, стр. 172.

⁴⁹ Исто, стр. 176-177.

исцрпување на дискусиите пратеникот Томе Стојановски предложил да се донесе Одлуката за распишување на референдум, што било сторено со акламација од страна на сите пратеници проследено со бурен аплауз. По изгласувањето на Одлуката Претседателот на Собранието предложил Уставната комисија да подготви проглас кој ќе го потпишат сите партии, со кој ќе се повика населението на Македонија да гласа на референдумот⁵⁰.

Со одлуката за распишување референдум во членот 2 е предвидено граѓаните да се изјаснат за прашањето: „Дали сте за суверена и самостојна држава Македонија со право да стапи во иден сојуз на суверени држави на Југославија“?, со „За“ или „Против“. Во членот 3 е утврден датумот за одржување на референдумот, 8 септември 1991 година. Во членот 4 се предвидувало дека референдумот ќе се спроведе на начин и постапка утврдени со Закон за републички референдум, а во членот 5 пак се предвидело дека референдумот ќе го спроведе Републичка комисија⁵¹. По донесувањето на одлуката, Собранието до народот упатил Проглас со кој граѓаните се повикуваат да го поддржат референдумот. Но, донесената Одлука за референдум со акламација не се однесувала и на Прогласот, албанските партии не го потпишале и не го поддржале прогласот. Подготовките за спроведување на референдумот започнале со донесување на Законот за референдум, кој бил усвоен на 23 август 1991 година. Пред референдумот е забележано и засилена антимакедонска пропаганда на белградскиот печат, како и од грчките и бугарските политички кругови⁵². Референдумот се одржа на 8 септември 1991 година. На референдумот право на глас да одлучуваат имаа 1.495.807 граѓани, на референдумот своето право да се изјаснат го искористиле 1.132.981 граѓани или 75,75% од вкупниот број на запишани гласачи, со „ЗА“ гласаа 1.079.308 граѓани или 95,26% а со „ПРОТИВ“ гласаа 39.639 граѓани или

---

⁵⁰ Стенографски белешки, 20 седница на Собранието на Р.М. одржана на 6 август 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 12.07.2015 година.

⁵¹ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 151-152.

⁵² Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 17-18 .

2,65%, неважечки биле 13.648 или 0,91%⁵³. По добивањето на првичните резултати главнината на Владата во тие радосни мигови, пеш по улицата 11 Октомври заминала кон Градскиот плоштад, колони од луѓе се упатувале кон плоштадот со музика, знамиња, транспаренти на кои пишувало: „Да живее независна Република Македонија“; „Да живее слободна самостојна Република Македонија“ и сл. Бил повикан и Претседателот на државата заедно со членовите на Владата, свечено било отворено шампањско. Од лидерите на партиите застапени во Парламентот бил присутен само лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, а Претседателот на Собранието бил забележан на јужната граница на пат за Солун⁵⁴. Во тој момент, евидентна била дејноста на КОС со негативна пропаганда дека референдумот нема да успее, а КОС и ЈНА дека ќе ја ликвидираат Владата која била окарактеризирана како сецесионистичка и националистичка со цел Македонија да ја отцепи од Југославија⁵⁵. Додека пак, според странските реакции, референдумот се оценувал како „уште еден чекор кон дефинитивниот распад на Југославија“ и се укажувало на „опасностите“ пред кои била исправена Македонија⁵⁶.

Веднаш по одржување на референдумот и сумирање на резултатите само девет дена по Референдумот на 17 септември 1991 година Собранието усвои уште еден многу значаен акт – Декларација. Во овој документ се изложени принципите според кои Македонија од позиција на независна држава ќе се води во својата надворешна политика и во врска со нејзиното меѓународно признавање⁵⁷. Собранието на својата 23 седница како втора точка на дневниот ред со четири гласа против и еден воздржан ја усвои

---

⁵³ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 143-144.

⁵⁴ Во своите мемори „На мој начин“, Претседателот на Собранието Стојан Андов вели дека посетта била однапред планирана поради најавите дека е можно од страна на Грција да бидат прекинати услугите на солунското пристаниште. Му било сугерирано дека најдобро е посетата да биде направена на 9 септември 1991 година на отварањето на саемот во Солун каде биле договорени средби со претседателот на Комората за Северна Грција и генералниот директор на солунското пристаниште. Затоа уште вечерта на 8 септември делегацијата по ноќевањето во Дојран, утрото се упатила кон Солун.

⁵⁵ Кљусев Н., Патот кон македонската независност, Матица Македонска, Скопје 2001, стр. 189-193.

⁵⁶ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 18 .

⁵⁷ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 207.

Декларацијата со што го прогласила Референдумот за успешен и полноважен⁵⁸. Во членот 1 од декларацијата Собранието констатира дека граѓаните плебисцитарно ја изразиле својата волја и го дале својот глас Република Македонија да се конституира како суверена и самостојна држава со право да стапи во иден сојуз на суверени држави на Југославија. Интересно е да се каже дека веднаш во ставот два од истиот член се вели дека граѓаните на демократски начин испишале нова страница за заокружување на самостојноста и сувереноста на Република Македонија, како држава. Во членот 2 се вели дека Република Македонија својот меѓународно-правен субјективитет ќе го заснова врз почитување на меѓународните норми за односите меѓу државите и врз принципите на почитување на триторијалниот интегритет и суверенитет, немешање во внатрешните работи, меѓусебно почитување и доверба и развој на сестрана соработка со сите земји и народи. Во членот 3 е искажана определбата за добрососедско, соработка со европските и други земји како и меѓународни организации и групации. Потенцирана е заинтересираноста за вклучување во интегративните процеси во Европа и учество во билатерална и мултилатерална соработка во регионот. Со членот 4 се потврдува политиката на немање триторијални претензии спрема било која земја во своето соседство, а истовремено решително ќе се спротивстави на загрозувањето на сопствениот триторијален интегритет и суверенитет. Македонија се залага за решавање на проблемите по мирен пат и со преговарање. Во членот 5 е искажана грижата за положбата на деловите од македонскиот народ во соседните земји. Во членот 6 е истакната свесноста на Република Македонија за местото и одговорноста како фактор на мирот и безбедноста на овој простор со намера да се изгради како модерна и демократска држава⁵⁹.

Декларацијата е мошне важен документ во низата документи донесени од стана на новформираните македонски демократски институции. Усвојувањето на Декларацијата преставува уште еден чекор напред во процесот на осамостојување на Република Македонија во кој јасно е истакната

---

⁵⁸ Стенографски белешки, 23 седница на Собранието на Р.М. одржана на 17 септември 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 12.07.2015 година.

⁵⁹ Службен Весник на РМ бр. 42 од 1991 година.

меѓународно-правната положба и основите на идната политика на Македонија. Со донесувањето овие неколку важни документи, патот за донесување на останатите акти за целосно конституирање на државата станал полесен. Патот за осамостојување и раздружување од заедничката држава бил отворен но сепак исполнет со многу дилеми и опасности кои налагале мудри и издржани чекори.

2.3 Донесување на Уставот на 17 Ноември 1991 година

Декларацијата за сувереност и независност, како и одржаниот референдум беа од големо значење за усвојување на новиот Устав на Република Македонија. Донесување на нов Устав било предвидено со самото донесување на Декларацијата за сувереност на СРМ⁶⁰. Предлогот за измена на Уставот на СРМ до Собранието го упатил Претседателот на државата Киро Глигоров на 6 Мај 1991 година⁶¹. Предлогот на Претседателот бил ставен на дневен ред на петнаесетата седница на Собранието одржана на 23 мај 1991 година, како прва точка на дневниот ред. Иако и на самата седница имало обиди за материјална расправа по самиот текст на предлогот, пред сè од албанските партии кои укажувале на недостатоците на предлогот и потребата за менување на одредени делови, Собранието со 97 гласа и без ниту еден

---

⁶⁰ Во членот 3 се вели: „Изразувајќи ја сувереноста на Социјалистичка Република Македонија, Собранието на СРМ ќе донесе нов устав со кој, покрај другото, ќе се определат општественото уредување и идните симболи на државноста на Македонија“.

⁶¹ Иницијативи за донесување на нов Устав постоеле и од порано, пратениците од пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ во неколку наврати укажувале за важноста на донесување на ваков акт дури и пред донесување на Декларацијата за независност по чиј предлог и бил вграден член во самата декларација кој предвидел донесување на нов Устав. Пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ сметала дека сериозно се доцни со постапката за донесување на нов Устав и сметале дека никој од државниот врв не работи на иницијативата за донесување на највисокиот акт во државата. Тие го информирале Претседателот на Собранието дека тие ќе работат на нацрт предлогот за донесување на Устав. На истиот ден на 6 Мај 1991 година во Архивата на Собранието биле заведени два предлози, првиот на пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ а вториот на Претседателот на Републиката. Предлогот на ВМРО-ДПМНЕ сепак не бил пристигнат до Собранието и било планирано да се достави во текот на денот. Но, Претседателот на Собранието, Стојан Андов сметал дека не е добро ваков значаен акт да биде инициран и предложен од само една пратеничка група или од една партија. Најверојатно од тие причини иницијативата му била препуштена на Претседателот на државата.

воздржан и против го усвоило предлогот за донесување на нов Устав⁶².

По воведниот дел во предлогот на претседателот било предвидено дека „со донесувањето на нов Устав ќе се потврди и изрази конституирањето на Македонската република како суверена, демократска и правна држава, која ќе се засновува врз суверенитетот на македонскиот народ и граѓаните на Македонија, како и врз владеење на правото, социјалната правда и рамноправните услови за напредок на поединците и заедницата“⁶³. Исто така, се очекувало новиот устав да биде модерен устав на современа европска држава со парламентарна демократија и високи стандарди за заштита на граѓанските права. Предлогот се темелел на тоа дека Република Македонија е суверена држава на македонскиот народ и на сите граѓани што живеат во неа. Исто така, со предлогот се предвидувало со новиот устав да се втемелат и изградат демократијата и владеењето на правото како единствен систем на власта во Македонија. Демократската власт требало да се заснова врз волјата на народот, како заедница на слободни и рамноправни граѓани, изразена на непосредни и слободни избори во услови на политички плурализам. Уставот требало да обезбеди промоција и заштита на колективните права на сите националности, на националните малцинства и етнички групи. Поаѓајќи од фактот дека Македонија е мултикултурно општество во кое заштитата на колективните права на малцинствата имало традиција и високи стандарди, кои во новиот устав требало да бидат вметнати и прецизирани. Организацијата на државната власт со предлогот требало да се постави врз начелото на поделба на власта на законодавна, извршна и судска. Ова начело требало да обезбеди демократска контрола, рамнотежа и ефикасно дополнување на поделените власти, остварување на граѓанските слободи и одбрана од монополизација на власта. Исто така, се предвидувало промовирање на слободата и еднаквата правна заштита на сите видови сопственост во економската сфера на општеството. На крајот се предвидувало новиот устав да ги постави темелите и на правото на граѓаните на локална самоуправа со што би се решил големиот

---

⁶² Стенографски белешки, 15 седница на Собранието на Р.М. одржана на 23 мај 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 18.07.2015 година.

⁶³ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 72-74.

број тешкотии и дилеми почитувајќи ги европските искуства во таа сфера во тој преоден период⁶⁴.

По утврдувањето на нацрт на новиот Устав истиот бил упатен на јавна расправа. Комисијата за уставни прашања била задолжена од Собранието да ја организира и да ја следи јавната расправа, а потоа да го извести Собранието. Било предвидено Уставот да се донесе во редовна постапка. Тоа било потребно за да не може никој, ниту во земјата, ниту во странство, да приговори на постапката со што би се оспорила валидноста на донесувањето на највисокиот државен акт - Уставот⁶⁵. Формираната Уставна комисија мошне бавно ги извршувала своите надлежности околу подготовката на уставот. На нејзините први седници дискусиите оделе во правец кон расчистување на дилемите околу карактерот на државата – граѓанска или национална, за носителот на суверенитетот, позицијата на мнозинскиот народ и на малцинствата, употребата на службениот јазик и слично. Појавените дилеми околу овие прашање често ја блокирало работата на Уставната комисија и временски ја одолговлекувал изработката на Уставот. Од тие причини со намера да се забрза работата на комисијата Претседателот на Владата Никола Кљусев иницирал формирање на работна група предводена од министерот Љубомир Фрчковски и Владо Поповски, кои дале голем придонес при изготвувањето на нацрт на новиот Устав⁶⁶. Комисијата за уставни прашања предводена од Претседателот на Собранието Стојан Андов на седница на 5 октомври 1991 година го разгледала Нацртот на новиот Устав. После еднаест продолженија на седницата на 22 октомври завршило првото читање. На 25 октомври започнало второто читање, а на 28 октомври Комисијата завршила со рагледување на Нацртот и го доставила до Собранието. Откако Нацртот бил разгледан и во другите комисии на 9 ноември 1991 година била закажана седницата на Собранието со единствена точка на дневен ред: „Разгледување и донесување на новиот Устав, донесување на одлука за прогласување на

---

⁶⁴ Исто, стр. 73-74.

⁶⁵ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр.238-339.

⁶⁶ Кљусев Н., Патот кон македонската независност, Матица Македонска, Скопје 2001, стр. 200-201.

Уставот и донесување на Уставен закон за спроведување на новиот Устав⁶⁷.

На седницата иако се предвидувало да се заврши истиот ден, се развила жестока дебата и дискусија. Биле доставени многу амандмани скоро на секој член од Уставот. По долги дискусии и неколку прекини, пропратени со демонстрации пред Собранието, седницата доживеала неколку продолженија. На самиот почеток бурна дискусија се развила околу преамбулата на Уставот, тука биле поднесени најголем број на амандмани. Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ и неколкуте независни пратеници уште во преамбулата и првиот член од Уставот инсистирале да се вметне дека Република Македонија е национална држава на македонскиот народ и дека тој е конститутивниот елемент на државата. Тие изразиле силно незадоволство и на сите начини се обидуваале да го убедат мнозинството да ги прифати нивните амандмани. Од друга страна пак, албанските партии ПДП и НДП инсистирале и Албанците во Уставот да бидат рамноправни како конститутивен фактор заедно со Македонците, но нивната Декларација не била прифатена. И тие изразуваале големо незадоволство од вака конципираниот текст на Уставот. Силна полемика се водела околу употребата на службениот јазик, правата и обврските на малцинствата, образованието на мајчин јазик, за начинот на избор на Претседателот на државата, како и донесувањето на законот за грб, знаме и химна на Македонија⁶⁸. И покрај силното незадоволство на 17 ноември 1991 година со 92 гласа „За“, Собранието го донесе новиот Устав на Република Македонија⁶⁹. Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ иако незадоволни предложиле да се донесе Уставот со акламација, што било и сторено. На крајот пратениците од оваа пратеничка група одлучиле дека: „не е толку важно што пишува внатре во Уставот, дека важен е насловот дека тоа е Устав на самостојна и независна Македонија“⁷⁰. Пратениците пак, од албанските партии своето незадоволство

---

⁶⁷ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр.241.

⁶⁸ Пратеникот од ВМРО-ДПМНЕ Томислав Стефковски предложил за грб да биде донесен историскиот македонски грб – двоопаш лав, за знаме црвена основа во средината жолто сонце со 16 краци, за химна „Денес над Македонија се раѓа“ а за парична единица – статер.

⁶⁹ Стенографски белешки, 26 седница на Собранието на Р.М. одржана на 17 ноември 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 03.08.2015 година.

⁷⁰ Георгиевски Љ., Тоа сум Јас, Лекс легис, Велес 2012, стр.48.

го изразиле со негласање за Уставот. Уставот застапува граѓански концепт, според карактерот е либерано-демократски надополнет со социјални и регулативни функции на државата. Тој поаѓа од еднаквоста на граѓаните и нивните права и слободи, тој е европски подготвен по европски стандарди. На истата седница бил изгласан и Уставниот закон, за спроведување на Уставот. Со него се уредувало преминување во новиот уставен систем на Р. Македонија како суверена и самостојна држава. Било предвидено односите со другите држави, заедници и организации да се уредуваат согласно со стандардите на меѓународното право⁷¹.

2.4 Први чекори за признавање на Република Македонија

По одржувањето на Референдумот за независност и по јасно изразениот став на народот за самостојна држава и донесувањето на новиот Устав, раководството на државата ја интензивирало својата меѓународна активност за етаблирање и признавање на земјата од страна на меѓународната заедница. Македонското раководство започна со конкретни активности со цел Република Македонија да биде меѓународно признаена.

На 23 август 1991 година Министерството за односи со странство подготвило Меморандум за меѓународната позиција на Република Македонија и нејзиниот статус во југословенската заедница⁷². Меморандумот бил упатен до државите членки на ЕЗ со кој тие подетално би се запознале со ставовите на Македонија во врска со мирното решавање на југословенската криза. Со Меморандумот, Македонија цврсто се заложила за решавање на кризата по мирен пат, преку темелна реконструкција на земјата по распаѓањето на економскиот и политичкиот систем во Југославија. Во демократски амбиент низ мирен процес требало на републиките да и се овозможи да се определат дали се за заедничко живеење, или пак за мирољубиво раздружување. Настаните во Југославија ја приморале Европската заедница да предложи идеја за мировна

---

⁷¹ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 147.

⁷² Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 153-157.

конференција. На 27 август 1991 година во Брисел усвоена е Декларација за свикнување на меѓународна конференција и воспоставување на арбитражна процедура за состојбите во Југославија⁷³. На 7 септември 1991 година во Хаг почнала Конференцијата за Југославија⁷⁴. Арбитражната комисија имала за задача да ги оцени барањата за признавање на независност на дел од југословенските републики⁷⁵.

Оваа иницијатива на Европската заедница македонското раководство ја оценило како позитивна со што се отварала можноста рамноправно да се расправа за македонското прашање на исто ниво со останатите републики. За таа цел на 2 септември 1991 година Собранието на Македонија ја прифатило Декларацијата на европската заедница за Југославија. Македонското собрание во заклучоците ја изразува одлучноста на сите граѓани на Македонија, југословенската криза да се решава по мирен пат и на демократски начин. Исто така Собранието смета дека Декларацијата е од големо значење за прекин на огнот и апелира за продолжување на набљудувачките активности на Европската Заедница. Истовремено Собранието му дава целосен мандат на Претседателот на Република Македонија да ги превземе сите неопходни активности за успешно учество на мировната конференција⁷⁶. По низата средби и неуспехот на Хашката конференција во заедничка координација на државниот врв се одлучило да се упати писмо за признавање на независноста на Република Македонија. Претседателот на државата на 2 декември 1991 година упатил писмо до сите шефови на држави и влади во светот од кои побарал признавање. Истото го сторил и министерот за односи со странство

---

⁷³ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 20-21.

⁷⁴ Конференцијата имала за цел да изнајде мирно решение за кризата во Југославија. За претседател и главен преговарач бил поставен лордот Питер Карингтон.

⁷⁵ Арбитражната комисија била составена од истакнати европски правници. За претседател на комисијата бил избран Роберт Бадинтер – претседател на Уставниот суд на Франција. Членови на комисијата биле уште и : Роман Херцог – претседател на Уставниот суд на Германија, Алдо Корасани – претседател на Уставниот суд на Италија, Ирин Петри – претседател на Арбитражниот суд на Белгија и Франциско Томас Валиенте – претседател на Уставниот суд на Шпанија. Комисијата добила за задача до 15 јануари 1992 година да ги оцени барањата на републиките за независност.

⁷⁶ Стенографски белешки, 22 седница на Собранието на Р.М. одржана на 2 септември 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 13.08.2015 година.

испраќајќи писмо до своите колеги. Во писмото на Претседателот се истакнува желбата Македонија да биде признаена како независна држава. Образложена е ситуацијата во Југославија и можноста за ескалација на истата, притоа одбивајќи да бидеме заложници на истата се вели „ние ја зедеме својата судбина во свои раце заради остварување на нашата цел – целосна сувереност“. Притоа наведувајќи ги сите акти и постапки со кои се дефинира практично независноста, барајќи официјално признавање со што би се овозможило воспоставување на односи со другите држави со што Македонија би станала стабилизирачки фактор на Балканот и Европа⁷⁷. Писмо со иста содржина до своите колеги е упатено и од Министерот за односи со странство Денко Малески. Меѓу другото во писмото се вели: „сегашната Влада на Македонија, избрана на демократски повеќе партиски избори, е продолжение на долга низа влади што имаа ефективна власт во Македонија,“... „Нашето барање за признавање како самостојна држава се темели врз едноставна правдина – да ја држиме нашата судбина во наши раце и врз желбата на нашиот народ да му се придружи на семејството на нации во еден конструктивен напор кон мир, стабилност и просперитет“⁷⁸. Веќе на 16 декември 1991 година европската заедница донесува две декларации: Декларација на европската заедница за критериумите за признавање на новите држави во Источна Европа и Советскиот Сојуз и Декларацијата на европската заедница за Југославија. Во декларацијата за Југославија бил упатен повик до републиките да се изјаснат дали сакаат да станат независни држави и дали бараат да бидат меѓународно признати, најдоцна до 23 декември 1991 година. На тој повик позитивно одговориле Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија, а Србија и Црна Гора се изјасниле за останување во Југославија.

Собранието на Република Македонија на 19 декември 1991 година донело своја Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава во која се изјаснило дека ја прифаќа Декларацијата на Европската Заедница и дека бара Република

---

⁷⁷ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 76-78.

⁷⁸ Малески Д., Бебето од катран – Македонија во меѓународните односи (1991-1993), Култура, Скопје 2012, стр. 167-172.

Македонија да биде меѓународно призната⁷⁹. На 20 декември 1991 година Министерот Денко Малевски упатува писмо до Министерот за надворешни работи на Холандија Ханс ван ден Брук, претседавач со Европската Заедница за признавање на Македонија. Во писмото го информира дека Собранието усвоило Декларација за меѓународно признавање, Македонија изразува желба да биде признаена као независна држава, ги прифаќа обврските содржани во декларацијата, го подржува продолжувањето на Конференцијата за Југославија и се обврзува да обезбеди уставни и политички гаранции заради исполнување на сите други барања⁸⁰. По сите овие активности Арбитражната комисија донесува оценка содржана во Извештајот од 11 јануари 1992 година дека сите услови за меѓународно признавање ги исполнуваат Словенија и Македонија. Во мислењето број 6 е оценето дека Македонија ги задоволува условите предвидени со насоките усвоени од ЕЗ, дека се откажува од било какви територијални претензии и ќе се воздржува од непријателски пропаганди насочени против некоја друга држава, и според тоа, употребата на името „Македонија“ не би требало да подразбира никакви територијални претензии на сметка на некои други држави. Ваквата оценка се доживувала како едно големо меѓународно признание за правилноста на патот по кој се чекори, преставувала признание за дотогашната политика на мир и демократската определба за добрососедски односи и соработка⁸¹. Меѓутоа, на Седницата во Лисабон, Дванаесетмината од ЕЗ ја признаа независноста само на Словенија и Хрватска. Македонија поради противењето на една земја членка на ЕЗ – Грција, не беше признаена, со што значително беше отежнат патот за меѓународно признавање и членство на Македонија во меѓународните организации.

Меѓутоа одлуката на Арбитражната комисија била зелено светло за сите држави што сакаат да воспостават дипломатски односи со Македонија, да го сторат тоа. На 15 јануари 1992 година, Бугарија ја признава независноста на

---

⁷⁹ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 346.

⁸⁰ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 298.

⁸¹ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 299-300.

Република Македонија. Веќе на 6 февруари, Турција воспоставува дипломатски односи со нашата држава. На 12 февруари меѓусебно се признаваат Македонија, Словенија и Хрватска, последните две штотуку признаени од Европската Заедница. Со тоа Македонија го стекнува првиот скроман капитал во меѓународните односи⁸². На 20 април 1992 година Босна и Херцеговина ја призна Република Македонија како самостојна и суверена држава. Претседателот на Претседателството на Република Босна и Херцеговина со писмо упатено до Претседателот Глигоров на 25 април го известил за одлуката за признавање⁸³. Во овој почетен период на признавање на Македонија значајно место завзема признавањето од страна на Руската Федерација. Многу важно е признавањето од Русија, особено имајќи го предвид фактот дека тоа е сторено од една од петте постојани членки на Советот за безбедност при ООН. По посетата во мај 1992 година на Македонија од страна на рускиот министер за надворешни работи Андреј Козирјев, на 5 август 1992 година со нота од Претседателот на Руската Федерација, Борис Елцин, Руската Федерација официјално ја призна Република Македонија под уставното име⁸⁴.

2.5 Повлекување на ЈНА од Македонија

Во периодот кога Македонската држава се осамостојуваше, се носеа акти и спроведуваа активности со кои полека Македонија го трасираше патот кон независност и сувереност, дистанцирајќи се од поранешната заедничка држава и на секој начин обидувајќи се да го зачува мирот, на својата територија сеуште ја имаше ЈНА која можеше да биде сериозен проблем за конечно стекнување на независноста. На просторот на Југославија се заоструваше кризата. Иако Македонија територијално беше надвор од војната таа индиректно преку своите старешини и војници во ЈНА учествуваше во неа.

---

⁸² Малески Д., Бебето од катран – Македонија во меѓународните односи (1991-1993), Култура, Скопје 2012, стр. 204.

⁸³ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 332.

⁸⁴ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 120.

Оттука неминовно се поставуваше прашањето за статусот на ЈНА во Македонија која преставуваше сериозна опасност во процесот на осамостојување на Република Македонија и за статусот на македонските војници кои учествуваа во воениот конфликт без своја волја а за туѓи интереси и цели.

Во период од месец мај, па сè до крајот на 1991 година, се случија неколку настани што ја потресоа македонската јавност и го принудија македонското раководство да превземе конкретни активности за одбрамбено осамостојување на државата. Во почетокот на мај во немирите во Сплит загина првиот македонски војник, Сашо Гешовски од Кавадарци. На 9 мај 1991 година Собранието во вонредни околности одржа седница на која беа усвоени неколку заклучоци. Со заклучоците се бараше испраќањето на македонски војници надвор од Македонија да биде стого контролирано, бројот на регрути да се намалува, а отслужувањето на воениот рок да се врши во Македонија. На самата седница во дискусиите кај одреден број на пратеници силно се истакнувал духот на југословенството, укажувајќи дека повлекувањето на војниците од ЈНА и протестите нема да ѝ донесат ништо добро на Македонија⁸⁵. Ситуацијата кулминираше со заробувањето на стотина војници во Словенија и силно изразениот револт на родителите кои имаа деца (регрути на 18-19 годишна возраст) на отслужување воен рок во ЈНА. Во една таква состојба се случиле протестите на мајките и сестрите пред Собранието на Република Македонија на кое добиле ветување од Претседателот Глигоров дека повеќе нема да се испраќаат војници во ЈНА. По преговорите со словенечкото раководство, по два дена војниците се вратени дома. Испраќањето регрути и прекомандување на војници од Македонија во кризните подрачја во Хрватска и Босна продолжило со засилен интензитет. Истовремено и празнењето на касарните и одвлекувањето на воената опрема кон север континуирано се одвивала. Македонската јавност била сведок на сè позачестени ситуации на загинати македонски војници и пристигнување на „лимени сандаци“. Обидите на Претседателот на државата со писмо до Сојузниот секретар за народна одбрана, генералот Кадиевиќ да издејствува

---

⁸⁵ Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 149.

враќање на македонските војници и апелот на Владата до Третата армиска област, не вродиле со плод. Во една таква неодржлива ситуација Претседателот на Владата Никола Кљусев со неколку членови на владата спровеле акција предводена од Министерот за внатрешни работи Јордан Мијалков за одземање на воената евиденција од подрачните канцеларии на сеуште сојузниот секретаријат за народна одбрана. Акцијата била спроведена вечерта на 21 спроти 22 август 1991 година⁸⁶. Акцијата предизвикала силни реакции од претпоставените во Третата армиска област, Сојузниот секретаријат за одбрана но и од Министерот за одбрана Ристо Дамјановски, кој подоцна ќе биде и разрешен од функцијата. Кулминација на настаните се случил со бунтот на воените резервисти од кумановско-кривопаланечкиот регион кои одбиле да бидат транспортирани на боиштата во Хрватска. Околу 700-800 резервисти сместени на воен полигон северно од Куманово, строго контролирани, барале да бидат пуштени дома, но откако не се договориле со преставниците на Третата воена област ситуацијата станала мошне напната. Морала да интервенира и Македонската влада. Премиерот Кљусев и министерот Мијалков заминале на преговори во Куманово. Пред логорот веќе била насобрана толпа народ од родители и роднини на регрутираните резервисти. Било договорено резервистите уште вечерта да бидат сместени во училиштата во Романовце и Крива Паланка, а транспортот да го организира Министерот Мијалков. Премиерот притоа му укажал на министерот дека по пристигнувањето, на резервистите да им се овозможи да побегнат дома. Свој придонес во целата ситуација имало и тоа што резервистите своето лично вооружување го имале кај себе⁸⁷. Со тоа бил избегнат уште еден можен инцидент што би го загрозил процесот на осамостојување на Македонија.

Сите овие настани го принудиле македонското раководство писмено да се обрати до Сојузниот секретаријат за народна одбрана со намера да се разговара за статусот на ЈНА во Македонија. Претседателот Глигоров во текот на месец јануари 1992 година упатил писмо до сојузниот Секретар за народна одбрана генерал Благое Ациќ во кое се посочувала потребата од разговори. Со

---

⁸⁶ Кљусев Н., Патот кон македонската независност, Матица Македонска, Скопје 2001, стр. 209-216.

⁸⁷ Исто, стр. 216-220.

разговорите требало да се утврди постапката за мирно повлекување на ЈНА од територијата на Македонија и регулирање на прашањето за нејзиниот имот, решавање на статусот на војниците, старешините, граѓанските лица и воените пензионери и начинот и постапката за превземање и обезбедување на државната граница⁸⁸. Се разбира, одговорот бил негативен и се упатувало дека надлежно за вакви разговори е Претседателството на Југославија. Следувало друго писмо на Претседателот во кое се барало да се разговара за воени прашања а не за политички. Одговорот бил позитивен и за датум за разговори бил утврден 21 февруари 1992 година. Во меѓувреме на 14 февруари 1992 година Собранието го донесува по скратена постапка Законот за народна одбрана⁸⁹. На 21 февруари 1992 година на преговорите предводени од Претседателот Глигоров и Генералот Ациќ постигнат е договор за дислокација на ЈНА од Македонија. Со договорот е предвидено дислокацијата на ЈНА да се изврши најдоцна до 15 април 1992 година со луѓето, оружјето, муницијата и материјално техничките средства и другиот подвижен имот што му припаѓа на формацискиот состав на единиците и командите на ЈНА⁹⁰. Во рамките на постигнатиот договор, примопредавањето на граничните објекти е завршено до 20 март 1992⁹¹ година, а последниот војник на ЈНА ја напушта територијата на Македонија на 26 март 1992 година. Повлекувањето се завршило без посериозни инциденти и на мирен начин, ЈНА со себе го повлекла скоро целото вооружување, материјално технички средства и муниција, стационирано во Македонија. Завршниот акт на претходно потпишаниот договор за повлекување

---

⁸⁸ Гоцевски Т., Одбрамбеното осамостојување на Македонија : чекор кон суверена држава, Македонска ризница, Куманово 2001, стр. 47-50.

⁸⁹ Стенографски белешки, 33 седница на Собранието на Р.М. одржана на 14 февруари 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 19.08.2015 година.

⁹⁰ Гоцевски Т., Одбрамбеното осамостојување на Македонија : чекор кон суверена држава, Македонска ризница, Куманово 2001, стр. 60-68.

⁹¹ Утрото на 11 март 1992 година територијалците од Крива Паланка поделени во три единици ги презеле караулите „Рамна Нива“, „Деве Баир“ и „Коприва“ од тогашната ЈНА. Тогаш во краулата „Рамна Нива“ за прв пат се развиорело македонското знаме кое го подигнал Драги Митовски, војник на Територијалната одбрана, а караулата ја примил постариот водник Сонко Ангеловски, кој како прв старешина на Македонската армија ја превзел обврската да командува со еден пограничен објект во обезбедувањето на македонската државна граница.

на ЈНА од Македонија бил потпишан во Собранието на 27 март 1992 година⁹². Со тоа била отстранета уште една многу значајна пречка на патот кон оспособување на државата и стекнување на независност по мирен пат.

2.6 Внатрешни односи во Република Македонија 1991-1993

Процесот на распаѓање на СФРЈ предизвикал политичка, економска, општествено-правна и етничка криза и го загрозил мирот во Републиките. Во состојба на таква криза а по неуспешниот 14 Конгрес на СКЈ, неминовно се наметнувала потребата за партиско-политички плурализам и движење во правец кон систем на парламентарна демократија. Во почетокот на распаѓањето на Југославија во Македонија не постоела стратегија, програма или план за напуштање на федерацијата и за стекнување на суверенитет и независност. За разлика од Македонија, другите Републики уште од претходно разработувале планови и сценарија како да се дојде до независност и самостојна држава. Македонија на некој начин била затечена од кризата во Југославија, а македонските политичари не можеле да претпостават распад на заедничката држава и да ги согледаат историските политичките процеси. И покрај неподготвеноста и немањето воља за раздружување од федерацијата на македонските водечки политичари во тој период, во Македонија сепак имало интелектуален потенцијал за остварување на вековниот сон за независна држава - Македонија.

Во ноември 1989 година, на одржаниот 10 Конгрес на СКМ, а согледувајќи ја ситуацијата во Федерацијата, биле донесени повеќе одлуки кои требало да бидат вовед во систем на парламентарна демократија и воведување на повеќе партиски систем. СКМ се преименувала во СКМ –ПДП (Парија за демократска преобразба) а за претседател бил избран Петар Гошев, кој се залагал за укинување на општествената сопственост и воведување на повеќепартискиот систем. За реформирање на стопанскиот и политичкиот систем во земјата била формирана комисија составена од истакнати научни работници, интелектуалци и политичари. Комисијата работела во рамките на

---

⁹² Јанчева Љ., Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје, 2012, стр. 153.

Центалниот Комитет на СКМ, а ја сочинувале Киро Глигоров, Никола Кљусев, Љубомир Фрчковски, Лазар Китановски, Денко Малевски, Коле Чашуле, Димитар Димитров и други јавни личности⁹³. Во текот на 1990 година се формирале голем број на политички партии во Македонија, со што бил најавен политичкиот плурализам во земјата. Со усвојувањето на новите Уставни амандмани и одржаните први повеќепартиски избори кон крајот на 1990 година, во Македонија се отворил патот за формирање на првите демократски институции.

Ситуацијата по изборите не дезволувала на ниедна партија да формира коалициона влада. Партијата ВМРО-ДПМНЕ која имала најмногу пратеници не ја искористила можноста да формира влада, несакајќи да коалицира со албанските партии поради силно изразениот националистички став на партијата. Од тие причини, произлегла потребата за формирање на влада од широка коалиција⁹⁴. Прв, иницијативата за поделба на власта ја изнел Љубчо Георгиевски на 24 декември 1990 година на средбата со СРСМ на Стојан Андов. Тој побарал помош од Андов да се сретнат со СКМ-ПДП со цел да разговараат за поделба на трите функции Претседател на Републиката, Претседател на Собранието и Претседател на Владата, како партии со освоени најмногу пратеници. На средбата која се одржала во просториите на ЦК на СКМ било предложено за претседател на Собранието свој кандидат да предложи СРСМ, на што тие се согласиле и го предложиле Стојан Андов. Ова било прифатено од другите партии. Начелно било договорено функцијата Претседател на Републиката да му припадне на СКМ-ПДП, а функцијата Претседател на Владата на ВМРО-ДПМНЕ. Но, преговорите закочиле кога

---

⁹³ Ачковска В., Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 232-234.

⁹⁴ Љубчо Георгиевски во својата книга „Тоа сум јас“ споделува еден момент кога пратеник на Туѓман, Иван Микулчиќ доаѓа со намера да посредува за коалиција помеѓу ВМРО-ДПМНЕ и ПДП. ПДП прифаќале да влезат во коалиција задоволувајќи се само со два министри во Владата. Но поради создадената негативна атмосфера од медиумите и внатре во партијата (ВМРО-ДПМНЕ многу го потценило албанското прашање во тој почетен период) не дошло до формирање на коалициона влада предводена од победникот на изборите. Била направена огромна грешка (дали поради неискуство или политичко незнаење) десницата во Македонија испуштила историска шанса да ја формира првата плуралистичка влада во демократска Македонија.

требало партиите да ги соопштат своите кандидати, натегајќи се кој прв да го стори тоа и по нелоку продолженија преговорите пропаднале⁹⁵. Непосредно пред конститутивната седница на новото Собрание на СРМ направен е уште еден обид за договор. На средбата е договорено претседателот на владата да го предложи СКМ-ПДП, а претседателот на републиката ВМРО-ДПМНЕ. За функцијата Претседател на Републиката, Љубчо Георгиевски го предложил Владаиката Михаил. По начелната согласност на дедото Михаил, Гошев требало да добие согласност од партијата, но по нападите во медиумите и негативно изразениот став пласиран од нив во јавноста Владиката се повлекол од можноста да биде кандидиран за Претседател на Македонија, притоа истакнувајќи дека нема да ја соблече „мантијата“⁹⁶.

На 8 јануари 1991 година се одржала конститутивната седница на првото македонско повеќепартиско Собрание. Седницата ја отворил највозрасниот пратеник Никола Стојановски од Титов Велес. Карактеристично е дека седницата започнала во негативна атмосфера и расправи. Настанало спор околу тоа која химна ќе се интонира, околу верификацијата на мандатите на пратениците и на крајот околу избор на Претседател на Собранието. ВМРО-ДПМНЕ се согласувале Стојан Андов да биде избран за претседател, но инсистирале да се довршат трипартитните раговори околу поделба на трите клучни функции во државата. По силно убедување и натегање пратениците на ВМРО-ДПМНЕ ја напуштиле седницата а останатите пратеници од сите други пратенички групи со 81 гласа „ЗА“ и ниту еден „против“ и „воздржан“, за прв Претседател на Собранието го избрале Стојан Андов од редовите на СРСМ⁹⁷.

Конституирањето на извршната власт продолжило со Избор на Претседател на СРМ. Во ситуација кога сè уште не бил постигнат договор за поделба на функциите помеѓу трите партии со најмногу гласови во македонскиот блок, партијата СКМ-ПДП со поддршка на 22 пратеници од оваа парламентарна група за Претседател на Републиката го предложила Киро

---

⁹⁵ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 228-232.

⁹⁶ Исто, стр. 234-242.

⁹⁷ Стенографски белешки, 1 седница на Собранието на Р.М. одржана на 8 јануари 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 20.08.2015 година.

Глигоров. Тие се надевале дека предлогот ќе го подржат сите партии од левиот блок, независните пратеници и паријата ПДП од албанскиот блок. Предлогот бил ставен на дневен ред на седницата одржана на 19 јануари 1991 година. Седницата започнала во тензична атмосфера и како што предвидувал законот Претседателот требало да се избере со двотретинско мнозинство со тајно гласање. По пребројување на гласовите било констатирано дека со 60 гласа „ЗА“ и 60 неважечки ливчиња Киро Глигоров не е избран за Претседател⁹⁸. Од 60 неважечки ливчиња 37 биле пречкртани а 23 биле празни со што се видело дека пратениците од ВМРО-ДПМНЕ биле „ПРОТИВ“, а пратеничката група на ПДП не го подржала изборот на Глигоров. Тогаш, посредничката улога во консултации со Глигоров ја презел Стојан Андов. Во договорот што бил постигнат со ВМРО-ДПМНЕ, а за што согласност дал Глигоров, било предвидено: по изборот Глигоров веднаш да се департизира, функцијата претседател на Владата да му припадне на ВМРО-ДПМНЕ, за потпретседател на претседателот на Републиката Глигоров да го предложи Љубчо Георгиевски, а Собранието да го избере. Со ПДП било договорено да добијат потпретседател на Собранието, потпретседател на Владата и да се зголеми бројот на министри Албанци во Владата од дотогашните двајца, а да имаат и ист број на заменици како и Министри⁹⁹. Така, по постигнатиот договор, по втор пат, на седница на Собранието, била поставена точката на дневен ред за избор на Претседател на Републиката. На седницата со тајно гласање од 119 присутни пратеници, 114 се изјасниле со „ЗА“, а 5 ливчиња биле неважечки. Со тоа, Киро Глигоров во вториот обид со гласање во Собранието бил избран за прв Претседател во плурална Македонија¹⁰⁰. На истата седница согласно предложениот дневен ред требало да биде избран и потпретседател на претседателот на Републиката. Потпретседателот, согласно законот требало да го предложи Претседателот со упатување на предлог до Собранието.

---

⁹⁸ Стенографски белешки, 3 седница на Собранието на Р.М. одржана на 19 јануари 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 20.08.2015 година.

⁹⁹ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 251-256.

¹⁰⁰ Стенографски белешки, 5 седница на Собранието на Р.М. одржана на 27 јануари 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 20.08.2015 година.

Согласно договорот постигнат помеѓу партиите Глигоров за потпретседател го предложил Љубчо Георгиевски, лидер на ВМРО-ДПМНЕ, кој тогаш бил на 25-годишна возраст. На самата седница одреден број на пратеници од левиот блок го критикувале предлогот Љубчо Георгиевски да биде избран за потпретседател. Бил наведен фактот дека тој е премногу млад, но и неговите ставови дека Југославија ќе се распадне и дека е можна идна федерација со соседните земји во кој живеат Македонци. За разлика од нив, пратеничката група на ПДП се изјаснила дека ќе го подржи предлогот Георгиевски да биде избран за потпретседател, а во согласност со веќе постигнатиот договор. На гласањето од 119 пратеници, 78 се изјасниле со „ЗА“, а 41 ливче било неважечко што не било доволно Љубчо Георгиевски да биде избран за потпретседател. Гласањето било повторено и од 118 пратеници, 73 гласеле со „ЗА“, а 45 ливчиња биле неважечки, со што и во вториот обид не бил избран потпретседател на претседателот на Републиката¹⁰¹. Во тој момент пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ се почувствувала изиграна и на некој начин увиделе дека постигнатиот договор нема да се почитува, што се покажало за точно подоцна, при изборот на мандатар на првата демократска Влада. Бил направен уште еден обид за спроведување на договорот, а во прилог на ситуацијата биле и најавите за демонстрации од страна на симпатизерите на ВМРО-ДПМНЕ, што би можело да ја влоши состојбата во државата. Така, откако страстите се смириле на седницата на 1 февруари 1990 година по трет пат бил ставен предлогот Љубчо Георгиевски да биде избран за потпретседател. Со 88 гласа „ЗА“ од 118 присутни пратеници тој е избран за потпретседател на претседателот на Републиката¹⁰².

Конституирањето на извршната власт требало да се заокружи со избор на Влада. Согласно договореното, ВМРО-ДПМНЕ требало да го номинира кандидатот, а Претседателот на Републиката да го предложи до Собранието. ВМРО-ДПМНЕ на Претседателот Глигоров за мандатар му го доставило Александар Лепавцов, но претседателот побарал да му бидат доставени уште

---

¹⁰¹ Стенографски белешки, 6 седница на Собранието на Р.М. одржана на 1 февруари 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 21.08.2015 година.

¹⁰² Исто.

неколку кандидати од кои би можел да избере мандатар. Љубчо Георгиевски доставил уште тројца кандидати, но и тие Глигоров ги одбил. Тогаш повторно настанала политичка криза. Договорот повторно бил прекршен, а прекршен бил и Уставот¹⁰³. Во услови кога македонската интелектуална јавност молчела за ваквата постапка на претседателот, подолг период претседателот не го давал мандатот. Во ситуација кога Југославија се рапаѓала и кризата се заострувала, под притисок дека државата нема премиер и Влада, ВМРО-ДПМНЕ повторно попуштиле¹⁰⁴. Тогаш Претседателот Глигоров излегол со идејата за формирање на „експертска влада“. На 7 март 1991 година Претседателот на Републиката за мандатар на Владата го предложил д-р Никола Кљусев, составена од министри експерти¹⁰⁵. Одлуката за избор на првата плурална влада во Македонија била донесена на седницата на Собранието на 20 март 1991 година. На самата седница било изразено незадоволство од страна на ВМРО-ДПМНЕ, нивниот официјален став бил дека не подржуваат Влада на експерти. Тие биле со став дека со избор на непартиска влада се суспендираат изборните резултати и гласот на народот. Тврделе дека ниеден избирач не ги овластил за избор на Влада за која ниедна партија не сноси одговорност, а Владата на експерти може да биде место на задкулисни игри, интриги и партиски интереси. На самата седница истакнале дека тие како партија во преговорите влегле чесно и со искреност и договореното во целост го почитувале, а на крајот во сите тие договори биле подмолно изиграни. Од тие причини им сугерирале на своите пратеници да гласаат по своја волја и убедување. Пратеничката група на ПДП исто така го искажала своето незадоволство од непочитување на договореното. Наместо подпретседател на Владата и двајца министри на крајот добиле еден министер кој не бил предложен од нивна страна. Укажале дека тие како политички фактор на Албанците гласале за сите предложени функционери, Претседател на

---

¹⁰³ Во Амандманот LXXVI е предвидено: „Претседателот на Социјалистичка Република Македонија предлага кандидат за претседател на Владата на СРМ врз основа на претходни консултации со политичките организации што се застапени во Собранието“.

¹⁰⁴ Георгиевски Љ., Тоа сум Јас, Лекс легис, Велес 2012, стр. 39-40.

¹⁰⁵ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 13.

Собранието, Претседател на Републиката и потпретседател на претседателот, а се со цел да не бидат фактор на политичката криза, но на крајот сепак биле изиграни. Свое незадоволство искажала и Странката на југословените, но од пренагласениот вмровски карактер на владата сомневајќи се дека ќе работи за зачувување на Југославија. Ставот на СКМ-ПДП бил дека експертската влада е неминовност, имајќи ги предвид изборните резултати и моменталната состојба во заедничката држава која не дозволувала нови избори во тој момент. Владата, согласно законот, се избирала со мнозинство гласови од избраните пратеници со јавно гласање. Претседателот на Владата и министрите се избирале во целост без поединечно гласање за секој министер поодделно. Од вкупно 115 присутни пратеници, 83 гласале со „ЗА“, 17 биле „Против“, а 3 биле „Воздржани“¹⁰⁶. Со изборот на првата демократска влада која го носела епитетот-експертска и непартиска, бил заокружен процесот на конституирање на извршната власт. Во составот на првата влада имало четири члена на Македонската академија на науките и уметностите, четиринаесет доктори на науки и магистри и четворица експерти од стопанството и општествените дејности¹⁰⁷. Владата профункционирала со голем ентузијазам останувајќи доследна на високата верба кон народот. Владата ги ставила сите институции во функција на државата, допринела за промена на системот и изградба на пазарно стопанство. Креирала сопствена монетарна политика воведувајќи го денарот. Го предводела чинот за непраќање регрути и повлекување на македонските војници од ЈНА. Се ангажирала за реформирање и ставање во функција на државата на органите за безбедност и формирање на армија. Се зафатила со решавање на тешката економска состојба во Републиката и многубројните предизвици во процесот на осамостојување на Македонија со донесување на сите потребни законски акти.

Во состојба на силна поларизација на односите помеѓу левиот блок на партии предводени од СКМ-ПДП и ВМРО-ДПМНЕ, а игнорирајќи ги партиите од албанскиот блок, по конституирање на извршната власт се донесени сите акти

---

¹⁰⁶ Стенографски белешки, 10 седница на Собранието на Р.М. одржана на 20 март 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 21.08.2015 година.

¹⁰⁷ Кљусев Н., Патот кон македонската независност, Матица Македонска, Скопје 2001, стр. 263.

за осамостојување на Македонија. Се судриле два концепти во кој правец ќе се движи Републиката, оној „радикалниот“ на ВМРО-ДПМНЕ, кои се залагале за брзо осамостојување и раскинување на сите односи со федерацијата, и оној на СКМ-ПДП за можно зачувување на Југославија, но како Федерација на суверени држави. Во таква состојба се раѓале првите акти за суверена држава, а и постапките на раководството биле условени од политичкото однесување на овие два блока кои на крајот сепак доаѓале до какво такво компромисно решение. Заедничко за сите чинители во политичкиот живот било зачувување на мирот и целовитоста на Републиката. И преставниците во Собранието и преставниците во извршната власт настапувале со силен ентузијазам и искрени намери кон градењето на сопствената држава. Различните политички ставови, отворените и на моменти бурни дискусии и политички кризи во тој првичен момент допринел многу за развој на плурализмот и демократијата во Македонија.

Процесот на осамостојување на Македонија започнал во почетокот на 1991 година, веднаш по конституирањето на Собранието по одржаните први демократски избори. Процесот на стекнување на независност не се одвивал со иста динамика. Во 1991 година забележливи се две фази во процесот на осамостојување. Првата фаза траела до крајот на јули и втората фаза до крајот на годината¹⁰⁸. Во првата фаза, македонското раководство а особено Претседателот на Републиката интензивно се ангажирале за зачувување на целовитоста и мирот во Југославија, а донесувањето на актите и процесот на осамостојување бил во втор план. Во втората фаза, по прогласувањето на независност на Словенија и Хрватска, кога станало јасно дека заедничката држава ќе се распадне почнал поинтензивен процес на осамостојување. Во тој почетен период пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ предничела со предлагање на чекори за безусловно осамостојување и брзо раздружување од СФРЈ. Нивните иницијативи или не биле прифаќани или претрпувале одредени измени кои оставале простор за заеднички договор или иден сојуз со југословенските републики. Таков бил случајот со донесување на Декларацијата за сувереност на СРМ со кој практично започнал патот за

---

¹⁰⁸ Андоров С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 281.

прогласување на независност. Предлогот за донесување на Декларацијата бил поднесен од Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ два дена по конституирањето на Собранието, но нејзиното донесување на некој начин било условено со донесување и на Платформата за разговори за иднината на Југославија. Така, по одредени измени и модификации Декларацијата за сувереност била донесена на 25 јануари 1991 година и преставува многу важен вовед во процесот на стекнување на независност. Првите обиди и идеи за прогласување на независност и повлекување на ЈНА од страна на ВМРО-ДПМНЕ уште во текот на април 1991 година не биле прифатени од мнозинството во Собранието и раководството на Републиката. Раководството, а особено претседателот Глигоров активно се ангажирале за изнаоѓање на решение за кризата во Југославија, особено преку одржување на состаноци на претседателите на Републиките. На одржаните шест¹⁰⁹ сосотаноци од 28 март до 6 јуни 1991 година, сепак не дошло до договор. На последниот, шести самит, претседателите на Македонија и Босна и Херцеговина излегле со заеднички проект за идното уредување на Југославија познат како Платформа Глигоров-Изетбеговиќ.

За разлика од обидите за зачувување на Југославија на внатрешен план во Македонија се случувале многу значајни процеси. Почнувајќи од 1 април 1991 година спроведен е попис на населението во Македонија. Поради пописните формулари во кој не бил доволно застапен албанскиот јазик, пописот бил масовно бојкотиран од страна на албанското население, поради што не бил успешен. На 6 април 1991 година на одржаниот конгрес на ВМРО-ДПМНЕ во Кичево, бил донесен заклучок за национално помирување и обединување на сите Македонци. Конгресот завршил со слоган дека следниот ќе се одржи во Солун што предизвикало жестоки реакции во Грција. Собранието на 16 април го усвоило Амандманот 82 на Уставот со што во името

---

¹⁰⁹ На 28 март 1991 година е одржан првиот самит во Сплит, следниот е одржан на 4 април во Белград, третиот е одржан 11 април во Брдо, кај Крањ, четвртиот е одржан на 18 април во Охрид, петтиот на 29 април во Цетиње и последниот на 6 јуни во Стојчевац, кај Сараево. Состаноците требало да бидат во функција на спречување на кризата на политички, економски и меѓунационален план и на нив учествувале: Милан Кучан – Словенија, Фрањо Туѓман – Хрватска, Алија Изетбеговиќ – Босна и Херцеговина, Слободан Милошевиќ – Србија, Момир Булатовиќ – Црна Гора и Киро Глигоров – Македонија.

на Социјалистичка Република Македонија е изоставен терминот „социјалистичка“ и останал само називот на државата-Република Македонија¹¹⁰. На 20 април 1991 година на Конгресот на СКМ-ПДП, партијата го променила името во Социјалдемократски сојуз на Македонија а за нов претседател бил избран Бранко Црвенковски¹¹¹. На 6 мај 1991 година Претседателот на Републиката упатил предлог до Собранието за измена на Уставот на СРМ со донесување на нов. Но, тоа не бил единствениот предлог. Пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ сметала дека се доцни со донесување на најважните акти на државата и дека никој од раководството не се ангажира околу изготвување на Уставот. Во разговор со Претседателот на Собранието кон крајот на април 1991 година тие укажале дека тие ќе превземат иницијатива и ќе достават предлог до Собранието. Истиот ден во Собранието бил заведен предлог во архивата од страна на пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ пред предлогот на Претседателот на Републиката. По проверка на фактите било утврдено дека сепак предлогот не бил стигнат и предност како прв предлог му бил даден на Претседателот на Републиката. ВМРО-ДПМНЕ остро протестираше дека ноправдано и со манипулации нивниот предлог за измена на Уставот не е усвоен¹¹². Поради овие причини се појавила сериозна поделба меѓу политичките партии во Парламентот и во државата. Свој допринос за ваквата ситуација дала и платформата Глигоров-Изетбеговиќ која не била прифатена од страна на ВМРО-ДПМНЕ, кои биле категорично против останување во Југославија. Ваквиот став го подржале пратениците на ПДП и НДП кои тврделе дека платформата е антиалбанска. Кризата била продлабочена по објавувањето на Политичката декларација на партијата НДП во која се барало од македонските и југословенските политички фактори на Албанците да им се признае статус на народ. Паралелно со активностите на НДП, партијата ПДП доставила предлог за измена на законите во областа на образованието, нивниот предлог не бил прифатен и тие ја напуштиле работата на Собранието.

---

¹¹⁰ Стенографски белешки, 11 седница на Собранието на Р.М. одржана на 16 април 1991 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 24.08.2015 година.

¹¹¹ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 15-16.

¹¹² Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 304-305.

Политичката криза се продлабочила кога на 24 јуни 1991 година Словенија и Хрватска прогласиле независност. Веднаш, утредента пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ поднела предлог-резолуција за независност на Македонија. По бурна дискусија и жестока дебата во Собранието резолуцијата не била прифатена од страна на мнозинството, по што била повлечена. Работата на Уставот од страна на Комисијата за уставни прашања одела доста бавно. Експертската група повеќе работела на Платформата Глигоров-Изетбеговиќ, отколку на Уставот. Тогаш во медиумите излегле информации дека Владата изготвила комплет акти за прогласување на независност по пат на раздружување. Во таа ситуација се ангажирал Претседателот Глигоров и го разубедил премиерот Кљусев во неговата намера¹¹³. На 6 август 1991 година Собранието донело одлука за одржување на Референдум за независност на Македонија. Референдумот бил закажан за 8 септември 1991 година. Во меѓувреме на 22 спроти 23 август се случила акцијата за одземање на воената евиденција предводена од Министерот за внатрешни работи Мијалков, а испланирана од страна на Владата. Акцијата била од висок ризик и само две недели пред одржување на референдумот што можело да предизвика сериозни последици по државата и македонското раководство. И покрај сериозните протести и негодување од страна на Сојузните органи и одговорните на третата армиска област сепак се завршило без сериозни проблеми и последици. На 8 септември 1991 година е одржан Референдумот за сувереност и самостојност на Република Македонија на кој со убедливо мнозинство граѓаните се изјаснија за самостојна држава.

Поларизацијата на односите во Парламентот и се поочигледните разлики за начинот на кој се остварува македонската независност довел до длабока поделеност и недоверба меѓу левиот и десниот блок партии. На 22 октомври 1991 година, потпретседателот на Републиката Љубчо Георгиевски поднел оставка на функцијата, а на 24 октомври ВМРО-ДПМНЕ преминала во опозиција. Причина за тоа било несогласувањата на партијата во односот на кој се гради демократијата, односот кон осамостојувањето и одбраната, како и

---

¹¹³ Исто, стр. 320-321.

суспендирањето на изборните резултати при формирањето на Владата¹¹⁴. На 17 ноември 1991 година донесен е новиот Устав на Република Македонија. За уставот не гласале пратениците на ПДП и НДП изразувајќи незадоволство.

Со донесување на сите позначајни акти и откако станало јасно дека заедничката држава се распаѓа, македонското раководство започнало со поинтезивна кампања за меѓународно етаблирање и признавање на Македонија. На 19 декември 1991 година Собранието усвојува Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија. Но, предизвиците на внатрешен план не запирале. Проблематични и поизразени станале меѓуетничките односи, пред сè незадоволство за својот статус во државата искажувале Албанците. По иницијатива на ПДП и НДП на 11 јануари 1992 година организиран е илегален референдум за политичко-територијална автономија на Албанците во Македонија. Собранието по предлог на Владата оценило дека референдумот е неуставен, незаконски и нелегален, и дека тој не може да произведува никакви правни дејствија. Подоцна на 3 април 1991 година на митинзите во Струга и Тетово прогласено е формирање на автономна република Илирида¹¹⁵.

Предизвиците на внатрешен и надворешен план станувале сè побројни. Во овој период многу значаен е постигнатиот договор за дислокација на ЈНА од Македонија постигнат на 21 февруари 1991 година. Договорот во целост бил реализиран на 26 март 1991 година, со што започнува и одбрамбеното осамостојување на Македонија, најпрвин обврската ја превзема територијалната одбрана, а подоцна обврската ја превзема Армијата на Република Македонија. На 17 март 1991 година со Указ на Претседателот на РМ за Началник на Генералштабот на АРМ е поставен генерал-мајорот Митре Арсовски. На 15 април 1992 година во касарните во Скопје, Битола, Штип и Охрид пристигнале првите регрути од регуларниот состав на АРМ¹¹⁶. Интегрален дел од процесот на осамостојување е и монетарното

---

¹¹⁴ Георгиевски Љ., Тоа сум Јас, Лекс легис, Велес 2012, стр.215.

¹¹⁵ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 20.

¹¹⁶ Гоцевски Т., Одбрамбеното осамостојување на Македонија : чекор кон суверена држава, Македонска ризница, Куманово 2001, стр. 83.

осамостојување што се случил во овој период од владеењето на експертската влада. На седницата на Собранието на 26 април 1992 година по предлог на Владата донесен е Закон за употреба на паричната единица на Република Македонија, со што е промовирана новата македонска валута „денар“¹¹⁷.

По сите активности, донесени акти, силно изразениот ентузијазам и патриотското чувство на членовите на експертската влада дошол моментот кога се поставило прашањето за нејзина доверба. Причините биле предизвикани и од внатрешни околности, пред сè длабоката партиска поделеност, и од надворешен фактор, поради негативниот ефект на Лисабонската декларација, што довело до пад на Владата на Никола Кљусев. На 7 јули 1992 година на предлог од 23 пратеници од сите политички групи, пред Собранието било поставено прашањето за доверба на Владата. Со огромно мнозинство од 91 глас за недоверба, 2 за доверба и 7 воздржани, изгласана е недоверба на Владата¹¹⁸. Иако експертската Влада опстојуваше само 15 месеци има многу значајна улога во конституирање на македонската плурална држава.

2.7 Надворешна политика и Дипломатија 1991-1993

Првите дипломатски контакти македонското раководство ги остварува во почетокот на 1991 година. Во услови кога сè уште не била формирана Влада првите средби ги остварил штотуку избраниот претседател на Републиката, Киро Глигоров. Веднаш по неговиот избор Скопје го посетиле странски амбасадори акредитирани во Белград, интересирајќи се за намерите на Македонија и ставовите на претседателот околу кризата во Југославија. Меѓу првите амбасадори кои ја посетиле Македонија биле амбасадорите на Германија и САД. По покана на амбасадорите на земјите-членки на ЕЗ акредитирани во Белград, биле остварени средби во Белград кои биле добра можност за пласирање на македонските позиции за новонастанатата ситуација

---

¹¹⁷ Кљусев Н., Патот кон македонската независност, Матица Македонска, Скопје 2001, стр. 263.

¹¹⁸ Стенографски белешки, 44 седница на Собранието на Р.М. одржана на 7 јули 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 25.08.2015 година.

во Југославија.

По конституирањето на експертската Влада, свои активности превземало и Министерството за односи со странство кое го водел министерот Денко Малевски. Пред министерот се исправил сериозен предизвик за реформирање и поставување на нови основи на министерството и дипломатската мрежа. Било потребно да се изготви стратегија за македонската надворешна политика и димензионирање на дипломатската структура. Тоа воопшто не било лесно бидејќи министерството не располагало со соодветен кадар, а дотогаш сè се одвивало преку сојузното министерство во Белград. Во министерството на прсти се броеле вработените што познавале странски јазик а бројот на македонците во амбасадите и дипломатските претставништва делегирани од сојузното министерство бил минорен.

Во тој почетен период, приматот во креирањето на надворешната политика го имал Претседателот на Републиката. Центар на сите значајни одлуки за иднината на Македонија станал кабинетот на Претседателот Глигоров¹¹⁹. Во првите месеци од конституирањето на новата власт практично и не се бележат некои посериозни активности на поле на надворешната политика, а впрочем многу ретки се дипломатските активности на македонскиот врв се до крајот на 1991 година. Првата дипломатска мисија на Министерот за односи со странство била посетата на Бугарија на 20 април 1991 година во својство на придружник на сојузниот секретар за надворешни работи Будимир Лончар. Тоа бил прв обид на Претседателот Глигоров да им се наметне принципот на споделување на моќта во надворешната политика на сојузните органи со Македонија¹²⁰. Во првата половина на 1991 година македонското раководство поинтензивно се ангажирало во разговорите и состаноците со претседателите на југословенските републики за изнаоѓање на решение на кризата. Средби и посети на странски земји и државници биле сведени на минимум, а практично и да немало. Првата посета на Претседателот на Републиката во странство се остварила од 9 до 11 јули во Турција по покана на

---

¹¹⁹ Малевски Д., Бебето од катран – Македонија во меѓународните односи (1991-1993), Култура, Скопје 2012, стр. 65-73.

¹²⁰ Исто, стр. 74-75.

турскиот претседател. Посетата на Турција веднаш предизвикала негативни реакции во Грција. Поинтензивна меѓународна активност започнала во летото 1991 година, со цел промоција на македонската принципиелна политика на ненасилство и решавање на проблемите по мирен пат. Биле остварени средби со германскиот министер за надворешни работи Х. Д. Геншер на 2 јули 1991 година во Белград, средба со министерот за надворешни работи на Франција Ролан Дима на 24 јули, разговори со министрите за надворешни работи на Холандија, Луксембург и Португалија на 4 август, на 19 август Македонија ја посетил министерот за надворешни работи на Италија Џани де Микелис, а и делегација на македонската влада предводена од Премиерот Кљусев ја посетила Албанија¹²¹.

Формулирањето на надворешната политика била условена од две ситуации, едната била домашната, а другата меѓународната. Домашната, се нашла на крстопат помеѓу поинтензивно осамостојување и скорешно признавање предводена од ВМРО-ДПМНЕ и превземање на чекори за опстанување на заедничката држава застапувана од СКМ-ПДП и пред се Претседателот Глигоров. Меѓународната пак, водејќи се, пред сè од обидите за зачувување на мирот и запирање на кризата ја организираше Хашката мировна конференција. Македонското раководство во втората половина на 1991 година својата надворешна политика и дипломатија ја остварувало токму преку сесиите на Хашката конференција, активно учествувајќи во изнаоѓање на решенија за мирно разрешување на кризата. За разлика од Македонија, другите републики пред се Словенија и Хрватска овој период го искористиле за воспоставување на поблиски контакти со земјите членки на ЕЗ и за промовирање на своите намери за независност и меѓународно признавање. Десницата предводена од ВМРО-ДПМНЕ сметала дека се губи чекорот за меѓународно признавање и стекнување на независност. Во тој период доаѓале дипломати со намера да дознаат во кој правец ќе се движи Македонија. Македонското раководство било со став дека најпрвин се за конфедерација, а доколку тоа не биде можно тогаш Македонија ќе се определи за самостојна

---

¹²¹ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 17.

држава¹²². Во текот на 1991 година официјалните посети на странски земји и државници било сведено на минимум. Средби во странство се одржувале пред сè со македонските иселеници во тие земји. Непосредно пред започнување на Хашката конференција, Министерството за односи со странство подготвило Меморандум за меѓународната позиција на Република Македонија и нејзиниот статус во југословенската заедница. Поинтензивните чекори за меѓународно признавање македонското раководство ги превзело по Референдумот за независност и донесувањето на новиот Устав. На 2 декември 1991 година Претседателот на Републиката и Министерот за односи со странство упатуваат писмо до своите колеги со повик за меѓународно признавање на Македонија. По донесената Декларација на ЕЗ и упатениот повик до југословенските републики да се изјаснат дали сакаат да бидат меѓународно признаени, со донесување на акти позитивно се изјасниле и македонските државни органи. Македонското собрание на 19 декември 1991 година донело Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава. Со Декларацијата Собранието се изјаснило дека ја прифаќа Декларацијата на Европската Заедница и дека бара Република Македонија да биде меѓународно призната. На 20 декември 1991 година Министерот Денко Малевски упатува писмо до Министерот за надворешни работи на Холандија Ханс ван ден Брук претседавач со Европската Заедница за признавање на Македонија. Во меѓувреме пред да се изјасни Бадинтеровата комисија, Скопје го посетува Лордот Карингтон, со цел да го пренесе мислењето на ЕЗ и побарал гаранции со кој Македонија ќе докаже дека нема претензии кон соседните држави. Била искажана потреба со промена на уставот да се амортизира незадоволството на Грција, а со цел да бидат отстранети пречките за меѓународно признавање на Македонија. Македонското собрание на седницата одржана на 6 јануари 1991 година ги донело уставните амандмани на членот 3 и членот 49 од Уставот. Со амандманите Македонија потврдува дека нема територијални претензии кон соседните држави, се залага за непроменливост на границите и дека нема да се меша во внатрешните

---

¹²² Георгиевски Љ., Тоа сум Јас, Лекс легис, Велес 2012, стр. 42.

работи на соседните држави¹²³. Бадинтеровата комисија во своето мислење констатира дека Македонија ги исполнува сите услови за меѓународно признавање. Но, и покрај мислењето на Арбитражната комисија ЕЗ не ја признава Република Македонија поради противењето на Грција. Македонската надворешна политика со овој чин добива сериозен удар на патот кон целосно осамостојување. Од овој момент Македонија започнува да го чекори својот трнлив пат за меѓународно признавање и етаблирање. И покрај ваквата политика на ЕЗ, мислењето на Бадинтеровата комисија било доволно Македонија да ја признаат неколку пријателски земји. Во почетокот на 1991 година Македонија ја признаваат Бугарија, Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Руската Федерација. Признавањето во текот на 1991 година било сведено на само неколку земји од европско тло. Ова се должело пред сè од противењето на Грција и немањето на волја да му се застане на патот на самоволието на оваа соседна земја од релевантните фактори на светската политичка сцена како ЕЗ и САД. Секој обид за признавање Грција го спречувала со изговор дека е потребно уште време за преговори.

И покрај непризнавањето од страна на ЕЗ, во текот на 1992 година македонскиот врв поинтензивно превземало чекори за признавање на државата. Македонската надворешна политика ја креирал и спроведувал македонскиот врв, предводен од Претседателот на Републиката, Министерот за односи со странство и специјалниот претставник на Претседателот, Васил Тупурковски. Но и покрај тоа, дипломатската активност не била сосема и до крај синхронизирана. Во овој период дипломатијата не била во функција на државата, од причини што македонската држава немала сопствена дипломатска мрежа, а дипломатијата на сојузното министерство водело грижа за други интереси. Од тие причини Владата на 21 јануари 1992 година донесло одлука за отповикување на македонските дипломати од странство и од Сојузниот секретаријат за надворешни работи. Тоа било потребно заради формирање на сопствено министерство за надворешни работи и дипломатско конзуларна служба во странство. Кон крајот на јануари 1992 година

---

¹²³ Стенографски белешки, 30 седница на Собранието на Р.М. одржана на 6 јануари 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 25.08.2015 година.

претседателот Глигоров ја почнал првата северноамериканска турнеја, остварувајќи средба со премиерот на Канада и в.д. државниот секретар на САД Лорен Иглбергер. На 3 февруари 1992 година Претседателот остварил прва посета на седиштето на ООН во Њујорк, при што го информирал генералниот секретар Бутрос Гали за македонската позиција по прогласување на независноста, но не бил побаран прием на Македонија во ООН. Првата официјална посета на странски државник во Македонија била направена од страна на Претседателот на Словенија Милан Кучан на 17 март 1992 година. Биле остварени значајни средби во Велика Британија, Германија, Франција и други земји но македонското признавање од страна на ЕЗ постојано било одолговлекувано.

ЕЗ се обидела да посрдува во решавањето на проблемот за признавање на Македонија, па така во рамките на португалското претседателство со ЕЗ во првата половина на 1992 година бил понуден „пакетот Пињеиро“. Овој предлог на португалскиот министер за надворешни работи Пињеиро, во својство на претседавач со ЕЗ, предвидувал двојно име за Р.М., едно за внатрешна-домашна употреба, а друго за надворешна употреба. Пакетот предвидувал и измени на Уставот на Р.М. Но, мисијата на Пињеиро завршила безуспешно, бидејќи предлозите биле отфрлени од двете страни. САД, три месеци по признавањето на Словенија и Хрватска од страна на ЕЗ, со изјава на Претседателот Џорџ Буш на 7 април 1992 година ги признава Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина но не и Македонија. Во изјавата наведуваат дека ќе продолжат интензивно да работат со ЕЗ и нејзините земји-членки за брзо решавање на нерешените проблеми помеѓу Грција и Република Македонија и на тој начин ќе се овозможи признавање на Македонија од страна на САД. По овој повод, Претседателот на САД на 8 април 1992 година упатил писмо¹²⁴ до Претседателот Киро Глигоров, а во врска со признавањето на Република Македонија. Во писмото САД ги поздравуваат напорите на Македонија за мирно решавање на кризата во Југославија и зачувување на мирот. Исто така ги поздравуваат и обврските и напорите што Македонија ги

---

¹²⁴ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 328-331.

превзела во дијалогот со САД, ЕЗ, Арбитражната комисија и Конференцијата на ЕЗ. Потсетуваат на заедничката изјава на САД и ЕЗ од 10 март 1992 година, во која САД веруваат дека треба да се даде позитивен приод кон барањето на Република Македонија за нејзино признавање. Истовремено изразуваат чувствителност околу загриженоста изразена од Грција, која пак е пријател и сојузник на САД. На крајот се обврзуваат дека ќе продолжат интензивно да дејствуваат со ЕЗ за итно разрешување на преостанатите прашања меѓу Грција и Република Македонија, со што ќе се овозможи САД да ја признае Македонија.

По неколку одложувања, ЕЗ свој официјален став изрази преку донесување на Декларацијата за поранешната југословенска Република Македонија на неформалниот состанок на министрите за надворешни работи во Гимараеш одржан 1 и 2 мај 1992 година. Во Декларацијата се вели дека: „тие се подготвени да ја признаат таа држава како суверена и независна држава, во рамките на нејзините постојни граници под име што би можело да биде прифатено од сите засегнати страни“¹²⁵. Во оваа декларација за прв пат официјално е употребена формулацијата „поранешна југословенска Република Македонија“. Македонија и покрај својата мирољубива политика, практикувајќи ги методите на ненасилство и активно ангажирајќи се како конструктивен фактор во изнаоѓање на мирно решение на југословенската криза, очекувала дека сите овие напори ќе се вреднуваат и дека ќе го добие заслуженото признание. Спротивно на очекувањата, македонската надворешна политика континуирано доживувала неуспеси. Силен удар и бил нанесен со донесување на Лисабонската декларација од страна на ЕЗ. Лисабонската декларација била донесена на 27 јуни 1992 година од страна Европскиот совет во време кога Португалија претседаваше со ЕЗ. Декларацијата е плод на шестмесечното посредништвото на поругалскиот министер за надворешни работи Пињеиро во својство на претседавач со ЕЗ. Во овој период на средбите со македонските власти се обидува да „помогне“ во решавањето на проблемот околу името и признавањето на Македонија. На завршниот состанок во Лисабон, Европскиот совет го потенцира ставот на земјите членки изнесен во Гимараеш. Европскиот совет изразува подготвеност „да ја признае таа Република во рамките на

---

¹²⁵ Исто, стр. 333.

нејзините постојни гранци во согласност со нивната Декларација од 16 декември 1991 година под име кое не го содржи терминот Македонија¹²⁶. Со оваа Декларација беа повредени основните човекови права, чувствата и достоинството на македонскиот народ. Со овој потег на ЕЗ и била нанесена голема неправда и штета на македонската држава и сериозно го отежнил патот на меѓународно признавање и остварување на фундаменталните човекови права. По повод Декларацијата, Претседателот Глигоров се огласил со изјава во која потенцирал дека никој нема право да решава за елементарното и неприкосновено право на народот за неговото име и името на државата.

Владата на 28 јуни 1992 година одржала посебна седница на која го отфрлила делот од Декларацијата во кој признавањето е условено со прифаќање на друго име, кое во ни една варијанта не би го содржело зборот Македонија. Собранието пак, на вонредна седница одржана 3 јули 1992 година, усвоило Декларација со кој се отфрла условот содржан во Лисабонската декларација за признавање на Република Македонија. Се потенцира дека со прифаќањето на ваквиот став, макар и привремено, се прави преседан со исклучително тешки меѓународни последици. Исто така, се поздравува делот на Декларацијата кој ги гарантира границите на РМ и нивната неповредливост. За легитимноста и оправданоста на барањето за признавање наведена е и официјалната потврда содржана во Извештајот на Арбитражната комисија. Во членот 6 од Декларацијата е наведено дека: „Името Македонија е основа за името на еден народ- Македонскиот, кој преставува мнозинство во Република Македонија и со неговото негирање се врши и дискриминација врз тој народ и националностите кои живеат со него“¹²⁷. На крајот е истакнато дека Собранието и натаму инсистира и бара од Европската заедница, како и од пошироката меѓународна заедница, меѓународно да ја признаат Република Македонија со нејзиното име и постојните граници. Колку бил сериозен ударот нанесен од ЕЗ преку Лисабонската декларација говори и фактот дека Министерот Денко Малевски на Седницата си поднел оставка на функцијата во

---

¹²⁶ Исто, стр. 333-335.

¹²⁷ Стенографски белешки, 43 седница на Собранието на Р.М. одржана на 3 јули 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 31.08.2015 година.

знак на протест против истата. На вториот ден од расправата било побарано да се постави прашањето за доверба на Владата. По неколку денови по барање на 23 пратеници од сите партии со огромно мнозинство и била изгласана недоверба на Владата.

Впечаток е дека Македонија во првите години од осамостојувањето изгубила драгоцено време во процесот на стекнување на независност и меѓународно признавање. Македонското раководство во овој почетен период повеќе се ангажирало за изнаоѓање на решение за кризата и зачувување на целостоста на Југославија. Во текот на целата 1990 година, многу бавно се одвивал процесот на воведување на плуралистички систем во државата и формирање на политичките партии. Во 1991 година долго траел процесот на конституирање на македонските државни органи и донесувањето на основните акти за стекнување на независност. Во овој период македонскиот врв искрено се ангажирал во сите иницијативи за зачувување на заедничката држава и тешко се раскинувале врските со сојузните органи. На полето на надворешната политика многу малку се правело за меѓународното признавање на државата. Во услови на непостоење на дипломатска мрежа, надворешната политика ја креирале и спроведувале само неколкумина од државниот врв предводен пред се од Претседателот на Републиката. Тоа сепак се покажало како недоволно за остварување на суштинските интереси на Македонија.

Глава 3

МЕЃУНАРОДНО ПРИЗНАВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3.1 Прием на Македонија во ООН на 08 Април 1993 година

Првото официјално барање за прием на Република Македонија во ООН е упатено на 30 јули 1992 година. Претседателот на Републиката Киро Глигоров упатил официјално писмо до Генералниот секретар на ОН Бутрос Бутрос Гали со кое побарал прием на Република Македонија во Обединетите нации¹²⁸. Барањето за прием дошло по предлог на Владата која на 23 јули 1992 година му доставила на Собранието предлог за зачленување на Република Македонија во ООН. Собранието на својата седница одржана на 29 јули 1992 година донело Одлука за стапување на Република Македонија како суверена и самостојна држава во членство на Организацијата на Обединетите нации. Со одлуката било предвидено барањето за стапување во членство во ООН да го поднесе Претседателот на Републиката¹²⁹. Во своето писмо Претседателот побарал прием на Македонија како земја членка на ОН, повикувајќи се на одредбите од Повелбата на ОН и законските одредби и правила на процедурата на Советот за Безбедност и Генералното собрание за прием на нови членки во ОН. Исто така, во писмото се наведува дека Македонија ги прифаќа обврските содржани во Повелбата на ОН, ја потврдува приврзаноста кон принципите и целите на ОН и ги подржува во зголемување на нивната улога во унапредување на меѓународниот мир. Во прилог на барањето била приложена и потпишана изјава од Претседателот Глигоров, за прифаќање на обврските од страна на РМ содржани во Повелбата на ОН¹³⁰. Барањето на

---

¹²⁸ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 120.

¹²⁹ Стенографски белешки, 46 седница на Собранието на Р.М. одржана на 29 јули 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 27.09.2015 година.

¹³⁰ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 503-506.

Македонија, сепак до крајот на 1992 година не било упатено до Советот за безбедност. На приемот на Република Македонија во ОН се спротивставила Грција тврдејќи дека приемот на Македонија под уставното име ќе го загрози меѓународниот мир во регионот. Со тоа постапката на одреден период била блокирана исто како што било блокирано признавањето од страна ЕЗ и зачленувањето во многубројни меѓународни организации.

Прашањето за прием во членство на Обединетите нации станало пореално по самитот на ЕЗ во Единбург кога Македонија била упатена на решавање на спорот со Грција во рамките на ОН. Сè дотогаш, прашањето на меѓународно признавање на Македонија се држеше главно во европски рамки. Откако ЕЗ констатирала дека таа не може да го реши прашањето за признавање на Македонија бидејќи Грција има право на вето, па така што и да било предложено немало да помине, ЕЗ проблемот го префрлил на ОН. Барањето за прием било обновено во текот на јануари 1993 година. На 7 јануари 1993 година Република Македонија упати формално барање до Советот за безбедност за прием во ОН. Министерството за односи со странство на РМ, во врска со барањето за прием упатило „Aide memoire“ до ОН во кое биле аргументирани наводите од барањето, со приложен краток преглед на историјата на Македонија и на Македонскиот народ. Со тоа започнал период на многу интензивна работа и во Њујорк во седиштето на ОН, и на домашен план во рамките на институциите. За таа цел во седиштето на ОН бил пратен министерот Денко Малевски кој престојувал од 12 до 22 јануари 1993 година. Негова задача била да разговара со амбасадорите на членките на Советот за безбедност а особено акцент бил ставен на постојаните членки. На сребите со амбасадорите на постојаните членки на Советот за безбедност министерот од некои од нив добил уверување дека ќе го подржат приемот на Македонија како што биле Кина и Русија, останатите воглавно биле воздржани, а додека пак Франција предлагала меѓународна арбитража. Во тие средби се навестувала можноста Македонија да биде примена во ОН со некоја додавка на името. Поради случувањата на територијата на Југославија и се посериозната можност за ширење на војната кон југ и покрај силното противење на Грција и превземената широка дипломатска акција Македонија да не биде примена во ОН, големите сили решиле прашањето на прием да се стави во процедура. На

22 јануари 1993 година Генералниот секретар на ОН Бутрос Гали со нота го проследил писменото барање на Македонија за прием во ОН до претседателот на Советот за безбедност, јапонскиот амбасадор Хатано¹³¹. Веднаш по овој чин Грција упатила Меморандум до Генералниот секретар во врска со барањето на Македонија за прием во ОН. Овој документ бил насловен како Меморандум во врска со барањето за прием на поранешната југословенска Република Македонија во ОН. Меморандумот бил упатен од министерот за надворешни работи на Грција Папаконстатину до Генералниот секретар на 25 јануари 1993 година. Тој во 16 точки ги содржел грчките докази и спротивставувања зошто Македонија не требало да биде примена во ОН и особено зошто тоа не требало да биде сторено под нејзиното уставно име¹³². Во интензивната активност на грчката дипломатија за блокирање на приемот на Македонија во ОН се вклучил и претседателот Константин Караманлис кој упатил писмо до претседателот на САД Бил Клинтон. Овие дипломатски активности на Грција вродиле со плод.

На почетокот на февруари 1993 година, британскиот министер за надворешни работи Даглас Херд, во името на Велика Британија, Франција и Шпанија, го информирал Претседателот Глигоров дека овие земји упатиле предлог Македонија да биде примена во ОН со привремена употреба на името „Поранешна југословенска Република Македонија“. На ова, претседателот Глигоров одговорил со упатување на писмо до Генералниот секретар Бутрос Гали дека македонското раководство не се согласува со промена на името на земјата. Во писмото било изразено несогласување со поставувањето на предуслови за приемот во членство, коишто не се предвидени со Повелбата на Обединетите нации. Поставувањето на нови несфатливи и дотогаш неприменети предуслови се вели во писмото „го сметаме како особена закана за досегашната практика на Обединетите нации. И покрај тоа што приемот во Обединетите нации е од големо значење за нас, ние, сепак, единствено бараме да бидеме задолжени со истите обврски кои се однесуваат и на

---

¹³¹ Малески Д., Бебето од катран – Македонија во меѓународните односи (1991-1993), Култура, Скопје 2012, стр. 448-461.

¹³² Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 506-515.

останатите почитувани земји членки“¹³³. Кон писмото бил приложен Меморандум подготвен во Министерството за односи со странство на РМ до ОН во врска со приемот на Република Македонија во ОН како одговор на меморандумот на Грција со кој се настојува тоа да се спречи. Меморандумот бил реакција и одговор на Меморандумот упатен од Грција на 25 јануари 1993 година, со кој се настојувало да се спречи приемот на Македонија во ОН во кој се набележани спротивставувањата на Грција зошто Македонија не треба да биде примена во членство на организацијата¹³⁴. Со сите овие постапки и поради спротивставувањето на Грција, приемот на Република Македонија во ОН е одложено до почетокот на април 1993 година.

На домашната политичка сцена, поради разните информации кои пристигале околу приемот на Македонија во ОН, ситуацијата станувала мошне напната и нервозна. Од тие причини, пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ побарала Владата да изготви Информација за активностите околу приемот во ООН и истата да биде разгледана на итна седница на Собранието. Седницата започнала на 9 февруари и траела до 16 февруари 1993 година¹³⁵. Опозицијата остро ги нападнала претседателот на државата, Владата и особено министерот за надворешни работи. Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ обвинувале за неспособност и предавство на националните и државните интереси. Исто така и пратениците од албанскиот блок биле против името „поранешна југословенска Република Македонија“ бидејќи им асоцирало на федерација со СР Југославија. На седницата говорел и Претседателот Глигоров кој истаканал дека предложениот предлог е неприфатлив и дека никој не дал согласност за такво нешто. Поради силните напади, навреди и лични дисквалификации, министерот за надворешни работи Денко Малевски на седницата на Владата одржана на 19 февруари 1993 година си поднел неотповиклива оставка. За вршител на должноста министер за надворешни работи Владата го поставила

---

¹³³ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 337-338.

¹³⁴ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 517-521.

¹³⁵ Стенографски белешки, 55 седница на Собранието на Р.М. одржана на 9 февруари 1993 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 27.09.2015 година.

потпретседателот Стево Црвенковски¹³⁶.

Во меѓувреме продолжиле консултациите со членките на СБ околу приемот на Македонија во ОН. Истовремено силните напори на грчката дипломатија сè повеќе влијаеле нацрт-резолуцијата да биде ставена на одлучување пред Советот за безбедност. На 23 февруари 1993 година Американскиот амбасадор во ОН Малдрен Олбрајт изјавила дека САД се согласуваат со европскиот предлог Македонија да биде примена во ОН под името ПЈРМ¹³⁷. На 24 март 1993 година донесена е одлука македонскиот став да се депонира во официјална форма пред ОН со цел да стане составен дел на процедурата. За таа цел Претседателот на Владата Бранко Црвенковски упатил официјална нота до претседателот на Советот за безбедност во врска со Нацрт-резолуцијата 817(93) на Советот за безбедност. Во писмото се вели дека „Република Македонија, под никакви околности, нема да биде подготвена да ја прифати „поранешната југословенска Република Македонија“ како име на државата. Ние одбиваме да бидеме поврзани на било каков начин со сегашната конотација на терминот „Југославија“¹³⁸.

На 25 февруари 1993 година во Атина е обелоденета Нацрт-резолуцијата за прием на Македонија во ОН. На 30 март 1993 година во врска со Нацрт-резолуцијата свое обраќање до јавноста има претседателот на државата-Глигоров. Исто така и Владата води расправа во врска со резолуцијата за што Премиерот Црвенковски поднесува експозе на 31 март 1991 година, со што е дадена начелна согласност за прифаќање на Нацрт-резолуцијата на Советот за безбедност. Претседателот на државата во своето обраќање наведува дека прифаќањето на референцата е привремено, за два месеци, до кога требало да се решат некои отворени прашања во односите со Грција. Во своето пак, експозе дадено пред Собранието, на итна седница на 31 март 1993 година по барање на Премиерот, од негова страна биле анлизирани фактите што губи, а што добива Македонија со влезот во ОН макар и со

---

¹³⁶ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 396-397.

¹³⁷ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 157.

¹³⁸ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 523-524.

привремената референца. Во неговото излагање преовладал ставот дека е подобро државата да стане членка на ОН отколку да остане надвор од организацијата. На собраниската седница¹³⁹ се резвила бурна расправа. Пратниците од ВМРО-ДПМНЕ остро ги нападнале носителите на власти силно спротивставувајќи се на Нацрт-резолуцијата, барајќи да се отфрли и го обвиниле државното раководство за предавство. Но, сепак, на седницата не биле донесени никакви заклучоци и постапката за прием на Македонија во ОН продолжила.

По неколкумесечни преговори и попречувања од страна на Грција, Советот за безбедност на седницата одржана на 7 април 1993 година, ја усвоил резолуцијата 817 со која му препорачува на Генералното собрание да ја прими Република Македонија во членство на ОН. Меѓу другото во точката 2 од резолуцијата се вели „Му препорачува на Генералното собрание, државата, чие барање е содржано во документот S/25147, да биде примена во членство на Обединетите нации и на таа држава, за сите потреби, во рамките на Обединетите нации привремено ќе и се обраќаме со „Поранешна југословенска Република Македонија“, сè додека не се надмине разликата која се појави околу името на државата“¹⁴⁰. Составен дел на резолуцијата е и изјавата¹⁴¹ дадена од претседателот на Советот за безбедност дадена на 7 април 1993 година, во која се објаснува дека привремената референца нема никакви импликации што на било кој начин Македонија ќе ја поврзе со Сојузна Република Југославија.

Генералното Собрание со резолуција усвоена на пленарното заседание одржана на 8 април 1993 година ја прими Република Македонија за член во ОН како 181 земја-членка на ОН. Советот за безбедност и Генералното собрание кршејќи ја Повелбата и процедурата за прием на нови земји членки направија преседан во историјата на ООН, не дозволувајќи и на една земја кандидат да

---

¹³⁹ Стенографски белешки, 58 седница на Собранието на Р.М. одржана на 31 март 1993 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 29.09.2015 година.

¹⁴⁰ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 540-541.

¹⁴¹ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 88-89.

се зачлени во светското семејство на народите под уставното име. Република Македонија беше примена под апсурдната референца „поранешна југословенска Република Македонија“. Исто така за прв пат поради противењето на Грција не беше подигнато занамето на државата пред седиштето на ООН. Пред Генералното собрание поздравен говор одржа Претседателот Глигоров истакнувајќи ги најважните моменти, со што заврши еден мошне сложен процес за меѓународно признавање и зачленување во една многу значајна мултилатерална организација.

3.2 Спорот со Грција околу името и ембаргото од нивна страна

Уште пред осамостојувањето на Република Македонија, Грција манифестирала поспецифичен однос кон распадот на СФР Југославија и создавањето на нови држави на тој простор. Нивната загриженост особено се однесувала на создавањето на Македонија на нејзината северна граница. Тие учествувале во европските иницијативи за мирно решавање на југословенската криза но тоа го правеле пред сè за задоволување на своите национални интереси. Во таа насока оделе и изјавите на грчката влада дека тие нема да признаат еднострано прогласување на независност на било која југословенска република. Грција особено била загрижена од поставувањето на „македонското прашање“. За грчките стравови да оживеат допринеле некои наследени историски контроверзии, пред сè по Балканските војни, но и некои актуелни политички интереси поттикнати од промените на Балканот. Манифестирањето на негативен став било евидентно веднаш по осамостојувањето и по прогласувањето на независна држава Република Македонија. Прашањето за создавање на Македонија во почетокот на 90-тите години станало доминантно политичко прашање од аспект на грчката национална безбедност за кое јавноста сметала дека може да предизвика трајна закана на националните интереси на Грција. Во тој контекст грчкото државно раководство и целокупниот политички естаблишмент решиле да го блокираат меѓународното признавање на Македонија.

Кога веќе станало јасно дека југословенската федерација се движи во

правец на дисолуција, а Хашката конференција се нашла во ќорсокак, македонските власти се решиле да побараат меѓународно признавање на државата. Претседателот Глигоров на 2 декември 1991 година упатил писмо за признавање на Република Македонија на што Грчката влада со официјално соопштение одговорила дека го отфрла барањето за признавање на Македонија како суверена и независна држава. Веднаш потоа, грчки воен авион го нарушил македонскиот воздушен простор навлегувајќи во длабочина од 5 километри на македонска територија. Министерството за односи со странство веднаш врачило протест до грчкиот Генерален конзулат во Скопје¹⁴². На 17 декември 1991 година во Брисел се одржал министерски состанок на Европската заедница на кој биле донесени Декларацијата на ЕЗ за критериумите за признавање на новите држави во Источна Европа и Советскиот сојуз и Декларацијата на ЕЗ за Југославија. Каква била улогата и влијанието на Грција особено во документот кој се однесува за југословенските републики може да се види од фактот дека во Декларацијата се вели: „Европската заедница и нејзините земји-членки исто така бараат од секоја југословенска република, пред да ја признаат, да се обврзе дека ќе усвои цврсти уставни и политички гаранции за тоа дека нема територијални претензии кон која било соседна земја, членка на европската заедница, вклучувајќи го и користењето на оние називи кои подразбираат територијални претензии“¹⁴³. Очигледно е и недвосмислено дека зад овој дел од Декларацијата стои Грција, која под изговор дека е загрозувана нејзината безбедност обезбедила алиби за блокирање на Македонија и се обидела да го спречи користење на уставното име од нејзина страна.

Македонија и покрај ваквите ставови на Грција на 19 декември 1991 година во Собранието донела Декларација за признавање на Република Македонија, а наредниот ден Министерот за односи со странство упатил писмо до претседавачот на ЕЗ за меѓународно признавање. По упатеното барање и одговорот на прашалникот на арбитражната комисија, ЕЗ побарала од

---

¹⁴² Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 288.

¹⁴³ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 295-296.

Македонија да се направат измени на Уставот со цел да се отстранат пречките за признавање, а воедно да се задоволи и Грција. Но, и покрај измените во членовите 3 и 49 од Уставот и позитивното мислење на Бадинтеровата комисија за признавање на Македонија, поради противењето на Грција од страна ЕЗ на состанокот во Лисабон биле признати само Словенија и Хрватска, со што започнува македонската голгота за меѓународно признавање. За противењето на грчката Влада за признавање на „Републиката Скопје“ сведочи писмото на Министерот за надворешни работи на Грција Андонис Самарас до партнерите на ЕЗ од 10 јануари 1992 година во кое се вели: „ - Не понудија доволно гаранции, уставни или други, за да обезбедат дека нема да имаат територијални претензии. - Продолжуваат да вршат непријателска пропаганда, дури и во овој критичен момент, пред нивното признавање. - Не направија никаков обид да изнајдат соодветен назив за нивната идна независна Република“¹⁴⁴.

По превземањето на претседателството со ЕЗ од страна на Португалија, пролетта 1992 година под нивно покровителство била поведена посредничка иницијатива позната како „пакет Пињеиро“. Иницијативата содржела неколку предлози за решавање на спорот а дел од предлозите било и името Словенска Република Македонија. Но, посредништвото завршило без успех поради категоричното противење на Грција во името на државата да се употребува терминот Македонија. На вонредниот министерски состанок на ЕЗ одржана на 1 и 2 мај 1992 година во Гимараеш, поради противењето на Грција повторно е одложено признавањето на Македонија. Во соопштението од состанокот е истакнато дека ЕЗ е подготвена да ја признае Македонија „со име што можат да го прифатат сите страни“. Уште еднаш поради опструкциите од Грција ЕЗ е доведена во апсурдна ситуација, да и сугерира на една земја да го промени своето уставно име. На состанокот имало обиди за преименување на Македонија со предлог на име „Нова Македонска Република Скопје“. Но, Грците повторно не прифатиле, се изјасниле дека би можеле да го прифатат само името - Република Скопје¹⁴⁵. Интересно е да се каже дека во усвоената

---

¹⁴⁴ Исто, стр. 431-438.

¹⁴⁵ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 303-304.

Декларација објавена по самитот, за прв пат е употребена формулацијата „поранешна југословенска Република Македонија“.

Веќе на самитот во Лисабон, одржан на 27 јуни 1992 година под силно влијание на грчката делегација и премиерот Мицотакис, усвоена е Декларација во која признавањето на Република Македонија било условено со прифаќање на друго име, кое во ниедна варијанта не би го содржела името Македонија. Грчкото раководство вешто го користело своето членство во ЕЗ и правото на вето да го блокира македонското признавање по секоја цена. Иако имало силно спротивставување од некои членки на ЕЗ, за нелогичните ставови на Грција, сепак, на крајот имајќи го предвид фактот дека одлуките се донесуваат со консензус, тие секогаш се солидаризирале со Грција. Со Лисабонската Декларација и била нанесена голема неправда на Македонија. Колку била нелогична и понижувачка одлуката од Лисабон, покажува еден напис на лондонскиот весник Фајненшел тајмс во кој се вели: „Кога би се организирал натпревар за најглупа политичка изјава во 1992 година, одлуката на Европската заедница од Лисабон, во која се изразува готовност за признавање на Македонија но под услов таа да го промени името, сигурно би била меѓу фаворитите за првото место“¹⁴⁶.

Состојбата на Македонија станала уште потешка поради економските и политичките притисоци од страна на јужниот сосед. На политички план во почетокот на 1992 година во Грција се одржале масовни митинзи под паролата „Македонија е грчка“. Во Солун се собрале повеќе од 500 000 граѓани, а во Атина повеќе од милион луѓе, кои изразуваале целосна поддршка на грчкото раководство во блокирањето и непризнавањето на Македонија. Сите политички партии со консензус ја подржале официјалната политика на грчкото раководство кон Македонија. Економската блокада, пак, кон Македонија започнала во август 1992 година. Под изговор дека се крши ембаргото кон Србија, Грција го блокирала транспортот на нафта од Солунското пристаниште. Македонија се нашла во многу тешка економска криза. Веднаш се почувствувал недостиг на нафта што ги засегнало и грѓаните и стопанството. Почнале да недостасуваат некои основни намирници, а на бензинските пумпи се направиле

---

¹⁴⁶ Исто, стр. 309.

колони од возила. Стопанството трпело огромни штети, се намалувало производството, а и транспортните трошоци се зголемувале што условило неконкурентен производ на пазарот. Се бележеле само загуби. На север поради санкциите кон Србија не можеле да се користат поблиските патишта, па се користеле алтернативни кои го поскапувале производството, а дошло и до губење на традиционалниот пазар со југословенските републики. На југ, пак, поради ембаргото од Грција не можело да се користи Солунското пристаниште и излезот на море, што предизвикало сериозни потешкотии со снабдување на стопанството со основни сировини.

По Лисабонскиот самит, претседавањето со ЕЗ го превзела Велика Британија. Тие понудиле посредништво во надминување на спорот со името помеѓу Македонија и Грција преку британскиот дипломат амбасадорот Робин О'Нил. Во овој период се шпекулирало со неколку можни решенија од типот „Словенска Македонија“, „Вардарска Македонија“, а со македонското раководство е разговарано и за можноста за двојна формула. Со двојната формула било понудено за домашна употреба Република Македонија да го користи уствното име, а за надворешна употреба требало да се најде име прифатливо и за јужниот сосед. Но, оваа варијанта ја отфрлиле Грците, а не била прифатлива ниту за македонскиот врв. Амбасадорот О'Нил пред почетокот на самитот во Единбург доставил предлог до македонското раководство за име на државата да биде користено „Република Македонија – Скопје“. Овој предлог генерално бил прифатлив за македонското раководство за што било решено предлогот да се достави за дискусија до Собранието. Владата била подготвена да го прифати името Република Македонија (Скопје), но не добила поддршка од Собранието со што предлогот бил отфрлен. Сепак, на Самитот на ЕЗ одржан во Единбург на 11 и 12 декември 1992 година, овој предлог бил ставен на разгледување но повторно Грција не го прифатила, со што уште еднаш е одложено признавањето на Македонија. Значајно е што на самитот била донесена одлука на Македонија да ѝ се помогне финансиски, а ѝ било наложено и на Грција да ги прекине санкциите, со што било симнато грчкото ембарго кон Македонија. ЕЗ увидувајќи дека проблемот нема толку бргу да се реши по Самитот во Единбург било одлучено постапката за меѓународно признавање на Република Македонија да се префрли во ОН.

Сè до самитот во Единбург се сметало дека признавањето на Македонија е европско прашање. Воедно и ставот на САД бил усогласен со ставот ЕЗ, декларирајќи дека тие ќе го прифатат секое решение кое ќе биде прифатливо за двете страни во спорот. По овој самит на ЕЗ, прашањето за признавање било префрлено во рамките на ОН. Иако Македонија свое официјално барање за прием во ОН доставила уште на 30 јули 1992 година, прашањето поради противењето на Грција и очекувањето на можно решение во рамките на ЕЗ не било ставено на дневен ред се до почетокот на 1993 година. На 7 јануари 1993 година Република Македонија формално по втор пат доставила барање за прием до ОН. И повторно, наишла на пречки при интегрирањето во оваа многу значајна мултилатерална организација. На 25 јануари 1993 година Грција упатила меморандум од 16 точки до ОН, во кој се содржани грчките спротивставувања и докази зошто Македонија не треба да биде примена во ОН. Во истото е содржано и грчкото спротивставување за приемот на Република Македонија во ОН под нејзиното уставно име¹⁴⁷. Во воведот на меморандумот во точката 1 се вели: „Грција смета дека барањето на поранешната југословенска Република Македонија за прием во членство на Обединетите нации под името споменато во нејзината апликација внесува елемент на натамошна дестабилизација на јужниот Балкан, како на краток, така и на долг рок“¹⁴⁸. Тој ги содржи погледите и ставовите на Владата на Грција во однос на Македонија од нејзиното конституирање на 2 август 1944 година од Првото заседание на АСНОМ, па сè до барањето за прием во ОН. Во меморандумот се содржани и неколку прилози како докази на грчките наводи. Грците со овој документ инсистирале Македонија да исполни некои неопходни услови, особено да се откаже од употребата на името „Република Македонија“. Грчкиот притисок бил толку силен што во координација со неколку земји членки на ЕЗ и постојани членови на Советот за безбедност го принудиле македонското раководство да попусти. По приемот на Македонија во светската организација под привременото име „поранешна југословенска Република

---

¹⁴⁷ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 264.

¹⁴⁸ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 506-515.

Македонија“, Обединетите нации се јавуваат како нов посредник за решавање на македонско-грчкиот спор во врска со името.

Во согласност со ставот 3 на Резолуцијата 817 Генералниот секретар на ОН за посредници во спорот ги назначува Сајрус Венс и Лордот Овен. На 12 април 1993 година тие ги почнале преговорите помеѓу Грција и Македонија за надминување на несогласувањата во врска со името и за тоа кое знаме ќе се вее пред седиштето на ОН. Веднаш по нивното назначување на 16 април тие предложиле идеја за склучување на „спогодба за пријателство помеѓу Скопје и Грција“. По низата средби во текот на април и мај посредниците на преставниците на владите на Македонија и на Грција им предале Нацрт-договор за постојните граници и изградба на мерки за доверба, пријателство и добрососедска соработка. Предлогот имал 25 члена и било предложено договорот да се склучи меѓу „Република Грција и Република Нова Македонија“¹⁴⁹. Грција овој предлог веднаш го одбила повторувајќи го ставот дека не прифаќаат име што го содржи терминот Македонија. Тие предлагале да се усвои името „Славомакедонија“ за што со изјава го информирале Генералниот секретар на ОН. Додека пак, Претседателот Глигоров со писмо му се обратил на Бутрос Гали и го информирал дека од предложените 25 члена неприфатлив е само членот 5 кој се однесувал на името. Првиот обид на посредниците Венс и Овен завршил без успех за што Генералниот секретар на ОН доставил Извештај¹⁵⁰ до Советот за безбедност. Советот за безбедност оценил дека овој документ е добра основа за продолжување на преговорите и со Резолуцијата 845 ги повикал грчката и македонската страна да продолжат да соработуваат и со посредство на генералниот секретар да дојдат до брзо решение. Мандатот на Сајрус Венс бил продолжен и по 1 август 1993 година. По кратки консултации на 23 август 1993 година започнале директните средби и разговори околу разликата за името на амбасадорско ниво. Првата средба се одржала помеѓу амбасадорт Иван Тошевски од македонска страна и амбасадорот Јоргос Папуљас од грчка страна. До изборите во Грција на 10

---

¹⁴⁹ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 266.

¹⁵⁰ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 452-466.

октомври 1993 година преговорите биле во мирување. Но, тогаш се случил прсврт на изборите победил ПАСОК, односите се затегнале и добиле друг тек.

Кризата кулминирала со мерките кои ги вовела Грчката влада на 16 февруари 1994 година со еднострано економско ембарго спрема Македонија, затварјќи ја границата и блокирајќи го прометот на стоките од Солунското пристаниште. Одлуката за грчкото ембарго предизвикало остри реакции и осуда не само во Македонија, туку и во меѓународната јавност. Веднаш свои реакции упатиле Министерскиот совет на ЕЗ, од Европскиот парламент, КЕБС и многу земји во светот. Државата повторно се нашла во многу тешка економска состојба. Веднаш се побарале алтернативни патишта и помош за снабдување со енергенси и сировини преку најблиските пристаништа во Бугарија и Албанија. Обидите да се прекине ембаргото не вродиле со плод. Грција го условила дијалогот и прекинување на санкциите со претходно решавање на поставените услови. И повторно основниот услов бил да не се користи името Македонија.

Посредникот Сајрус Венс во март 1994 година успеал да ги состане двете страни и да предложи нов текст т.н. Нацрт-преоден договор. На 18 март 1994 година американскиот претседател Бил Клинтон го назначил за свој специјален претставник за „македонското прашање“, Метју Нимиц. Заради своите постапки Грција на 6 април 1994 година од страна на Европската унија била изведена пред Европскиот суд на правдата во Луксембург. По превземањето на Германија со претседавањето со Европската унија, министерот Клаус Кинкел се јавил со своја иницијатива т.н. Кинкелов план. Иницијативата содржела шест точки: Грција да ги укине мерките спрема Македонија; Македонија да се откаже од „грчките симболи“; да се договори сложено име „Нова Македонија“ или „Северна Македонија“; да се постигне трговски договор меѓу ЕУ и Македонија; да се потпише договор за пријателство помеѓу Грција и Македонија; и да се обезбеди зачленување на Македонија во ОБСЕ¹⁵¹. Но повторно не дошло до поместување на позициите на двете страни. Во ноември 1994 година грчката страна го лансирала т.н. „мал пакет“ за мекедонско-грчките преговори: промена на Уставот и знамето во замена на

---

¹⁵¹ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 404.

симнување на ембаргото и воспоставување на дипломатски односи. Додека пак, пршањето за името да се остави настрана.

Од почетокот на ноември 1994 година во разрешувањето на македонско-грчкиот спор поинтензивно ќе се ангажираат Соединетите Американски Држави, чии активности континуирано ќе траат десет месеци. На 10 ноември 1994 година неофицијално е соопштено дека САД разгледува компромисна спогодба т.н. тројна формула во врска со името меѓу Атина и Скопје. Во текот на месец јануари 1995 година во надминување на спорт се вклучува и Ричард Холбрук помошник-државен секретар задолжен за надворешната политика на САД за овој дел од светот. Со најновата американска иницијатива се забрзале преговорите во македонско-грчкиот спор. Државниот потсекретар Ричард Холбрук по интензивните средби со двете страни успеа да ги убеди грчките авторитети да го симнат ембаргото кон Македонија и понудил да се потпише договор чија основа бил документот предложен од Венс и Овен. По средбата со Претседателот Глигоров на 4 септември 1995 година и премиерот Папандреу, американскиот преговарачки тим составен од: потсекретарот Холбрук, амбасадорот Кристофер Хил и генералот Весли Кларк, во Атина и Скопје постигнале согласност да се сретнат министрите за надворешни работи на двете земји и да се потпише договорот предложен од посредниците Венс и Нимиц. На 5 септември 1995 година истовремено во Скопје, Атина и Вашингтон е објавено дека за една недела ќе биде потпишан македонско-грчки договор. На 13 септември 1995 година по еден ден одложување поради недоразбирањето во врска со симнувањето на ембаргото, во Њујорк одржана е средба помеѓу министрите за надворешни работи на Македонија и Грција, Црвенковски и Папуљас, при што е потпишана Привремена спогодба за нормализација на односите помеѓу двете држави.

3.3 Внатрешни односи во Република Македонија 1993-1995

Лисабонската декларација предизвикала сериозен удар за македонската држава. Се почувствувал силен потрес на домашната политичка сцена. Проблемите кои се појавиле од порано сега дошле до израз. Падот на

Експертската влада бил неминовен. Експертската влада продолжила да ја обавува својата функција се до почетокот на септември 1992 година кога била формирана новата Влада. Тоа била првата политичка, коалициона влада во независна Македонија. По падот на владата Претседателот на Републиката, мандатот за нова влада му го доверил на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Љубчо Георгиевски. Како партија со најголем број на пратеници во Парламентот и победници на првите плурални избори ВМРО-ДПМНЕ имале привилегија и можност први да состават влада. Но, поради нивните предрасуди и политичко неискуство, категорично одбивајќи да коалицираат со партиите од албанскиот блок, со што ја пропуштиле можноста да формираат влада. На 14 јули 1992 година му го вратиле мандатот на Претседателот. Претседателот на 17 јули 1992 година мандатот му го доверил на СДСМ, како втора по големина парламентарна група во Собранието, определувајќи го Петар Гошев за мандатар на новата влада. Но, поради несогласувањата внатре во партијата Петар Гошев го вратил мандатот на 6 август 1992 година. Претседателот Глигоров тогаш во консултации со СДСМ мандатот му го доверил на Бранко Црвенковски¹⁵². Во координација со коалиционите партии Бранко Црвенковски ја формирал новата Влада. Владата била составена од министри од СДСМ, Либералната партија, Социјалистичката партија и албанската ПДП. Собранието на 4 септември 1992 година ја избрало новата, прва „политичка“ влада на чело со Бранко Црвенковски. Владата била избрана со 72 гласа „ЗА“, 5 „ПРОТИВ“ и 1 „ВОЗДРЖАН“¹⁵³. Првата политичка влада се соочила со многу предизвици на домашен план но и со сериозни потешкотии на надворешен план.

Во меѓувреме, Собранието продолжило да заседава и донело доста битни закони, како што бил Законот за химната на Република Македонија, познатата „Денес над Македонија“. На истата седница на 11 август 1992 година донесен е и Законот за знамето на Република Македонија, златножолто сонце со 16 зраци на црвена основа. На 28 октомври 1992 година донесен е Законот за државјанство на Република Македонија, чиј основен услов бил 15 годишен

---

¹⁵² Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 25.

¹⁵³ Стенографски белешки, 49 седница на Собранието на Р.М. одржана на 04 септември 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 03.10.2015 година.

престој во државата, а исто така донесен е и Законот за патните исправи на државјаните на Република Македонија. На 16 декември 1992 година донесен е Законот за Републички судски совет, Законот за јавно правобранителство и Законот за адвокатура. Сите овие активности придонеле за доофрмување на македонските институции и востановување на демократскиот политички систем во државата.

Младата независна македонска држава и во овој период продолжила да се соочува со сериозни предизвици. На домашен план кон крајот на 1992 година, поточно на 6 ноември на Бит-пазар во Скопје, избиле големи нереди. Причината била банална. Полициски службеници се обиделе да приведат неколкумина млади лица кои препродавале цигари, што предизвикало незадоволство и револт кај албанските граѓани кои ја блокирале блиската полициска станица. Ситуацијата излегла надвор од контрола при што било употребено огнено оружје од двете страни, и од страна на полицијата, и од страна на демонстрантите. Епилогот од инцидентот бил четири загинати лица, тројца Албанци и една Македонка. Ситуацијата била мошне напната и сериозна и наишла на големо интересирање и загриженост поради страв од меѓуетнички конфликт и граѓанска војна имајќи го предвид фактот дека војната беснеела со полн интензитет во Хрватска и Босна и Херцеговина¹⁵⁴.

Состојбата на надворешно политички план сè повеќе се усложнувала. Војната во Југославија сè повеќе земала замав, заканувајќи се да се прошири на југ. Грчката блокада и ембарго биле уште една причина да се актуелизираат безбедносните аспекти во врска со Македонија. Од тие причини, македонскиот врв во консултации со преставниците на ОН решиле да побараат присуство на мировни сили на ОН во Македонија. Во ноември 1992 година Претседателот Глигоров на средбата со Генералниот секретар го образложил барањето за испраќање на мировни сили во превентивна мисија во државата. На 11 декември 1992 година Бутрос Гали му предложил на Советот за безбедност упатување на мировни сили и набљудувачки групи во Македонија за надгледување на северната и западната граница. По одлуката на Советот за безбедност, со Резолуцијата бр. 795 (1992), од 10 до 15 февруари 1993 година

---

¹⁵⁴ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 421-422.

во Македонија пристигнал Нордискиот баталјон составен од војници од Шведска, Норвешка, Данска и Финска. Мировните трупи броеле околу 300 луѓе, а подоцна во јуни истата година им се приклучиле уште 300 американски војници¹⁵⁵. Одлуката за распоредување на силите на границите кон Србија и Албанија била да се спречи прелевањето на конфликтот од север и спречување на провокациите од запад. Тогаш државното раководство сметало дека не постои опасност од Грција од југ, а и од Бугарија која прва ја признала Македонија. Присуството на мировните сили, „сините шлемови“ или УНПРОФОР, имало битно значење за Македонија, особено присуството на американските сили, кои на одреден начин биле гарант на македонската безбедност.

На домашен план, особено на полето на економијата, требало да се превземат сериозни реформи. Стопанството се нашло во многу тешка состојба, соочено со санкции кон Југославија и блокадите од Грција било потребно да се направи реструктуирање на истото и премин во пазарна економија. За таа цел е донесен Законот за трансформација на општественио капитал, или популарно познат како процес на приватизација. Република Македонија се решила да спроведе приватизација според свој оригинален модел, занемарувајќи ги светските искуства спроведувајќи никаде неиспробан концепт на приватизација. Наместо со процесот на приватизација државата да се отвори кон светот со можност да дојде свеж странски капитал, се исфорсирал модел каде се привилегирал менаџерскиот тим. Со овој модел кај вработените се создала илузија за нивните самоуправни права, а на менаџерите им се овозможило да присвојат дел од средствата на фирмите и да обезбедат капитал со кој би откупиле доминантниот пакет акции. Тоа било овозможено воглавно на два начини: првиот со обезвреднување на фирмита, а вториот со задолжување дома или во сранство кој долг тешко можел да се врати. Поради таквото криминализирање брзо дошло до опаѓање на економската активност на домашните фирми и на економската моќ на државата во целина. Криминалното одлевање на домашниот капитал ја осиромашил земјата, многу

---

¹⁵⁵ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 27-28.

фирми пропаднале и многу луѓе останале без работа и егзистенција¹⁵⁶.

По формирањето на првата политичка влада, младата македонска демократија ја добила првата вистинска опозиција олицетворена во партијата ВМРО-ДПМНЕ. До израз дошле спротивставените ставови помеѓу двата блока околу начинот на кој се водела политиката за меѓународно признавање на државата. ВМРО-ДПМНЕ како партија бил жесток критичар на државниот врв и политиките кој тој ги спроведувал. Карактеристичен бил примерот при приемот на Македонија во ОН под привремената референца, кога оваа партија обвинила за предавство и пазарење со македонските национални интереси. Од жестоките критики на сметка на Министерот Малевски за неспособноста во водењето на надворешната политика, тој си поднел неотповиклива оставка.

И во текот на 1994 година, Република Македонија била исправена пред многу предизвици и искушенија. На 14 јуни 1994 година се случил инцидент на македонско-југословенската граница, кој се заканувал да прерасне во посериозен конфликт. Имено, српските војници навлегле на македонска територија заземајќи неколку стратешки места меѓу кои и котата кај Чупино Брдо. Инцидентот завршил со помош на УНПРОФОР и повлекување на српската војска од овие стратешки позиции. Во текот на јуни од македонските власти дошла остра осуда за организаторите на илегално формираната паравоена „Сеалбанска армија“, меѓу кои имало и челници на ПДП коалиционен партнер во Владата. Во средината на годината спроведена е и многу значајната статистичка операција – пописот на населението. Пописот бил многу важен за побивање на некои тези за бројноста, пред сè на албанската етничка заедница во Македонија. Пописот бил спроведен од 21 јуни до 5 јули 1994 година, според стандардите на Европскиот совет. Спроведувањето на пописот го надгледувала меѓународната група на ЕК која дала изјава дека нема место за бојкот на пописот од партиите од албанско етничко потекло. Со пописот било утврдено дека во Македонија има 1.935.383 жители од кои 66,63 отсто биле Македонци, 22,61 отсто Албанци, а останатите биле припадници на другите народности¹⁵⁷.

---

¹⁵⁶ Андов С., На мој начин, Матица Македонска, Скопје 2003, стр. 415-420.

¹⁵⁷ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 36.

Во втората половина на 1994 година се одржале вторите парламентарни избори во независна Македонија. На 8 септември Претседателот на Собранието за 16 октомври 1994 година ги закажал вторите парламентарни и првите непосредни претседателски избори. На претседателските избори учествувале двајца кандидати, актуелниот Претседател Киро Глигоров од коалицијата Сојуз за Македонија и Љубиша Георгиевски од ВМРО-ДПМНЕ, како и 1600 кандидати за 120 пратенички места. По одржаниот прв круг, опозицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ и ДП обвиниле за изборни нерегуларности и најавиле бојкот на вториот круг на парламентарните избори. За Претседател повторно бил избран Киро Глигоров кој победил со убедлива предност уште во првиот круг. ВМРО-ДПМНЕ и ДП го бојкотирале вториот круг на гласање со што му овозможиле на Сојузот за Македонија да победи освојувајќи убедливо мнозинство во парламентот, што пак условило Собранието да остане без преставници од опозицијата. За време на вториот мандат во Собранието свои преставници имале седум партии и две коалиции: Коалицијата „Сојуз за Македонија“ (87), ПДП (10), ЛП (5), НДП (4), Демократска партија на Македонија (Тетово) (1), ПЦЕР (1), СДПМ (1), СДСМ (1), СПМ (1), Демократска партија на Турците – Партија за демократска акција (Исламски пат) (1) и седум пратенички места освоиле независни кандидати¹⁵⁸. Мандатот за состав на новата влада Претседателот му го доделил на лидерот на СДСМ Бранко Црвенковски. На 15 декември 1994 година бил предложен составот на новата влада, а на 20 декември 1994 година Собранието ја избрало новата влада на чело со Бранко Црвенковски, составена од преставници на коалицијата СДСМ, ЛП, СП и ПДП¹⁵⁹. Оваа коалиција со мали промени ќе ја води државата во наредниот четиригодишен период и ќе носи важни одлуки за државата и граѓаните на Република Македонија. Со бојкотот на опозицијата на овие парламентарни избори, Собранието на Република Македонија остана без парламентарна опозиција т.е. без партиски систем во вистинска смисла.

Државата, и по формирањето на новата влада била исправена пред

---

¹⁵⁸ Шкарик С., и Силјановска – Давкова Г., Уставно Право, Култура, Скопје 2009, стр. 448-449.

¹⁵⁹ Стенографски белешки, 6 седница на Собранието на Р.М. одржана на 20 декември 1994 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 03.10.2015 година.

нови предизвици. Кон крајот на годината, во декември 1994 година, во Тетово, Мала Речица, и покрај забраната отворен е универзитет на албански јазик. Одлуката ја подржале сите политички партии на Албанците во Македонија, иако претходно Владата барањето го оценила како неуставно и незаконско. Првата половина на 1995 година на внатрешен план била релативно мирна и активностите воглавно биле насочени на надворешен план околу признавањето на државата и обидите да биде отстрането грчкото ембарго кон Македонија. Додека во втората половина на годината се случиле неколку вонредни, но многу значајни настани на надворешен и внатрешен план. На 13 септември 1995 година била склучена Привремената спогодба помеѓу Македонија и Грција. Опозицијата го изразила своето незадоволство од истата и најавило масовни протести. Тогаш на 3 октомври 1995 година се случил атентат врз Претседателот Киро Глигоров. Тоа бил сериозен удар врз државата и највисоките државни органи кои ја раководеле. Претседателот бил тешко повреден и неколку месеци не бил во можност да ја обавува претседателската должност. Обидот за атентат бил оценет како удар врз стабилноста на државата и мирољубивата политика која ја водел државниот врв, водејќи го процесот за осамостојување по мудар и мирен пат.

3.4 Надворешната политика и дипломатијата 1993-1995

По самитот ЕЗ во Лисабон, Република Македонија се нашла во многу тешка политичка ситуација. Оваа состојба била дополнителен предизвик за македонската надворешна политики и младата дипломатија. Македонскиот врв ги искористил бриселската и лондонската конференција да го изрази своето негодување од декларацијата во Лисабон и да укаже за последиците од одложувањето на признавањето на Република Македонија. Уште еднаш бил повторен ставот дека „Никој нема право да и одредува на една држава како таа ќе се вика и дефинитивниот одговор е – не. Името останува Република Македонија“¹⁶⁰. Втората половина од 1992 година бил еден од потешките периоди на патот кон осамостојувањето, перманентно се вршел притисок за

---

¹⁶⁰ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 312-313.

компромис во врска со името. Настапил период кога контактите биле оневозможени, ниту македонскиот врв можел да отиде некаде, ниту пак некој доаѓал на разговори, од Македонија едноставно се очекувало да измисли некое ново име. По превземањето на претседателството со ЕЗ од страна на Велика Британија, министерот за надворешни работи Даглас Херд во функција на претседавач со ЕЗ превзел иницијатива за посредување во спорот помеѓу Македонија и Грција. Тој ја посетил Македонија на 18 јули 1992 година и го предложил дипломатот Робин О'Нил да посредува за изнаоѓање на разумно решение кое би го прифатиле и двете земји. Амбасадорот О'Нил требало да изготви извештај кој ќе го изнесе на состанокот на ЕЗ на крајот на 1992 година во Единбург. Неговата мисија всушност била да му соопшти на државниот врв дека мора да го промени името на државата пред формално да ја признаат земјите членки на ЕЗ, под име кое нема да го содржи зборот Македонија. Од работата на амбасадорот О'Нил согледувајќи ја реалната ситуација, произлегле неколку предлози, а како финален предлог бил Република Македонија – Скопје, кој сепак го содржел терминот Македонија, за кој расправало и македонското Собрание кое генерално било против овој предлог¹⁶¹. Пред одржување на самитот Претседателот и Министерот за надворешни работи одржале средба со британскиот премиер Џон Мејџор и министерот Даглас Херд за изнаоѓање на прифатливо решение за признавање на Република Македонија. Пред одржување на самитот Претседателот упатил писмо до шефовите на државите и владите на земјите членки на ЕЗ во кое е наведено дека се исполнети сите услови за меѓународно признавање и дека барањето за промена на името е преседан и надвор од меѓународните норми. На самитот во Единбург од 11 и 12 декември 1992 година прашањето останало настрана поради неприфаќањето на предлогот од македонска страна а Грција одбила да се изјасни повторно повикувајќи се на Лисабонската декларација. Тогаш согледувајќи дека ЕЗ неможе да го реши проблемот ја упатил Македонија во ОН со што проблемот се префрлил таму.

Во меѓувреме, на 29 септември 1992 година биле упатени првите

---

¹⁶¹Стенографски белешки, 52 седница на Собранието на Р.М. одржана на 09 декември 1992 година, <http://www.sobranie.mk/SessionDetailsID>, пристапено 04.10.2015 година.

македонски дипломатски претставници во странство. Тие добиле задача да одржуваат врски и да работат на формирање на дипломатски мисии во седиштето на Конференцијата за поранешна Југославија во Женева, во седиштето на ОН во Њујорк, во седиштето на ЕЗ во Брисел и во Москва. Од претходно Владата имала поставено свои претставници во Вашингтон, Лондон и Брисел. Наскоро потоа биле поставени и првите конзули во Тирана, Албанија и Бон, Германија¹⁶². На 29 јануари 1993 година, по воспоставувањето на дипломатски односи со Турција и со Словенија биле поставени вршители на должноста во Анкара и Љубљана, додека пак во Генералниот конзулат во Софија упатен е жерант. На 27 декември 1992 година дошло до пресврт во надворешната политка на Македонија. Пресвртот се институционализирал со еден неформален документ наречен Меморандум (за битните елементи во равојот на ситуацијата во и околу Република Македонија – тези). Авторот на Меморандумот бил потсекретарот во министерството Ристо Никовски, тогаш втор човек во МНР бидејќи немало заменик министер. Од дотогаш мирољубивата политика и создавање на пријатели почнала да се применува по крута политка со покажување на заби со цел зачувување на националните интереси. Ваквата политика довела до губење на некои традиционални пријатели како Велика Британија, која поактивно била вклучена во решавање на проблемот и пружање помош на Македонија¹⁶³. Последиците од ваквата политка и губењето на поддршката од овие пријателски земји ќе дојдат до израз многу брзо.

По префрлањето на проблемот во ОН, младата македонска дипломатија добила нови обврски врзани за постапката во врска со приемот на Македонија во Обединетите нации. Интензивни контакти во седиштето на организацијата остварил Министерот Денко Малевски во периодот од декември 1992 година до јануари 1993 година, кога било обновено барањето за прием кое било упатено уште во јули 1992 година. Возобновеното барање за прием веднаш наишло на опструкција од страна на Грција која започнала дипломатска кампања за

---

¹⁶² Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 388-389.

¹⁶³ Малески Д., Бебето од катран – Македонија во меѓународните односи (1991-1993), Култура, Скопје 2012, стр. 420-436 и 446-447.

попречување на приемот на Македонија во ОН. Во тој период се појавила нова француска иницијатива за решавање на проблемот по пат на меѓународна арбитража. По разговорите што ги водел Претседателот Глигоров со Претседателот на Франција Митеран и министерот Ролан Дима, разговори се воделе и со посредниците Венс и Овен како и со Генералниот секретар на ОН Бутрос Гали иницијативата била отфрлена. На почетокот на февруари, Велика Британија, Франција и Шпанија упатиле предлог Македонија да се прими во ОН со привремена употреба на името „поранешна југословенска Република Македонија„. Ваквиот предлог предизвикал жестоки реакции на домашната политичка сцена што го принудило Министерот Денко Малевски да си поднесе неотповиклива оставка на функцијата. Македонското раководство на почетокот категорично го одбил ваквиот предлог но подоцна ретерирал од првичниот став прифаќајќи го предлогот со што се отворил патот за прием во ОН. Така, Република Македонија на 8 април 1993 година станала 181 земја членка на ОН под привремено име „поранешна југословенска Република Македонија“ и без да биде истакнато македонското знаме пред седиштето на организацијата. Со овавата постапка се случил преседан во историјата на ОН кршејќи ја Повелбата и основното право на една земја да го употребува уставното име и државните симболи во рамките на организацијата. Почнувајќи од април 1993 година отпочнати се разговори со посредство на Сајрус Венс и лордот Овен за надминување на несогласувањето во врска со името и тоа кое знаме ќе се вее пред седиштето на ООН. Од македонска страна преговорите ги предводел потпретседателот на Владата, а подоцна наменувам за Министер за надворешни работи Стево Црвенковски, а грчката страна ја претставувал Јоргос Папуљас. Во средината на август 1993 година започнале да се одржуваат директни средби на македонските и грчките преставници предводени од амбасадорот Тошевски и Амбасадорот Папуљас. Средбите се одржувале со посредство на Сајрус Венс, кој бил назначен од страна на Генералниот секретар како олеснувач во процесот за надминување на разликите во името кои се јавиле како пречка за интегрирање на Македонија во европските и светските организации. Преговорите се до септември 1995 година се одвивале без некој позабележителен успех и напредок.

Во текот на 1993 година се зајакнувала македонската дипломатска

мрежа во странство со цел позабележително присуство во одредени земји и центри. Ваквата активност требало да придонесе преку влијание и презентирање на македонската вистина да се издејствува меѓународно признавање и стекнување на пријатели. Од средината на 1993 година започнало испраќањето на шефови на дипломатските мисии во земјите со кои биле воспоставени целосни дипломатски односи. Исто така, биле поставени и дипломати во некои поважни организации. На 6 август 1993 година Претседателот го поставил Денко Малевски за амбасадор на Република Македонија во постојаната мисија при ООН во Њујорк. Во септември 1993 година во Женева била отворена Постојана мисија, а за в.д. шеф на мисијата била поставена Билјана Тасева, а во ноември истата година Александар Тафчиовски бил поставен за претставник на Македонија за контакти со КЕБС во Виена. Но, и покрај тоа Грција не престанала да ги блокира обидите на Македонија за зачленување во сите организации каде тие членувале. Во септември 1993 година поради грчкото спротивставување одбиено е македонското барање за прием во Советот на Европа.

По победата на ПАСОК на изборите во Грција, грчкиот политички врв започнал поригорозна политика кон Македонија. Тоа придонело дел од европските земји членки на ЕЗ, кои и од претходно не се согласувале со политката на блокирање и непризнавање, да ја признаат Република Македонија под референцата прифатена во ОН и да воспостават дипломатски контакти. Пред да се случи тоа, грчкиот Премиер Папандреу се заканил со економски санкции доколку нивните европски партнери воспостават дипломатски односи со Македонија. Така шест држави членки на ЕЗ, Велика Британија, Германија, Холандија, Италија, Франција и Данска на 16 декември 1993 година воспоставиле дипломатски односи на ниво на Амбасади во Република Македонија¹⁶⁴. На 24 декември 1993 година воспоставени се дипломатски односи и со Албанија и тоа со користење на референцата од ОН. Претходно на 12 октомври 1993 година НР Кина ја призна Република Македонија под уставното име, што предизвикало реакции и незадоволство од страна на Грција. За неодржливата ситуација и не фер третманот кон Македонија

---

¹⁶⁴ Тунтев А., Република Македонија – прва декада (1990-1999), Ми-Ан, Скопје 2005, стр. 267.

станувале свесни сè повеќе држави, што довело до признавање и воспоставување дипломатски односи од сè повеќе земји во светот. Еден од многуте важни моменти за младата македонска држава се случил на 8 февруари 1994 година, кога САД ја признаа Македонија. Претседателот Бил Клинтон до претседателот Глигоров упатил писмо во кое го информирал за признавањето (под привремената референца) и најавил воспоставување на дипломатски односи.

Сите овие настани предизвикале дополнителни проблеми за Република Македонија. Грција изиритирана од постапките на европските земји и САД, на 16 февруари 1994 година една недела по американското признавање, вовеле економско ембарго кон Македонија. Следувале остри реакции од страна на македонската Влада, но и меѓународната јавност. На 21 февруари 1994 година од министерскиот состанок на ЕУ побарано е итно повлекување на грчкото ембарго спрема Македонија. На 7 март 1994 година вложен е македонски демарш во ОН во врска со грчката блокада, која ги загрозувала мирот и безбедноста на регионот. По реакциите на македонскиот врв, на министерскиот состанок во Јанина, Грција, ЕЗ зазела став дека грчките санкции кон Македонија се нелегални. Ова условило ЕЗ да ја обвини Грција пред Европскиот суд во Луксембург дека презела мерки спротивни на договорите на Унијата. Македонската надворешна политика и дипломатија во текот на 1994-1995 година целосно била ангажирана во надминување на проблемот со Грција и обидите за отстранување на ембаргото кое предизвикало огромни штети на економски план во државата. Засилени биле и обидите на посредникот во рамките на ОН за изноѓање на заемно прифатливо решение. Од март 1994 година во разрешување на спорот поактивно се вклучува американската дипломатија. На 18 март 1994 година, Метју Нимиц е назначен за специјален пратеник на Претседателот Бил Клинтон во преговорите помеѓу Македонија и Грција. Активностите се интензивирани во текот на 1995 година со ангажирање на Ричард Холбрук, помошник-државен секретар на САД, чие ангажирање допринело за склучување на времената спогодба во септември 1995 година.

Во текот на 1994 година поставени се амбасадори во Брисел, Велика Британија, Бугарија, НР Кина, Албанија, во Постојаната мисија на ОН во Женева, Франција, Руската Федерација, Шведска, во Виена во Постојаната

мисија во ОБСЕ, Финска, Норвешка, Шпанија, Луксембург, Швајцарија, Исланд, Португалија и Ватикан. А во почетокот на 1995 година во Советот на Европа во Сразбур, Хрватска и Полска, со што генерално е воспоставена македонската дипломатска мрежа. Но, сепак во овие години на осмостојување на Македонија тонот во водењето на надворешната политика го давал Претседателот на државата Киро Глигоров. Тој се залагал за мирољубива политика и решавање на проблемите преку дијалог што сепак не било влоризирано од страна на државата наидувајќи на многу препреки и поминувајќи трнлив пат кон своето осамостојување и меѓународно етаблирање. Во однос пак на соседите, се спроведувала политика на активна еквидистанца¹⁶⁵. Со оваа политика требало да се води иста политика спрема сите соседи со кои требало да се има најдобри можни односи, но никој да не добие привилегии во тие односи и да нема доминантна позиција за да влијае на македонската внатрешна и надворешна политика. Сепак, македонската надворешна политика и дипломатија, ограничена со ресурси и човечки потенцијал, била многу зависна од големите сили. Наоѓајќи се во средината на нивните интереси многу често била изложена на неправди кои предизвикувале штети на домашен и надворешен план. Сепак, впечаток е дека во одредени периоди премногу се верувало на меѓународниот фактор што предизвикувало задоцнети чекори што се одразувало на меѓународното признавање и етаблирање на државата. Сите чекори и политики спроведени во тој период оставиле сериозни последици кои ќе ги трпи Република Македонија во иднина.

3.5 Постигнување на привремената спогодба на 13 септември 1995 година

По воведувањето на ембаргото од страна на Грција кон Македонија, американската администрација поактивно се вклучила во преговорите во грчко-македонскиот спор. По изборот на Бил Клинтон за претседател на САД, тој во мај 1994 година го назначил Метју Нимиц за свој специјален пратеник во преговорите за името. Американската иницијатива била засилена во почетокот на 1995 година кога во спорот бил ангажиран државниот потсекретар на САД,

---

¹⁶⁵ Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 431-433.

Ричард Холбрук. По повеќемесечни преговори, на 4 септември 1995 година, тој го информирал Претседателот Гигоров за Нацрт-договорот кој Грција била спремна да го прифати. Откако била добиена согласност од страна на Претседателот дека и македонската страна е согласна со договорот, на 5 септември 1995 година, во Скопје, Атина и во Вашингтон истовремено било објавено дека за една недела во Њујорк ќе се потпише македонско-грчкиот договор. За договорот Претседателот го информирал и Собранието, но без да се презентираат содржината и деталите коишто сè уште се чувале во тајност. На 12 септември 1995 година на предложената верзија на договорот со имињата на потписниците во кој државите биле именувани како првата и втората страна, не дошло до потпишување на истиот заради одредено несогласување околу симнување на ембаргото. Наредниот ден со посредство на Сајрус Венс, министрите за надворешни работи Стево Црвенковски и Каролос Папуљас на 13 септември 1995 година во Њујорк во седиштето на ОН, ја потпишале Привремената спогодба помеѓу Република Македонија и Грција или „спогодба на првата и втората страна“¹⁶⁶.

Со привремената спогодба во Членот 1 е предвидено: „Со влегување во сила на оваа Привремена согласност, Првата страна ќе ја признае Втората страна како независна и суверена под привремено обраќање, назначено во писмото на Првата страна од датумот на оваа Привремена согласност и по кратко време страните ќе воспостават дипломатски односи на договореното ниво, со конечна цел – воспоставување на односи на амбасадорско ниво“¹⁶⁷. Во Членот 5 пак двете страни се обврзуваат: „Страните се согласни да ги продолжат преговорите под покровителство на Генералниот секретар на Обединетите нации, според Резолуцијата 845 (1993) на Советот за безбедност, со намера да се постигне договор за разликите наведени во таа Резолуција и во Резолуцијата 817 (1993) на Советот за безбедност“¹⁶⁸. Со привремената спогодба е предвидена и промената на македонското државно знаме и

---

¹⁶⁶ Георгиевски С. и Додевски С., Документи за Република Македонија 1990-2005, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје 2008, стр. 475-483.

¹⁶⁷ Исто, стр. 476.

¹⁶⁸ Исто, стр. 477.

користење на симболот жолто златно сонце со 16 краци. Така, членот 7 е договорено: „По влегување во сила на оваа Привремена согласност, Втората страна ќе престане на каков и да е начин да го користи симболот во сите негови форми, што ги истакнуваше на нејзиното знаме пред таквото влегување во сила“¹⁶⁹. Во делот пак на македонското интегрирање во меѓународните организации со Членот 11 е пропишано дека: „ По влегување во сила на оваа Привремена согласност, Првата страна се согласува да не приговара на пријавата за членство или на членството на Втората страна во меѓународни, мултилатерални и регионални институции и организации, во кои првата страна е членка...“¹⁷⁰. Во завршните одредби од Спогодбата во Членот 23 е предвидено: „Оваа согласност останува во сила се додека не се замени со дефинитивен договор, со тоа што по седум години, секоја од страните може да се повлече од оваа Привремена согласност со писмено известување што ќе влезе во сила дванаесет месеци по неговото доставување до другата страна“¹⁷¹.

По потпишувањето на спогодбата, уште истиот ден Претседателот на САД Бил Клинтон упатил писмо со кое се информира за воспоставување на целосни дипломатски односи меѓу Република Македонија и САД. Исто така, Клинтон приредил и церемонија во Белата Куќа по повод потпишувањето на македонско-грчката спогодба. Претседателот Глигоров упатил телеграма до претседателот на Грција Стефанопулос и премиерот Папандреу, на што тие одговориле со возвратни телеграми во кои било истакнато значењето на подобрувањето на односите меѓу двете земји. Во исто време посредникот на ОН Сајрус Венс го информирал Советот за безбедност за постигнатата согласност и потпишувањето на Привремената спогодба¹⁷².

Собранието на Република Македонија на 9 октомври 1995 година ја ратификувало Привремената спогодба меѓу Македонија и Грција. Преставниците на двете страни, заради натамошна имплементација на

---

¹⁶⁹ Исто, стр. 478.

¹⁷⁰ Исто, стр. 479.

¹⁷¹ Исто, стр. 482.

¹⁷² Глигоров К., Македонија е се што имаме, Култура, Скопје 2002, стр. 411.

договорот, на 13 октомври 1995 година, во Скопје, склучиле Меморандум за практични мерки за примена на спогодбата. На 15 октомври 1995 година укинато е грчкото ембарго кон Македонија и отворена е македонско-грчката граница за промет на стоки и минување на луѓе. Додека пак, во Атина на 20 октомври 1995 година биле потпишани повеќе договори: Меморандумот за отворање на канцеларии за врски во Скопје и во Атина, Протокол за заемно визен режим и таксите, Протокол за транспорт и комуникација и сл. На 5 октомври 1995 година Собранието го донело Законот за новото знаме со осум крака со што бил исполнет условот за подигање пред седиштето на ОН во Њујорк, што било направено со свечена церемонија на 22 октомври 1995 година. Со тоа завршил еден тежок период на блокади и ембарго кон Република Македонија, заради што последиците ќе се чувствуваат многу години потоа. Но, тука не престанале проблемите на државата. Република Македонија продолжила да се бори за своите права и признавање на името, како и за меѓународно етаблирање на светската политичка сцена. Сепак, на Македонија во иднина и престои трнлив пат за остварување на своите елементарни права и стекнување на заслуженото членство во меѓународните организации.

Заклучок

Процесот на осамостојување и создавање на независна Република Македонија може да се смета дека е специфичен и уникатен пример во поновата светска историја. Гледано од правен, политички, но и од историски аспект може да се констатира дека ниедна држава го нема изодено патот на меѓународно признавање и етаблирање, како Македонија. Патот по кој чекорела државата бил трнлив и исполнет со многу неизвесности и опасности. Опасностите од воен конфликт биле присутни од самите почетоци на дисолуција на поранешната заедничка држава. Македонската политичка елита и водство распаѓањето на СФРЈ се добива впечаток дека го дочекала неподготвено и на некој начин била затечена од ситуацијата во која се нашла. Постоела сериозна дилема за кој пат да се определи да се движи државата. Да остане во заедничката држава користејќи ги сите потенцијали за опстанок на истата, или да тргне по патот кон осамостојување и конечно формирање на сопствена, самостојна држава. Воочливи се два периоди во креирањето на политиките на државното раководство. Првиот, до крајот на 1991 година или почетокот на 1992 година кога станало јасно дека југословенската федерација нама да опстене и дека дефинитивно Југославија ќе се распадне, во кој државното раководство било ангажирано во изнаоѓање на решение за зачувување на заедничката држава. И, вториот по признавањето на дел од републиките во почетокот на 1992 година од страна ЕЗ, кога отпочнала борбата за меѓународно признавање на државата. Се чини дека македонскиот врв, под силно влијание на Претседателот Глигоров изгубил драгоцено време кое негативно ќе се одрази на процесот на осамостојување наидувајќи на сериозни препреки, блокади и непринципиелни условувања.

На домашно политички план во почетните години од осамостојувањето карактеристични се два периоди и тоа од првите парламентарни избори кон крајот на 1990 година кога била формирана „Експертската Влада“ и која функционирала до крајот на 1992 година. И, од крајот на 1992 година по падот на експертската влада и формирањето на првата политичка коалициона влада. Периодот на првата влада го карактеризира силниот ентузијазам и национал

романтизам кога силно се работело на поставување на темелите на државата. Во тој период, исправени пред заканите од проширување на конфликтот и вовлекување на Македонија во југословенското крваво сценарио, биле донесени многу важни акти и биле превземени постапки за заокружување на сувереноста и независноста на Република Македонија.

На надворешно политички план можат да се дефинираат два периоди и тоа до приемот на Македонија во ООН и после тоа. Периодот од осамостојувањето, па сè до април 1993 година, бил исполнет со силна борба за меѓународно признавање што дошло како последица од противењето и блокирањето од страна на Грција поради користењето на терминот Македонија како уставно име на државата на кое Грција сметала дека има ексклузивно право и монопол врз истото. Република Македонија не можела да ги оствари елементарните права загарантирани со сите релевантни повелби и акти на меѓународните организации за свое признавање и стекнување на членство во истите. Овој период бил исполнет со многу опасности и предизвици пред кои била исправена младата македонска држава. По приемот во ОН под привремената референца „поранешна југословенска Република Македонија“ опасностите за Македонија се намалиле, но започнала тешка битка за името како право кое е загарантирано на секоја држава и поединец, како ќе се нарекува и кое име ќе го употребува.

Процесот на создавање парламентарна демократија не бил нималку лесен. И покрај победата на десницата на првите парламентарни избор кои се залагале за брз раскин со федерацијата, сепак зарди немањето на мнозинство во Парламентот не успеале да формираат влада. Заради нивното неискуство и предрасуди оставиле процесот на транзиција да го водат реформираните комунисти. Процесот на осамостојување генерално го водела левицата, а особен тон на политиките им давал Претседателот на Републиката. Иако со највисокиот конститутивен акт-Уставот не било пропишано така, претседателот под своја контрола ги имал и извршната и законодавната власт. Поради немањето на дипломатска мрежа која почнала да се формира многу покасно, надворешната политика ја креирале и спроведувале неколкумина, предводени токму од претседателот. Практизирањето на таква политика ниту била доволна, ниту можела да се спротивстави на посилните држави на светската

политичка сцена што и овозможило на Грција до бесконечност да ја блокира Македонија. Одредени активности и конкретни чекори биле превземани со задоцнување, кога тоа веќе ќе било направено во другите републики или станувало неопходна потреба. Тоа било првено од најмалку две причини: од претпазливост при што државата не би се изложила на ризик и вовлечена во конфликт и од преголема доверба во меѓународниот фактор кој не секогаш се ставал на македонска страна, пред сè креирајќи политики водени од сопствените интереси.

Навистина е тешко да се оцени дали заради немањето визија на македонскиот државен врв и непревземањето на одредени конкретни чекори, Македонија задоцнила и не се снашла најдобро на патот за меѓународно признавање. Од друга страна пак, создавањето на државата по мирен пат и со водење на мирољубива политика допринело Македонија да не биде вовлечена во југословенскиот конфликт што преставувало сериозен успех на македонското политичко водство. Република Македонија на својот пат за стекнување на независност претрпела многу удари и неправедни ситуации, но секогаш успевала да опстане и да продолжи во борбата за остварување на своите права и зачувување на достоинството и на државата и на граѓаните кои живеат во неа.

Литература

1. Андов Стојан (2003) На мој начин, Матица македонска, Скопје.
2. Антов Драшко (2003) Независна Македонија во германските медиуми 1991-2001, Култура, Скопје.
3. Ачкоска Виолета (2011) Лекции од современата македонска држава 1944-1991, Филозофски факултет, Скопје.
4. Велјановски Новица (2007) Македонија и Балканот, Македонска реч, Скопје.
5. Велјановски Новица (2002) Македонија 1945-1991, државност и независност, ИНИ, Скопје.
6. Габер Виктор (2002) За македонската дипломатија, МАГОР, Скопје.
7. Габер Виктор (2010) Името Македонија - историја, право, политика, Југореклам, Скопје.
8. Георгиевски Љупчо (2012) Тоа сум јас, Лекс легис, Велес.
9. Георгиевски С., Додевски С. (2008) Документи за Република Македонија 1990-2005, Едиција документи за Македонија книга III, Правен факултет "Јустинијан први", Скопје.
10. Гоцевски Трајан (2010) Кризите во независна Република Македонија, Култура, Скопје.
11. Гоцевски Трајан (1995) Неутрална Македонија од визија до стварност, Македонска ризница, Куманово.
12. Гоцевски Трајан (2001) Одбрамбеното осамостојување на Република Македонија : Чекор кон суверена држава, Македонска ризница, Куманово.
13. Глигоров Киро (2004) Виорни времиња, Република Македонија реалност на Балканот, Култура, Скопје.
14. Глигоров Киро (2002) Македонија е се што имаме, Култура, Скопје.

15. Zahariadis Nikolaos (1996) Greek Policy toward the Former Yugoslav Republic of Macedonia 1991-1995, Journal of modern Greek Studies, Volume 14.
16. Јанчева Љубица (2012) Последните децении со СФРЈ, Менора, Скопје.
17. Керим Срѓан (2006) Мостови кон иднината, Матица македонска, Скопје.
18. Кљусев Никола (2001) Патот кон македонската независност, Матица македонска, Скопје.
19. Малевски Денко (2012) Бебето од катран - Македонија во меѓународните односи 1991-1993, Култура, Скопје.
20. Миновски Михајло (2008) Македонија и Бугарија историски соочувања, Скопје.
21. Mircev Dimitar (2006) Macedonian Foreign Policy, Az-buki, Skopje.
22. Никовски Ристо (2012) Македонското прашање повторно на маса, Матица македонска, Скопје.
23. Никовски Ристо (2013) Улогата на САД во македонските голготи 1991-2013, Авторско издание, Скопје.
24. Pendarovski Stevo (2012) Macedonian Foreign Policy 1991-2011, MAGOR, Skopje.
25. Poslednja sansa Jugoslavije (2002) Haska mirovna konferencija 1991, Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji, Zagorac, Beograd.
26. Ристовски Блаже (1999) Историја на македонската нација, МАНУ, Скопје.
27. Тунтев Ахил (2005) Република Македонија прва декада (1990-1999), МИ-АН, Скопје.
28. Џон Шеј, (2002) Македонија и Грција - битка за дефинирање на нова балканска нација, Стеда графика, Скопје.
29. Шкариќ Светомир, (2000) Македонија на сите континенти, Унион Трејд, Скопје.

30. Шкарик С., и Силјановска-Давкова Г., (2009) Уставно право, Култура, Скопје.
31. Шкарик С., Апасиев Д., и Патчев В., (2008) Спорот за името меѓу Грција и Македонија, ЈП Службен весник на РМ, Скопје.

интернет, филмографија

32. Гешовски, канал 5 <http://www.youtube.com/watch?v=uKwFgMglPYo>
33. Dogovoreni rat <http://www.youtube.com/watch?v=glvbTi0Nd0I>
34. Jugoslavija http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=waEYQ46gH08#
35. Код <http://www.youtube.com/watch?v=nLZzLJbqWvQ>
36. Македонија, 20 години независност
1. <http://www.youtube.com/watch?v=FVoY0QTz1eM>
  2. http://www.youtube.com/watch?v=5rxDL_gp5Ko
  3. <http://www.youtube.com/watch?v=hVmbMJ0D9iQ>
  4. <http://www.youtube.com/watch?v=uCCVOBrekM8>
  5. <http://www.youtube.com/watch?v=Aa9tsEtmvJQ>
  6. http://www.youtube.com/watch?v=Jf_ZRJ6NVGw
37. Raspad na Jugoslavija <http://www.youtube.com/watch?v=7L5Qm-qRjgg>
38. Raspad na JNA http://www.youtube.com/watch?v=dn_wShzlhN4
39. Rat u Vukovar <http://www.youtube.com/watch?v=xAFzSU5TMY4>
40. Smrt Jugoslavije <http://www.youtube.com/watch?v=KliJTzDMffs>

Оливер Митев
Создавање на независна Република Македонија
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип